

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
KADIN ÇALIŞMALARI PROGRAMI**

**TÜRKİYE’DE MODERNLEŞME SÜRECİNDE
BABALIK ROLÜNÜN YENİDEN ÜRETİMİ**

Neriman TİN

**Danışman
Doç. Dr. Duygu ALPTEKİN**

MANİSA-2022

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
KADIN ÇALIŞMALARI PROGRAMI**

**TÜRKİYE’DE MODERNLEŞME SÜRECİNDE
BABALIK ROLÜNÜN YENİDEN ÜRETİMİ**

Neriman TİN

**Danışman
Doç. Dr. Duygu ALPTEKİN**

MANİSA-2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Modernleşme Sürecinde Babalık Rolünün Yeniden Üretimi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

03/01/2022
Neriman TİN

ÖZET

TÜRKİYE’DE MODERNLEŞME SÜRECİNDE BABALIK ROLÜNÜN YENİDEN ÜRETİMİ

Türkiye’de modernleşme sürecinin aile kurumuna yansımaları sonucunda, ailenin yapısında ve işlevlerinde değişimler söz konusu olmuştur. Geniş aile yapısı, evliliklerin bireysel tercihlere göre yapıldığı ve yeni evli çiftin ayrı bir evde yaşam sürdüğü çekirdek aile yapısına dönüşmüştür. Sanayileşme, kentleşme ve kadınların işgücüne artan katılımları sonucunda aile içi roller de değişmeye başlamıştır. Geleneksellikten modernliğe geçerken annelik, babalık, çocukluk rolleri yeniden tanımlanmıştır. Babanın artık yalnızca evin geçimini sağlayan kişi değil çocuğun gelişiminde önemli yer tutan kişi olduğu vurgulanmaya başlanmıştır. Yeni babalar artık çocuğunun eğitime, fiziksel bakımına katılan ve onunla daha fazla vakit geçiren kişidir. Baba katılımını ve ilgili babalığı etkileyen eğitim, yaş, ekonomik durum, çalışma saatleri, eş ile uyum, eşin desteği, hem kendinin hem eşinin cinsiyet rollerine ilişkin tutumu, çocuğun yaşı, babalığa yüklenen anlamlar, kendi babasıyla olan ilişkisi gibi pek çok etken bulunmaktadır. Bu çalışma literatür tarama yöntemiyle Türkiye’de modernleşme sürecinde aile kurumunun değişimini babalık odağında incelemeyi amaçlamaktadır. Öncelikle modernleşme, ailenin yapısal ve işlevsel dönüşümü, evlilikler ve eş seçiminin değişimi, çocukluk, hegemonik erkeklik ve karşısındaki farklı erkeklikler ele alınıp bu kavramların babalıkla ilişkisi üzerinde durulmuş; sonrasında yerli ve yabancı literatürde babalık üzerine yapılan çalışmaların bulguları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile İçi Roller, Babalık, Çocukluk, Erkeklik, Modernleşme.

ABSTRACT

REPRODUCTION OF THE FATHERHOOD ROLE IN THE MODERNIZATION PROCESS IN TURKEY

As a result of the reflections of the modernization process in Turkey on the family institution, there have been changes in the structure and functions of the family. The extended family structure has turned into a nuclear family structure where marriages are made according to individual preferences and the newly married couple lives in a separate house. As a result of industrialization, urbanization and increasing participation of women in the labor force, domestic roles have also begun to change. The roles of motherhood, fatherhood and childhood have been redefined as we move from tradition to modernity. It has started to be emphasized that the father is not only the person who provides the livelihood of the house, but also the person who has an important place in the development of the child. New fathers are now those who participate in their child's education, physical care and spend more time with him. There are many factors that affect father participation and involved fatherhood, such as education, age, economic situation, working hours, compatibility with the spouse, the support of the spouse, the attitude of both himself and his spouse towards gender roles, the age of the child, the meanings attributed to fatherhood, and the relationship with his own father. This study aims to examine the change in the family institution in the modernization process in Turkey with the focus on paternity, with the literature review method. First of all, modernization, the structural and functional transformation of the family, the change in marriages and mate choice, childhood, hegemonic masculinity and different masculinities are discussed and the relationship of these concepts with paternity is emphasized; Afterwards, the findings of studies on paternity in domestic and foreign literature were evaluated.

Key Words: Domestic Roles, Fatherhood, Childhood, Masculinity, Modernization.

TEŐEKKÖR

Çalışmamın her aşamasında bana destek olan, bilgi ve deneyimleriyle yol gösteren danışman hocam Sayın Doç. Dr. Duygu ALPTEKİN'e konu seğıiminden teslim zamanına kadar tüm aşamalarda her yönden destek olduğu için minnettarlıkla teőekkör ederim. Çalışmalarım sırasında manevi desteğini her zaman hissettiğim erkek arkadaşım Cem Yavuz KAPLAN'a, değerli arkadaşım Ayfer GEMİKAYA'ya ve öğrenim hayatım boyunca her zaman yanımda olan biricik annem Feride TİN'e yürekten teőekkör ederim.

Neriman TİN

Manisa, 2022

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY FORMU	iii
TEZ VERİ GİRİŞ VE YAYINLAMA İZİN FORMU	iv
YEMİN METNİ	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
TEŞEKKÜR	viii
İÇİNDEKİLER	ix
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERNLEŞME SÜRECİNDE AİLENİN DÖNÜŞÜMÜ

1.1. MODERNLEŞMENİN OLUŞUMU VE GELİŞİM SÜRECİ	3
1.2. MODERNLEŞME SÜRECİNİN AİLE KURUMUNA ETKİLERİ	6
1.2.1. Ailenin Tanımı	8
1.2.2. Aile Yapısının Sınıflandırılması	10
1.2.3. Boşanma ve Evliliğe Alternatif Yaşam Biçimleri	12
1.2.4. Aile Kurumunun Değişen İşlevleri	16
1.2.5. Modernleşmenin Aile içi Rollere ve İlişkilere Yansımaları	21

İKİNCİ BÖLÜM

ERKEKLİK İNŞASI VE BABALIK ROLLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ANALİZİ

2.1. CİNSİYET, TOPLUMSAL CİNSİYET VE ROL KAVRAMLARI	23
2.2. BİR TOPLUMSAL CİNSİYET KATEGORİSİ OLARAK ERKEKLİK	25

2.3. BİR ERKEKLİK DENEYİMİ: BABALIK	29
2.3.1. Aile İçinde Cinsiyetin Sosyal İnşası: Baba Olma Deneyimleri ve Öğrenimi	30
2.3.2. Babalık Modelleri	33
2.4. HEGEMONİK ERKEKLİK VE BABALIK	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE MODERNLEŞME SÜRECİNDE AİLE VE BABALIK ROLLERİ

3.1. MODERNLEŞMENİN TÜRKİYE’DEKİ AİLE YAPISINA VE EVLİLİKTEKİ DEĞİŞİME ETKİSİ	39
3.1.1. Evliliğin Tanımı ve Biçimleri	40
3.1.2. Eş Seçimi ve Evlilik Tercihindeki Değişimler	42
3.1.3. Ailenin Yapısal Değişimi: Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş	44
3.1.4. Hane İçindeki Otoritenin Değişimi	47
3.1.5. Ev İçi Rollerin Dağılımı - İş Bölümü Algısının Değişimi	49
3.1.6. Modern Toplumda Çocukluk	50
3.2. MODERNLEŞME SÜRECİNİN BABALIK ROLLERİNE ETKİLERİ	54
3.2.1. Babalığın Tarihsel Süreç İçindeki Değişimi ve Yeni Babalar	55
3.2.1.1. Ahlaki Yönlendirici Baba	56
3.2.1.2. Evi Geçindiren Baba	57
3.2.1.3. Cinsiyet Rol Model Olan Baba	58
3.2.1.4. Yeni Besleyici Olan Baba	58
3.3. BABALIK PRATİĞİNİN KUŞAKLARARASI DÖNÜŞÜMÜ.....	59
3.3.1. Babanın Ailedeki Yeri	59
3.3.2. Çocukluk Rolü ve Değişimi	60
3.3.3. Rol Tanımlarının Tarihsel Dönüşümü: Baba ve Çocuk Etkileşimi	62
3.3.4. Çocuğun Cinsiyetine Göre Babalık	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METODOLOJİ

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI	68
4.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	69
4.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	69

BEŞİNCİ BÖLÜM

BABALIK ÇALIŞMALARININ SEYRİ

5.1. BABALIK LİTERATÜRÜNÜN GELİŞİMİ	70
5.2. TÜRKİYE’DE BABALIK ÇALIŞMALARI	73
5.2.1. Çocukluk ve Baba Katılımı	75
5.2.2. Eş Seçimi, Aile İçi İlişkiler ve Babalık	80
5.2.3. Annelerin Babalık Algısı	82
5.2.4. Kuşaklararası Babalık	83
SONUÇ VE ÖNERİLER	88
KAYNAKÇA	93

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AÇEV	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
Çev.	Çeviren
drl.	Derleyen
Ed.	Editör
S.	Sayı
s.	sayfa
ss	sayfa sayısı
vd.	ve diğerleri

GİRİŞ

Tüm Dünya’da toplumsal ve ekonomik alanlarda gerçekleşen değişimler ve dönüşümler Türkiye’de de etkisini göstermiştir. Tarımda makineleşme, bireyselleşme fikri, daha iyi bir hayata kavuşma arzusu gibi etkenler bireylerin büyük şehirlere göç etmelerine neden olmuştur. Kadınların eğitim seviyelerinin ve ücretli işgücüne katılımlarının artması, kamusal alanda daha fazla yer almaları kadınlık ve erkeklik dolayısıyla annelik ve babalık rollerinin yeniden sorgulanarak tanımlanmasına neden olmuştur. Kadınlar ev içi işlerde ve çocuk bakımı konusunda erkeklerle sorumlulukları eşit olarak paylaşmayı talep etmişlerdir.

Toplumsal değişimler, aile kurumunda yapısal ve işlevsel değişimler meydana getirmiştir. Aile yapısı modernleşmeyle geniş aileden çekirdek aileye dönüşmüştür. Bu değişimlerin aile içi rollere yansımaları kaçınılmazdır. Çekirdek aile modelinde, genç evli erkek evin reisi konumuna gelmiştir. Bu durum geniş ailedeki yaşlı erkeğin konumunu değiştirmiştir. Yaşlıların bilgi ve tecrübesi ikincil öneme sahip olmuştur. Çocukluk kavramının yeniden tanımlanmasıyla babanın ailedeki ve çocuğun gelişimindeki yeri ve önemi değişmiş, baba katılımı zamanla daha çok babanın benimsediği bir kavram olmuştur. Günümüzde genç baba evin geçimini sağlayacak parayı kazanmanın yanında, çocuklarının eğitiminde ve fiziksel bakımında daha fazla sorumluluk almaya başlamıştır. Çalışmamızda Türkiye’de ailenin geçirdiği dönüşüm babalık kavramına odaklanılarak ele alınacaktır. Babalık tanımı kültürden kültüre, toplumdan topluma farklılıklar göstermekte ancak babalığın iyi baba olmak ve çocuklarına iyi bakabilmek özellikleri değişmeden kendini göstermektedir. 1970’lerden sonra sosyal yapıda meydana gelen değişimlerle birlikte babanın ailedeki yeri, çocuğun gelişimindeki etkisi yeniden ele alınmaya başlanmıştır. Önceleri kadın ve erkeğin rolleri keskin bir ayrıma sahipken gün geçtikçe annelik/babalık, karılık/kocalık ve kadınlık/erkeklik rolleri birbirine yaklaştırmaya başlamıştır. Erkekler ve kadınlar, baba olan erkeğin hem çocuk bakımına hem de ev içi işlere katılması fikrine alışmaya başlamasına rağmen hala çocuk bakımında ve ev işlerinde sorumluluk alan babaların sayısı çok fazla değildir (Güngörmüş Özkardeş, 2010: 17-19).

Bu çalışmada Türkiye’de modernleşme süreciyle birlikte ailenin yapısal ve işlevsel değişikliklerinin aile içi rollere olan etkisi, babalığın tarihsel süreçte değişimi, çocukluk rolü ve değişiminin babanın ailedeki yeri ve önemine etkisi,

evlilik ve eş seçiminde meydana gelen değişim ve eşle olan ilişkinin babalığa olan etkisi, babalığın anneler ve babalar tarafından nasıl anlamlandırıldığı, geleneksel babalık ve yeni babalık arasındaki fark ve benzerlikler, farklı erkeklikler ve farklı babalıklar arasındaki bağlantılar, babaların kendi babalarından edindikleri babalık rolleri, baba katılımını etkileyen faktörler üzerine yoğunlaşılacaktır.

Beş bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde öncelikle modernleşmenin oluşum ve gelişim süreci ve bu süreci etkileyen faktörlerden bahsedilecektir. Sonrasında modernleşme sürecinin aile kurumuna olan etkileri ele alınacaktır. Kısaca ailenin tanımı, yapısı, geniş aile ve çekirdek aile türleri, boşanma kavramı, günümüzde sayıları artarak daha görünür olan evliliğe alternatif yaşam biçimleri üzerinde durulacaktır. Aile kurumunun geleneksel işlevleri ve bu işlevlerin hangi yönde değişim geçirdiğı ve modernleşmenin aile içi ilişkilere nasıl yansıdığı incelenecektir. Çalışmamızın ikinci bölümünde, cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve rol kavramlarına kısaca değinilerek erkeklik ve bir erkeklik deneyimi olarak babalıktan söz edilecektir. Hegemonik erkeklik, karşısında konumlanan farklı erkeklikler ve farklı babalıkların inşa süreçlerine değinilecektir. Üçüncü bölümde ise Türkiye’de modernleşme sürecinin aile kurumuna yansımaları, evlilik, eş seçiminde ortaya çıkan değişimler ve bu değişimlerin babalık rollerine etkileri, tarihsel süreçte babalık rolünün gelişimi, çocukluk kavramı ve babanın ailedeki yeri ve değişimi incelenecektir. Dördüncü bölümde araştırmanın metodolojisi ele alınacaktır.

Çalışmamızın son bölümünde ise öncelikle Batı literatüründe babalık üzerine yapılan çalışmalar, sonrasında Türkiye’de babalık literatürü incelenecektir. Çocukluk kavramının tanımındaki değişmelerle ortaya çıkan baba katılımı, ilgili babalıktan söz edilirken babalık rollerinin nelerden etkilendiğı nasıl şekillendiğı üzerinde durulacaktır. Ayrıca kuşaklararası çalışmalarda, babaların kendi babalarından edindikleri babalık rolleri ve kendi babalıklarına yönelik algıları ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERNLEŞME SÜRECİNDE AİLENİN DÖNÜŞÜMÜ

1.1. MODERNLEŞMENİN OLUŞUMU VE GELİŞİM SÜRECİ

“Modernite” siyasal, ekonomik, kültürel ve toplumsal alanlarda gelişmiş ülkelerin ortak özelliklerini belirtmek amacıyla kullanılmaktadır. Modernleşme kavramı ise modern ülkelerin bu ortak özelliklerini elde etme biçimlerini açıklayan süreci ifade etmektedir (Wagner 1996’dan aktaran Baş, 2019: 45).

Modernlik, içindeki çağın bilincinde olmaktır. Bilinç sayesinde modern insanlarda geleneksel yapının etkisi azalarak kişisel duyguların etkisi artmıştır. Bireylerin sahip olduğu imkanlar sayesinde her şeyin bilgisine hızla ulaşabilmesi, birbirlerine olan davranışlarını da etkilemiştir. Teknoloji ve bilimin sağladığı imkânlar bireysellik ve özelleşme kavramlarını geliştirmiştir. Modernleşmenin ortaya çıkardığı özgür birey fikrini, siyasi ve ekonomik düzenlemeleri, bireyin kendine özgü biçimde kullanması sonucunda kolektif bilinçliliğinden sıyrılarak kendi yaşam biçimini oluşturmada etkili olmuştur. Bireylerin içinde yaşadıkları toplumun özellikleri, onların kendileri hakkındaki algılarını ve kendi hayatlarını nasıl yönlendirmeleri gerektiğini belirlemektedir (Erdoğan, 1997: 58).

Sancar (2017: 196) modernliği, insanlar tarafından düzenlenebilir bir toplum hayal etmek olarak tanımlamaktadır. Modernleşme, bireylerin hayatını özel-kamusal, aile-toplum, bireysel-toplumsal gibi birbirinden farklı alanlara bölmesi ve birlikte yaşam sonucu ortaya çıkan sosyalliklere farklı özellikler yüklemesi açısından oldukça güçlü bir toplumsal düzenleme iktidarını elinde tutmaktadır. Modernlik kadınlık ve erkeklik arasındaki farkları yeniden şekillendirerek, yaşamı özel alan ve kamusal alan olarak ikiye ayırmıştır. Özel alan, duyguların paylaşılması, karşılıksız fedakârlıkların yapılması, mevcut kültürün yeni kuşaklara öğretilmesi gibi dişil değerlerin atfedildiği; kamusal alan ise rekabet, kazanma, çıkar çatışmaları ve gücün yer aldığı eril değerlerin atfedildiği alan olarak şekillenmiştir (Üşür, 1994: 59). Başka bir deyişle kamusal alan erkeklere, özel alan ise kadınlara ayrılmıştır. Erkek ekonomik gücü elinde bulundurarak ailenin geçimini sağlamak ve karar mercii olmaktadır. Bunun yanında duygusal ve irrasyonel olan her şey özel alanda gerçekleşmektedir (Uçan, 2012: 265-266).

Modernliğe geçişte en büyük değişim sanayileşme ile birlikte gerçekleşmiştir. Sanayileşme, ekonomik olduğu kadar sosyal bir kavramdır. Kalkınmanın ve gelişmenin koşulu olan sanayileşmenin bireylerin yaşamında ve aile üzerinde etkisi büyüktür. Geleneksel tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişle birlikte, artık insan emeğinin yerine makinelerin geçtiği görülmektedir. Sanayileşme; tarımda makineleşmenin yaygınlaşmasına, işsizlik problemlerinin artmasına ve kentleşme sürecinin hızlanmasına neden olmuştur. Üretim biçimindeki değişim toplumsal değişmeye de etki etmiştir. Sanayileşmenin aile kurumuna yansımaları değerlendirildiğinde, yoğun göçler ve yaşanan nüfus hareketleri sonucunda ailenin parçalanarak yeni bir görünüm alması söz konusudur (Can, 2013: 80). Yani aile ve akrabalık ilişkilerinde geleneksel döneme göre farklılıklar görülmektedir. Bu çerçevede kentsel yaşam ortamının beraberinde getirdiği değişimlerin de önemli olduğunu eklemek gerekir.

Kendi kendine yeterli olabilme isteği, daha iyi bir yaşam arayışı, iletişim ve eğitim olanaklarının fazlalığı bireyleri kentlere göç etmeye yönlendirmiştir. Modernleşme sürecinde yaşanan sanayileşme, göç hareketleri ve kentleşmenin etkisi ile birlikte kentlerde, sosyal yapının homojenliğini yok edecek düzeyde kültürel çeşitlilik artmıştır. Bireylerin sosyo-kültürel çevresinin değişmesi, kentin sunduğu imkânların artışı ve teknolojinin gelişmesi, bireysel hayat tarzının gelişmesinde ve yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Teknolojik gelişmeler bireylerin geleneksel topluluk yaşamından uzaklaşarak kendi varoluşunu göstermesini sağlamıştır (Bakar, 2019: 20).

Kentlere göçün yanında bireylerin başka ülkelerle iletişiminin artmasına bağlı olarak modernleşme sürecinde ortaya çıkan kültürlerarası etkileşim de toplumun gelenek, görenek, norm ve değerlerinde köklü değişikliklere neden olmuştur.

Dinin bireyleri yönlendirme gücü azalmıştır, cinsel tabular yıkılarak erkek ve kadın ilişkileri daha uygar hale gelmiştir. Tüm bunlara bağlı olarak kadınların toplumdaki ve aile içerisindeki konumu da değişmiştir ve değeri yükselmiştir. Evlilik kurumu, toplumsal roller, yaşamın amacı ve şekli değişmiştir. Eğitim amacını ve yöntemlerini yeni duruma uydurmaya çalışmıştır, her alanda uzmanlaşma zorunluluğu doğmuştur ve pek çok yeni meslek ortaya çıkmıştır. Gelir artışı tüketimi artırmıştır; daha fazla kazanmak ve harcamak, daha gösterişli yaşamak statü haline gelmiştir. Kültürlerarası etkileşim ve iletişim artarak toplumsal yapılarda önemli kültürel değişimler yaşanmıştır. Sağlık alanındaki büyük buluşlarla salgın

hastalıkların önü kesilmiş, iyi beslenme alışkanlıkları konusunda farkındalıklar artmıştır. Bu gelişmeler ise insan ömrünün uzamasında etkili olmuştur. Tüp bebek tedavileri, organ nakilleri gibi gelişmelerle tüm dünyada nüfus patlaması yaşanmıştır (Yörüköğlu, 2007: 41- 43).

Günümüz modern toplumlarında geleneksel geniş ailenin çekirdek aileye dönüşmesi, kadınların ücretli iş yaşamına katılma oranının artması gibi nedenlerle geleneksel kadınlık ve erkeklik örüntüleri geçerliliğini kaybetmeye başlamıştır. Artık evin geçimini sağlama görevinin yalnızca erkeğe ait olduğu fikri kadının çalışma hayatına girmesiyle sarsılmıştır. Özel alanda erkek de sorumlulukları paylaşmaya başlamıştır ve giderek kadın ve erkek rolleri birbirine benzemeye başlamıştır (Zeybekoğlu, 2013b: 21). Ekonominin teknoloji ağırlıklı üretim sistemine geçmesi, kas gücünün değersizleşmesine neden olmuştur. Kadınların iş hayatında daha fazla yer almasıyla erkekler iletişim becerilerini artırarak kamusal alanda kendilerini daha fazla ispatlamaya ihtiyaç duymuşlardır (Uçan, 2012: 267).

Türkiye’de modernleşme üzerine yapılan incelemeler Osmanlı yenileşme döneminden başlayarak, Cumhuriyet’in ilk yılları ve daha çağdaş gelişmelere kadar devam eder (Kandiyoti, 2015: 221). Sancar’a (2017: 81) göre Türk modernleşmesinin 19. yüzyılın ortasından 20. yüzyılın ortasına kadar devam eden döneme erken modernleşme dönemi denilebilir. Türkiye’de modernleşme 19. yüzyılın sonlarından başlayarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkeye yayılarak devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte bir ulus-devletin oluşması, modernleşme sürecine daha ileri seviyede yasal bir zemin hazırlamıştır. Gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet modernleşmecileri aileyi en önemli merkeze koymakla birlikte, toplumsal cinsiyet ve sınıfsal farklarını görmezden gelmişlerdir. Cumhuriyet reformları ile eğitim, iş ve siyasete katılım konularında kadınlarla erkeklere eşit yasal haklar tanınmıştır (Özbay, 2017: 110).

1950’lerden sonra köylerin ulusal piyasa ekonomisinin içerisine hızla çekilmesi, geleneksel hane ekonomisinin işleyişinin çökmesine neden olmuştur. Tarım işletmelerinin yetersizliği ve aile bireylerinin topraktan geçimlerini sağlayamaması nedeniyle bireyler ücretli işlere yönelmek zorunda kalmıştır. Bu değişimler sonucunda kent merkezlerine kitlesel göçlerde artış yaşanmıştır. Köyün kendi içerisinde yaşanan tüm değişiklikler, toprağın ve diğer ekonomik kaynakların tek sahibi olan babanın egemenliğinin çökmesinde ve hane işleyişinin değişmesi üzerinde doğrudan etkili olmuştur. Bu durum baba evinde düğün masraflarının

ödenmesinden sonra oğulların evden ayrılarak kendi çekirdek ailelerini kurmalarına yol açmıştır. Kırsal değişim, yaşlılara saygıyı azaltmış, genç evli erkeklerin aile reisliği rolünü sahiplenmelerine neden olmuştur (Kandiyoti, 2015: 30-31). Diğer bir ifadeyle kırsal alanda yaşanan tüm bu değişimler erkekler arasındaki otorite ilişkilerinin dönüşümünde etkili olmuştur.

Modernleşmenin temel değişkenlerinden biri olan bireyselleşme ve bireysellik kavramıyla Türkiye Batı toplumlarına kıyasla daha geç tanışmış ve bu süreçte daha yavaş bir seyir izlemiştir. Modern bireyin nitelikleri, artık Türkiye’de yaşayan belli bir kesimi kapsayan bireyler için de geçerlidir (Baş, 2019: 45-46).

Türkiye’de “modernleşmek” köy kökenli kadın kimliklerinin “modern kentli” kadın kimliğine; geniş ailenin modern çekirdek aileye dönüşümü olarak görülmektedir; ancak erkek kimliğinin modernleşmesinin nasıl olduğu cinsiyet kimliği veya aile üzerinden tanımlanmamıştır. “Modern erkek” yeni teknolojik gelişmelere uyum sağlayabilen, meslek sahibi, dünya bilgisine sahip gibi özellikler üzerinden tanımlanmıştır (Sancar, 2016: 304).

1.2. MODERNLEŞME SÜRECİNİN AİLE KURUMUNA ETKİLERİ

Toplumlar ailelerden oluşmaktadır ve gerçek modernlik toplumsal olana müdahale ile gerçekleşebilir. Bu nedenle aile kavramı, gelenekten modernliğe dönüştürülmek istenilen toplumsal yapı için stratejik bir noktayı oluşturmaktadır. Ailenin ele geçirilmesiyle, var olan toplumsal yapının kendini yeniden üretmesinin önüne geçilebilmektedir. Aile, başkalarının takip edemediği davranışların ortaya çıktığı, yaşam tarzları ve dünya görüşlerinin biçimlendiği alan olduğundan, modernleşmenin toplumsalın içine girebilmesi için ailenin dönüştürülmesi zorunlu olmaktadır (Aytaç, 2015: 175). Sancar (2017: 197)’a göre de toplumsal değişim ve dönüşümü gerçekleştirmek için öncelikle ailenin değiştirilmesi yani yeni bir toplum inşa etmek için yeni bir aile modeli oluşturmak ve geliştirmek gerekmektedir.

Aile, içinde bulunduğu kültürlerin farklılığı nedeniyle farklı dönemlerde ve yerlerde farklı görünümler kazanmaktadır. Toplumsal yapının egemen ilkelerinin değişmesi ekonomik, dini, siyasi ve ahlaki alanlarda da değişimi beraberinde getirir. Tüm bu değişimler aile kurumunun da değişerek yeniden şekillenmesine yol açmaktadır (Kurt, 2006: 517). Başka bir ifadeyle aile kurumu, içinde bulunduğu

toplumun sosyal ve kültürel yapısında meydana gelen değişimlerden etkilenecek yeni biçimler kazanmaktadır.

Therborn (2004)'a göre, günümüzde “kurum” olarak örgütlenmiş aileden “birlikte yaşam” amacıyla kurulan yeni bir aile modeline doğru bir gelişim ve değişim yaşandığı gözlenmektedir. “Kurum olarak aile”, en yaşlı erkek tarafından yönetilen, denetlenen ve temsil edilen, aile üyelerinin katı bir şekilde denetlendiği, görevlerin, hak ve sorumlulukların net bir biçimde tanımlandığı, aile içi-dışının katı bir sınırla belirlendiği bir “müessese”dir. Bunun yerine, karşılıklı aşk, sevgi, birlikte yaşam isteğinin var olduğu yeni bir aile modelinin gelişmekte olduğu; bu durumun biyolojik erkeklığe dayalı erkek üstünlüğü ve eril tahakkümü dönüştürdüğü görülmektedir. Bu dönüşüm sadece çekirdek aile modeline geçiş olmamakla birlikte, sanayileşme ve kentleşmenin her yerde aynı dönüşümleri gerçekleştirmediğinden bölgesel özelliklere göre farklı aile tiplerinin varlığı da söz konusudur (aktaran Sancar, 2016: 112).

Enformasyon devrimi sonrasında hizmet sektörünün geliştiği, önceki toplumların temsilci sınıflarının güçlerini yitirdiği ve yeni sınıfların ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir (Köse, 2018: 31). Yani sanayileşme ve kentleşmeye bağlı olarak işçileşmenin neden olduğu toplumsal sonuçlara bakıldığında; bir taraftan yeni emekçi sınıfların oluşmasının, diğer taraftan yeni ticaret anlayışıyla oluşan girişimci sınıfların gelişiminin kapitalist üretim süreçleri üzerinde belirleyici olduğu görülmüştür. Kırsal alanda üretim yerine, kentlerde fabrikalarda üretime geçiş, toprağa dayalı üretimin temeli olan hanede büyük dönüşümleri beraberinde getirmiştir (Sancar, 2017: 29). Diğer bir ifadeyle üretimin aileden ayrılıp büyük ve kar amaçlı işletmelerde yapılmaya başlanması, ailenin toplumdaki rolünün sarsılmasına neden olmuştur. Toplumda aile işletmeleriyle rekabet edecek kapitalist işletmelerin ortaya çıkışı, aile ve toplum arasındaki olumlu ilişkileri sarsmış ve bir çatışma ortamı yaratmıştır. Aile, varlığını devam ettirebilmek ve üyelerinin ihtiyaçlarını giderebilmek için düzen ve işlevlerini değiştirmek zorunda kalmıştır (Özbay, 2017: 33). Sanayileşme sonucunda ortaya çıkan ve gelişen yeni modern kentli aile, ekmek parası kazanarak evi geçindiren erkek ve ev işleri yapan kadından oluşan yeni cinsiyet farklılığı modelini ortaya koymaktadır. Kadınların düşük ücretlerle çalışmak yerine evde çocuklarına bakmasının daha anlamlı olduğunun kabulü ile bu model sürdürülebilir hale gelmiştir. Kadınlar bu gelişmeler sonucunda ikincilleştirilmiş, güvencesiz, erkeklere bağımlı ve risklerle dolu olan ev kadınlığı

yaşamında kalmışlardır. Sanayileşmenin fazla olduğu bölgelerde ise kadın emeği kolaylıkla sömürülebilen ve ucuz işgücü kaynağı olarak piyasaya girmiştir (Sancar, 2017: 29, 31). Zamanla kadınlar, yapmış oldukları mücadeleler sonucunda ve eğitim olanaklarının artmasıyla birlikte pek çok mesleği edinebilmiş ve erkeklerle eşit koşullarda çalışmaya başlamıştır.

Kadınların çalışma yaşamında giderek daha fazla yer alması ile birlikte, her ne kadar toplumsal yaşamda ve aile içinde ataerkil değerler var olmaya devam etse de, aile yapısı güç ve otorite dengesi bakımından daha eşitlikçi olmaya başlamıştır (Adak, 2011: 47-48). Kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları, aile içi kararlarda daha fazla söz sahibi olmalarını sağlamıştır.

1.2.1. Ailenin Tanımı

Tarihsel süreç içerisinde değişen ve dönüşen toplumsal koşullar sonucunda ailenin hem yapısında hem de işlevlerinde farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu nedenle ailede meydana gelen değişimi ve dönüşümü açıklayabilmek için önce ailenin tanımına bakmak gerekmektedir. Sosyal bilimlerde önemli ve fazlaca tartışılan kavramlardan biri olan ailenin evrensel bir tanımını yapmak oldukça zordur (Baş, 2019: 6). Bu nedenle belirli özellikleri açıklayan farklı aile tanımları yapılmakta ve her tanım aileyi farklı bir kategori içerisine koymaktadır. Aile genellikle “anne, baba ve çocuklardan oluşan birim” olarak tanımlanıyor olsa da, bu tanım aile türlerinden biri olan “çekirdek aile”yi ifade etmektedir (Zeybekoğlu Dünder, 2018: 40). Bu tanım genişletildiğinde, daha geniş bir akrabalık sistemini anlatan, farklı kuşaktan bireylerin birlikte yaşadığı hane halkı ise “geniş aile”yi tanımlamaktadır (Baş, 2019: 6).

Sosyoloji Sözlüğü’nde aile; “kan, cinsel ilişki ya da yasal bağlarla birbirine bağlı olan insanlardan oluşmuş, mahrem ilişkilerle örülü grup” olarak tanımlanmıştır (Marshall, 2005: 7). Sayın (1990: 2), aileyi “biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk defa ortaya çıktığı karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı, toplumda oluşan özdeksel ve tinsel zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal bir birim” olarak tanımlamaktadır. Gökçe (1976:48)’nin ifade ettiği gibi aile, “üyeleri arasındaki ilişkiler yönünden grup tanımı içine yerleştirebildiği gibi sosyal hayatın ana şekillerinden biri olması bakımından

topluluk ve örgüt, birliğin yürütülmesinde başvurulan sistemleştirilmiş kurallar yönünden kurum ve toplumsal hayatın içindeki temel unsurlardan biri olması yönünden toplumsal yapının bir parçası” olarak düşünülebilir.

Aile kavramı, beraber yaşama, evlilik, kadın erkek güç ilişkileri, yetişkinler ve çocuklar arası güç ilişkileri, ev içi emeği, cinsel ilişkiler, annelik, babalık, kardeşlik, akrabalık, toplumsal cinsiyet, otorite, ekonomik ilişkiler gibi pek çok olguyu kapsamaktadır. Tüm bu olgular birer alt kategori içermektedir (Gittins, 2011: 190). Diğer kurumlara göre ailenin daha önemli olmasının nedeni işlevsel olarak insan yaşamını daha geniş açıdan kapsamasıdır. Aile, biyolojik, psikolojik, toplumsal, ekonomik, hukuksal, dinsel, eğitim vb. yönleri olan oldukça kapsamlı sosyal bir birimdir (Bakar, 2019: 6).

Aile, doğurganlığın ve cinselliğin düzenlendiği yer olmanın yanında aynı zamanda kadınların ve çocukların durumlarına bağlı olarak, modern şekilde giyinme, beslenme, hijyen gibi günümüz modernlik değerlerinin oluşturulduğu ve tecrübe edildiği yerdir. Sancar (2017: 233)’a göre aile, “bir ilişki sistemidir ve mekandır; yaşamı düzenleyen temel alanların yönetildiği bir odak olarak, cinsler ve kuşaklar arasındaki iktidar ilişkilerini düzenleyen otorite, sevgi, itaat, dayanışma gibi doğrudan sosyal ve siyasal sonuçları olan anlamlar üretir. Aslında ailenin işlevi toplumsal yaşam, iş dünyası, kamusal alan gibi modern ‘alan’ları, onların karşıtı ya da onlardan dışlanan olarak dışarıdan belirlemektir; aile toplumsal, kamusal ve siyasal olana bir karşıtlık olarak, ondan dışlandığı ölçüde, aynı zamanda onun karşıtı olarak kendi karşıtını da tanımlar. Bu anlamda aile, toplumsal ilişkilerin düzenlenme alanı, imgesi ve stratejik nesnesidir.” Aile bireylerin, toplumsal normları, değerleri, gelenek ve görenekleri öğrendiği, hayata hazırlandığı bir yer olması ve bireylere kimlik ve kişilik kazandırması açısından çok önemlidir (Bakar, 2019: 6).

Aile sahip olduğu birçok farklı yönüyle diğer sosyal yapılardan farklı olarak, kendine has özellikleri bulunan sosyal bir örgüttür. Toplumsal yapıdan etkilenmesi sonucunda bazı değişiklikler meydana gelmiş olsa da, ailenin kendine özgü özellikleri devam etmektedir. Ailenin kendine özgü bu karakteristik özellikleri şöyledir (Gökçe, 1976: 49-51):

- Aile evrenseldir.
- Aile duygusal bir temele dayanır.
- Aile şekillendirme özelliğine sahiptir.

- Ailenin kapsamı sınırlıdır.
- Aile sosyal yapıda çekirdek özelliği taşır.
- Aile üyelerinin sorumlulukları vardır.
- Aile sosyal kurallarla çevrilidir.
- Aile sürekli ve aynı zamanda geçici bir tabiata sahiptir.

1.2.2. Aile Yapısının Sınıflandırılması

İnsanlık tarihi, tarım devrimi sonucunda üretim aracının toprak olduğu, sanayi devrimi sonucunda üretim araçlarının fabrika olduğu, 1980’ler sonrasında teknolojik gelişmelerle bilginin en büyük sermaye olduğu ve her birinin öncekine göre daha ileri bir aşamayı gösterdiği dört farklı üretim biçiminin görüldüğü bir süreçtir. Bu süreç; avcı ve toplayıcı topluluklar, tarım toplumları, sanayi toplumları ve sanayi sonrası toplumlar olarak dört farklı toplum türünü ortaya çıkarmıştır. “Avcı ve toplayıcı toplum” olarak adlandırılan ilk insan topluluklarında kadınların üretimde üstlendikleri önemli roller anaerkil toplum ve anaerkil aile yapısını oluşturmuştur. Zamanla üretim araçlarında ve üretim ilişkilerinde meydana gelen değişimler tarıma dayalı üretim biçiminin hakim olduğu tarım toplumlarını oluşturmuştur. Bu dönem ilk defa “artık ürün” elde edildiği ve bunun sonucunda özel mülkiyet ve sınıfların oluşmaya başladığı bir dönem olmuştur. Bu duruma paralel olarak servetin ve gücün erkeklerin elinde birleştirildiği, soyun babadan geldiği inancının olduğu ataerkil toplum ve aile yapısı ortaya çıkmıştır. Ataerkil aile yapısında erkeklerin üretim sürecindeki rolleri artarken kadınlar dışlanarak ev işleri ile uğraşmak zorunda bırakılmışlardır. Kadınlar ikincil plana itilirken erkeğin statüsü yükselmiştir. Bu toplumsal düzen üretimin aile içinde kalmasını gerektirdiğinden geniş aile türü ortaya çıkmıştır. Sanayileşme ve üretim araçlarının değişmesi sonucunda kamusal ve özel alan birbirinden ayrılarak toplumlarda sosyo-ekonomik ihtiyaçların karşılanması için anne baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aileler ortaya çıkmıştır. Ataerkil aile yapısı bu dönemde de varlığını sürdürmeye devam etmiştir. 1980’lerde yaşanan gelişim ve dönüşümler hizmet sektörüne dayanan bir ekonomik yapıyı oluşturmuştur. Kadınların hizmet sektöründe giderek daha fazla yer alması, aile içi ilişkileri ve rolleri değiştirerek aile içinde erkek otoritesinin zayıflamasına neden olmuştur (Köse, 2018: 15-16).

Yapısı bakımından aile, geniş aile ve çekirdek aile olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Genel olarak geniş aile; geleneksel aile, ataerkil geniş aile, eski aile olarak da adlandırılabilir. Çekirdek aile de kent ailesi, modern aile şeklinde ifade edilebilmektedir.

Geniş aile, genellikle kırsal bölgelerde görülen, akrabalık bağlarının güçlü olduğu bir aile türüdür. Pek çok üyeden oluşan geleneksel geniş ailede çocuklar evlendikten sonra da eve yakınlıkları sağlanarak aile bağları güçlendirilmektedir. Geleneksel geniş aile hem üretim hem de tüketim birimidir. Sanayi öncesinde kurumların yaygınlaşmamış olmasından dolayı geniş ailenin çok fazla işlevi vardır. Neslin sürekliliğinin sağlanması, çocukların eğitimi ve sosyalleşmesi, dini bilgilerin aktarılması, psikolojik doyum, itibar ve koruyuculuk görevi gibi işlevleri vardır. Geleneksel geniş ailede, ortaklaşa mülkiyet söz konusudur, mülkün sahibi olan birey değil akraba topluluğudur. Aile içindeki en yaşlı erkek tüm mülklerin denetimine sahiptir. Bireylerin toplumdaki statülerini de aileleri belirlemektedir. Aile her türlü tehlikeye karşı üyelerini korumakta olan bir güvenlik kurumudur (Zeybekoğlu Dündar, 2018: 49-50). Geleneksel ataerkil hanelerde, saygınlığın edinilmesi yaşa bağlıdır, kadınlar ve erkeklerin faaliyetleri ayrılarak belirlenmiş ve farklı hiyerarşilere tabi tutulmuştur. Kadınların evlilik yoluyla dahil olduğu erkeğin soyu tarafından her türlü emeğine ve üreme kapasitesine el konulmaktadır (Kandiyoti, 2015: 186).

Çekirdek aile, sanayi devrimi sonrası kentli toplumların aile yapısı olarak ortaya çıkmıştır; anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşmaktadır. Çekirdek ailenin işlevleri ve üye sayısı geniş aileye göre daha azdır. Yakın akrabalar çekirdek ailede bulunmadığından karar verme süreçlerinde etkileri de azalmakta, eş seçimi, yaşanacak yer seçimi ve pek çok konudaki kararları bireyler kendileri almaktadır. Neslin devamını sağlayarak çocukların sosyalleştirilmesi ve aile üyelerinin psikolojik doyumunun sağlanması çekirdek ailenin en temel iki işlevidir. Sanayi toplumlarının kişilerde yarattığı stres, yorgunluk, mutsuzluk gibi olumsuz duygular çekirdek aile içerisinde azaltılmakta; aileyle ilgili kararlar aile üyelerinin tamamının katılımıyla alınmakta ve bu yönüyle geleneksel geniş aileye göre daha eşitlikçi bir yapıya sahip olduğu görülmektedir (Zeybekoğlu Dündar, 2018: 50-51).

1.2.3. Boşanma ve Evliliğe Alternatif Yaşam Biçimleri

Sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan toplumsal değişme, feodal döneme özgü tüm yapılarda farklılaşmayı da beraberinde getirmiştir. Evlenme ve boşanma olguları da bu değişim sürecinden etkilenerek, modern topluma özgü yeni durumlar meydana getirmiştir. Bu değişimin sonucunda, refah toplumu olarak adlandırılan sanayileşmiş toplumlarda kadın haklarının gelişmesi, eğitim düzeyindeki artış ve kadının ücretli iş yaşamına katılması ile evlenme oranları düşerken, boşanma oranları artmış, bunun yanında yalnız yaşama veya evlilik dışı birliktelikleri kapsayan alternatif yaşam tarzları ortaya çıkmıştır. Evliliğe yüklenen anlamların değişmesi, boşanmanın evlilik gibi bir tercih meselesi olarak görülmeye başlanması, evlilikten beklentilerin karşılanamadığı durumda boşanmaların daha fazla ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Aydın ve Baran, 2010: 117-124).

Günümüzde evlilikten daha fazla şey beklenmekte, romantik ve müşterek aileye önem verilmektedir. Temel amacı çocuk sahibi olmak olan kocanın yönetimindeki iş ortaklığı olarak görülen evlilik artık iki eşit bireyin yardımlaşması, cinsel doyum ve çocukların sevgiyle yetiştirilmesi amacıyla olan sevgi ilişkisi olarak görülmektedir (Gittins 2011: 195).

Bu bölümde öncelikle boşanma olgusu üzerinde durulacak ve sonrasında günümüzde sayıları artarak daha görünür hale gelen evliliğe alternatif yaşam biçimlerinden bahsedilecektir.

Boşanma: Boşanma, eşler açısından bakıldığında mutsuz bir birlikteliğin bitişi aynı zamanda ailenin yıkımı demektir. Eşleri ekonomik ve ruhsal yönden sarsmasının yanında toplumdaki konumlarını da etkilemektedir. Boşanan çiftlerin aralarındaki sorunlar, çocuklar nedeniyle devam etmektedir. Bu nedenle boşanma evlenmeden önceki hayata tam olarak geri dönüş olarak sayılmamaktadır (Yörükoğlu, 2007: 108).

Russell (2014: 156)'e göre, eşlerden birinin akıl hastası ya da bağımlı olması veya eşlerin bağıntılarıyla ilgili bazı sebeplerden dolayı boşanma gerçekleşebilmektedir. Eşlerin herhangi bir kusuru olmasa da bazı fedakârlıklar yapılmadan birlikte yaşam mümkün olmayabilmektedir. Modern dönemde toplumsal yaşamda meydana gelen değişimler aile kurumunun da değişmesine, yeni şekiller kazanmasına, kimi aile içi rollerin yok olmasına ve bazı yeni rollerin oluşmasına neden olmuştur. Sanayileşme, iş yaşamının değişmesi, kent yaşamı ve

bireyselleşmenin artışı, evlilik ve aile ilişkilerinin farklılaşmasına ve değişmesine yol açmıştır. Önceleri ekonomik ortaklı, çocuk sahibi olmak ve statü elde etmek için yapılan evlilikler günümüzde bireysel arzuların var olduğu birliktelilere dönüşmüştür. Bireyselleşmenin yanında, ahlaki ve kültürel değerlerin değişerek boşanmanın toplumsal olarak daha çok kabul görmesi, aile içi iletişimin azalması, boşanmalar sonucunda kurumsal ve sosyal desteğin artması, genişleyen hukuki haklar ve evlilikten beklentilerin değişmesi boşanmaları artıran diğer etkenlerdir (Timurturkan, 2018: 202-208).

Yörükoğlu (2007: 103-104) da, toplumsal ve kültürel değişmelerin aileye yansımalarının boşanmalar üzerinde etkili olduğunu söylemektedir. Dinsel kurumların aile ve evlilik üzerindeki etkilerinin azalması sonucunda boşanmanın günah olarak algılanması da ortadan kalkarak boşanan bireylere toplum daha hoşgörülü davranmaya başlamıştır. Gebeliği önleyici yöntemlerin artması, ailelerdeki çocuk sayısının azalması boşanma üzerinde etkili olmaktadır. Çok çocuklu ailelerin dağılması daha zor olmaktadır. Kadın haklarının artışı, kadınların eğitim seviyesinin yükselişi ve daha fazla çalışma hayatına katılması, eşler arasında rol çatışmasını artırarak boşanmalara neden olmaktadır.

Günümüzde evliliğin katı kuralları daha esnek bir yapıya dönüşmüştür ve evlenilecek eşin seçiminde bireysel tercih ön plana çıkmış ve evlilikten beklentiler de farklılaşmıştır. Bu beklentilerin karşılanamadığında ortaya çıkan boşanma durumundan pek çok kişi ve çocuk etkilendiğinden, boşanmalar toplumsal sorun olmaktan çıkarak evrensel bir mesele haline gelmiştir.

Yeniden Evlenme: Çoğunlukla boşanma sürecinin yıkıcı etkileri üzerine tartışılırken, kötü ve stresli bir ilişkinin bitirilip bireylerin yeni bir yaşam kurabileceği konusu geri planda kalmaktadır. Yeniden evlenme durumu, evliliğin sonsuza dek birliktelik olduğu algısını yok ederken, aynı zamanda yeni bir aile kurma durumu olması yönünden klasik yaşam döngüsünü tekrarlamaktadır (Timurturkan, 2018: 215-216).

Yeniden evlenme olgusuna cinsiyetler açısından bakıldığında, erkeklerin kadınlara göre daha fazla yeniden evlendiği ve çocuğu yoksa hiç evlenmemiş bir kadını tercih ettikleri görülmektedir. Ayrıca kırsalda yaşayan kadınların kentte yaşayanlara göre daha fazla yeniden evlendikleri gözlenmiştir. Yaşam koşulları, ekonomik durum, işsizlik gibi pek çok neden bu durum üzerinde etkilidir (Stewart&Bretano, Cornela, 2006'dan aktaran, Timurturkan, 2018: 217).

Yeni Geniş Aile/Üvey Aile: Boşanma ve sonrasında yeniden evlenmelerin oluşturduğu aile tipi “yeni geniş aile”yi oluşturmaktadır. Boşanmış ve yeniden evlenmiş olan eşler eski evliliklerinden olan çocukları ve yeni evliliklerinden olan çocukları bir arada yaşayarak yeni geniş aileyi meydana getirmektedir (Sezal, 2002: 169).

Tek Ebeveynli Aile: Sanayileşme ve kentleşme sonucunda aile geniş aileden çekirdek aileye doğru bir dönüşüm geçirmiştir ve bunun sonucunda ailenin küçülmesi, çekirdek ailelerin sayısının artması söz konusudur. Günümüzde ise çekirdek aile yapısı parçalanmakta, boşanmaların artmasıyla tek ebeveynli ailelerin sayısı artmaktadır. Eşlerden birinin ölümü, evlilik dışı birlikteliklerin artması ve bu birlikteliklerden çocukların olması, evliliğin sorumluluklarının alınmasının istenmemesi gibi nedenlerle de tek ebeveynli aileler ortaya çıkmaktadır. Bu ailelerin büyük kısmında çocuklarıyla birlikte yaşam mücadelesi veren anneler bulunmaktadır. Hiç evlenmemiş ya da evlenmiş olmaları fark etmeksizin tek ebeveynli ailelerin çoğunda hem ekonomik güvensizlik hem de toplumsal onaylanmazlık görülmektedir. Modern toplumlarda bu onaylanmazlığın etkisi azalmaktadır (Zeybekoğlu Dünder, 2018: 51-53). Evlilik dışı dünyaya gelen çocuklara eskiden olduğu gibi tepki verilmediğinden, bu çocukların tamamı devlet kurumlarına yerleştirilmemekte veya çocuksuz ailelere verilmemektedir. Evlilik dışı çocuk doğuran, çalışıp çocuğuna bakıp büyüten annelerin sayıları da gün geçtikçe artmaktadır (Yörükoğlu, 2007: 106). Güneş’e (2011: 38) göre, bazı kadınlar herhangi bir erkeğin desteği olmadan yalnız başına çocuk sahibi olmayı tercih etmektedir. “Tek anne olmayı seçme” kadının ekonomik ve toplumsal konumuyla ilgilidir. Ekonomik durumu iyi, eğitilmiş, kentli kadınlar arasında bu durum daha yaygındır.

Evlilik Dışı Birlikte Yaşama: Evlilik dışı birlikte yaşama, yasal olarak evliliğin gerçekleşmediği, birlikte yaşanan hanenin sorumluluğunun paylaşıldığı ve bireyler arasında cinselliğin bulunduğu birliktelik olarak tanımlanmaktadır (Adak, 2018: 222).

Modern dönemle birlikte bireyler kendi hayatlarını tek başına sürdürebilecek koşullara sahip olmakta ve ekonomik gereksinimlerini karşılayabilmektedirler. Bireyselleşmenin artışı toplum baskısının etki gücünü zayıflatmakta, din ve ahlaki değerlerin evliliğin şekillenmesindeki etkisi azalmakta ve buna bağlı olarak boşanmalarda ve evlilik dışı birlikte yaşamalarda artış olmaktadır (Timurturkan, 2018: 207). Zeybekoğlu Dünder (2018: 55)’a göre, modern toplumlarda evlenmeden

birlikte yaşamayı tercih edenlerin sayısının artmasında, boşanmaların artması, evliliğin sorumluluklarından kaçma isteği, evlenmeden yaşamının toplum gözündeki olumsuz yargılarının giderek azalması gibi nedenler etkili olmaktadır. Yaş, toplumsal cinsiyete göre farklılaşan algılar, sosyo-ekonomik durum, eğitim seviyesi, etnik köken, din ve yaşanan yer gibi bireyleri birbirinden ayıran göstergeler, evlilik dışı birlikte yaşamaya ilişkin görüş ve eğilimler üzerinde etkili olmaktadır. Ayrıca toplumları birbirinden ayıran değerler, normlar, evlilik ve aileye ilişkin tutumlar bireylerin evlilik dışı birlikte yaşamaya ilişkin algılarını belirlemektedir. Diğer bir deyişle, evlilik dışı birlikte yaşama dair tutum ve algılar toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Birlikte yaşama ile ilgili dile getirilen en büyük problem ise evlilik dışı doğan çocuklardır. Çocuğun dünyaya gelmesiyle birlikte çiftlerden bazıları evlenerek beraber olmaya devam ederken, bir kısmı tamamen ayrılmaktadır. Ayrılma durumunda çocuk genellikle annesiyle birlikte kalarak tek ebeveynli ailede yaşamını sürdürmektedir (Adak, 2018: 234-243).

Geleneksel Türk toplumunda evlilik dışı yaşam sosyal bir gerçeğe dönüşmüştür. Nikah, “cinsel bir anlaşıma” işlevi görerek erkek-kadın birlikteliğinin yasal biçimini oluşturmaktadır. Hem dinsel, hem de toplumsal anlamda bir değer ölçüsü olan nikaha karşı takınılan bu durum; çoğu zaman, özellikle de modern toplum yaşamında birlikteliğin doğal ve ahenkli bir sonucu gibi gösterilmektedir (Süleymanov, 2009: 10).

Geçmiş dönemlere bakıldığında bekarlık, evliliğe tek alternatif olarak görülmekteyken günümüzde giderek artan birlikte yaşama yalnızca evliliğin değil, yeniden evlenmenin de alternatifi olmaktadır (Adak, 2018: 223).

Bekar Kalma: Günümüz modern toplumlarında evliliğin istenilen bir kurum olmaktan çıktığı, bireylerin evliliğe alternatif olarak bekar kalmayı tercih ettiği görülmektedir (Zeybekoğlu Dünder, 2018: 56).

Gay/Lezbiyen Birliktelikleri: Günümüzde pek çok ülkede eşcinsel çiftlerin evliliğinin onaylanmamasına rağmen bazı Batı toplumlarında eşcinsel çiftlere yönelik olumsuz yargıların etkisinin azaldığı görülmektedir. Eşcinsel çiftler arasındaki ilişkiler karşılıklı güven ve bireysel adanmışlık üzerine kurulmaktadır. Gay ve lezbiyen ilişkilerde güç dengesizliği ve eşitsizlik daha az orandadır. Yapay dölleme teknikleri sayesinde heteroseksüel birliktelik olmadan eşcinsel kadınlar hamile kalabilmektedir (Giddens, 2018: 277).

1.2.4. Aile Kurumunun Değişen İşlevleri

Ailenin kurumsal yapısı üzerindeki, küresel, toplumsal, kültürel ve ekonomik değişim ve dönüşümlerin etkileri gün geçtikçe artarak devam etmektedir. Ailelerin, çocukların sağlıklı olarak yetiştirilmesi, bakımı ve gelişimi gibi konularda bazı sorunlarla karşılaşmaları bu etkileşim sürecinin bir sonucudur. Değişimler yalnızca ailenin değil, bir bütün olarak toplumun dönüşümüne sebep olmaktadır ve bunun sonucunda, aile ve evlilik konularına ilgi artmakta, devletin duruma ilişkin daha bütünsel ve dinamik bir açıdan bakmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, devletler tarafından çeşitli politikalar geliştirilerek aile kurumunun devamlılığının sağlanması için çabalar gösterilmektedir (Elnur, 2019: 49). Sosyal politika ve aile politikası olarak adlandırılan bu politikalar temelde değişen toplumsal koşullar karşısında bireyi ve aileyi desteklemek için uygulanmaktadır.

Sosyal politika kavramı Kleinman (2006) tarafından “topluma bir çeşit şekil verebilmek için, devletin bireysel davranışları etkileme, kaynaklar üzerinde hakimiyet kurma ya da ekonomik sistemi belirleme amacına hizmet eden müdahaleler” olarak tanımlanmaktadır. Kleinman, sosyal politikaların içeriğini; sosyal koruma, aile ve çocuk politikaları, sosyal bakım, yoksulluğa karşı ve sosyal içermeye yönelik politikalar, sağlık, eğitim, konut ve kişisel sosyal hizmetlerin sağlanması, emek piyasası, çalışma şartları ve endüstriyel ilişkilerin düzenlenmesi, halk sağlığı, fırsat eşitliğinden yana ayrımcılığa karşı politikalar tüm bunların yanında sosyal politikanın kapsamında yer alan yeni konular, kentsel politikalar, çevre koruma ve ekolojik konular ile tüketiciyi koruma olarak sıralamaktadır. Sosyal politika, toplumların değişimine ve hareketliliğine bağlı olarak meydana gelen çatışmaları yok edecek şekilde bireyi hedefleyerek üretilen tüm tedbirler olarak ifade edilebilir (aktaran Aslan, 2018: 261-262).

Aile politikası kavramı ise, aile kurumunun, doğrudan veya dolaylı bir şekilde desteklenmesi için devlet tarafından yürütülen uygulamaların bütünü tanımlamak için kullanılmaktadır. Zimmerman (1995)’a göre, ailelerin toplum içerisinde karşılaştıkları problemlerin –boşanma, işsizlik, evsizlik, gelir eşitsizliği, aile içi şiddet, kürtaj, çocuk bakımı olanaklarının yetersizliği, cinsiyet veya ırk temelli ayrımcılık, okullarda cinsellik eğitimi vb.- çözülmesi konusunda birbirinden farklı ve birbiriyle alakalı özellik taşıyan politikaların toplamı; aile politikalarını oluşturmaktadır (Elnur, 2019: 50-51).

Farklı toplumlarda farklı aile politikası uygulamaları görülmektedir. Dumon (1991: 4-5), toplumlarda açık ve kapalı olarak iki ayrı aile politikasının uygulandığını belirtmektedir ve bu farklı iki yaklaşım nedeniyle ülkelerde aile politikasının uygulama biçimlerinin değişebildiğini söylemektedir. Türkiye’de Cumhuriyet’in ilan edilmesinden sonraki süreçte aile politikalarına bakıldığında soyadı kanunu, resmi nikah, ilkokul zorunluluğu, kadınların sosyal ve çalışma yaşamında daha çok yer alması, miras kanunu, gündüz bakımı, aile danışmanlığı, aile planlaması gibi pek çok sosyal politika uygulaması görülebilmektedir. Bu politikaların temel hedefi ailedir (Tarık, 2010’dan aktaran Aslan, 2018: 267). Türkiye’de, doğrudan aile yasaları değiştirilerek, dolaylı olarak kadınlar “yurttaş”lık içerisine eklenerek ev içinde ataerkilliğin meşruiyeti kırılmaya çalışılmıştır, ancak tüm bunların yanında istihdam sağlama, sosyal güvenlik ve eğitim gibi konularda ayrımcılık sürdürülmüştür. Sosyal politikaların zayıflığı ve bazı önlemlerin alınmaması sonucunda kadınlar çocukların, hasta ve yaşlıların bakıcısı rolünü devam ettirmek zorunda kalmışlardır (Kandiyoti, 2015: 187-188).

Dumon (1991: 6-7) aile politikasıyla alakalı önlemleri üç kategoriye ayırmaktadır. Bunlardan birincisi, ailenin sürekli gelir sahibi olmasını sağlayacak ekonomik tedbirlerin olduğu ve bunun yanında istihdam sorununun çözülmesini sağlayacak güçlendirme politikalarıdır. İkinci kategorideki önlemler, eğitim ve danışma hizmetleri gibi, aile hayatının gelişmesini destekleyen politikalarlardır. Üçüncü kategori, ailenin yerini tutacak veya onun yerini alabilecek önlemler olarak tanımlanabilen aile dışı kurumları öngören önlemleri içeren politikalarlardır. Bu sınıflandırmalar Türkiye açısından incelendiğinde, ilk olarak aileyi güçlendirmek için sürekli gelir sahibi yapacak ekonomik tedbirlerin ve istihdam politikalarının ülkemizde uygulanmadığı görülmektedir. İkinci olarak, aile yaşamını geliştirmek amacıyla eğitim ve danışma hizmetleri Milli Eğitim bünyesindeki halk eğitimi merkezleri ve bazı diğer kuruluşlarda verilse de bütüncül bir yaklaşım olmaması nedeniyle bazı problemler yaşanmaktadır. Üçüncü sınıflandırma, yaşlı bakımı, kreş, çocuk yuvaları gibi hizmetleri kapsamaktadır. Ülkemizde diğer sınıflandırmalara göre bu politikaların daha fazla uygulanabildiği söylenebilir (Aslan, 2018: 270-271).

Aile politikası, tarihsel süreç içerisinde nüfus yapısının kontrol edilmesi ve denetiminin sağlanması açısından oldukça önemli bir işleve sahip olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra sanayileşme ve kentleşme ile birlikte yaşanan gelişmeler ailelerin geleneksel sosyal güvenlik işlevini önemli oranda kaybetmesine

neden olmuş, devletlerin sosyal sistemlerinde yeni düzenlemeler yapma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. 20. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan ekonomik, sosyal, politik, demografik ve çevresel değişimler ve dönüşümler; aile refahının artırılmasına yönelik uğraşların daha sistematik hâle getirilmesi zorunluluğunu getirmiş, aile politikalarına ilişkin daha farklı yaklaşımlar ortaya çıkmış ve babalık yönelimli yeni aile politikaları geliştirilmeye başlanmıştır (Elnur, 2019: 51). Yeni aile politikaları, anne ve baba rollerinin yeniden düzenlenmesinde ve çocuk bakımına babanın katılımının sağlanmasında etkili olmuştur.

Toplumsal alanda, aile ve çalışma hayatında eşitlik ilkesi temel alınarak aile bireylerinden özellikle anne-baba rolleri üzerine yapılacak anlaşmalar, kadınlar üzerindeki çocuk bakımı sorumluluğunun kaldırılması, baba için çocukla geçireceği zamanın yaratılması, kadın-erkek arasında toplumsal cinsiyet rollerinin değişimi ve dönüşümü, iş yaşam dengesi, iş üretkenliği, istihdam artışı sağlanarak kadının sosyal statüsünün geliştirilmesi, anne-baba ilgisinden mahrum kalmayan sağlıklı nesillerin yetiştirilmesini sağlayacaktır (Kavas, 2018: 9). Çocukların doğumunda, yetiştirilmesinde ve bakımında babaların yetersiz ve süreksiz katılımı probleminin aile politikalarıyla çözülebileceğinin düşünölmeye başlanması; ebeveynlik ve babalık rollerinde oluşan dönüşümlerin temelini oluşturmaktadır. Sorumlu bir babalık modelinin ortaya çıkması için en etkili yollardan biri, babanın çocuğuna bakması için belirli bir süre tatil hakkının olmasıdır. Baba olan erkeklerin çocuk bakımına katılımlarının teşvik edilmesi için yapılan yasal düzenlemelerin, ebeveynlik ve mesleki sorumlulukların kadınlar ve erkekler tarafından birlikte yürütölmesi olanaklarının geliştirilmesindeki etkisi büyüktür ve ebeveynlik alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yardımcı olmaktadır (Hobson ve Morgan, 2002'den Aktaran Elnur, 2019: 51-52).

Ogburn'a (1963) göre ailenin işlevleri; ekonomik ihtiyaçları karşılamak, statü sağlamak, çocukların eğitimini planlamak, din eğitimi vermek, boş zaman faaliyetlerini gerçekleştirmek, aile üyelerinin birbirini koruması ve karşılıklı sevgi ortamı yaratmak olmak üzere yedi gruba ayrılmaktadır. Bu işlevlerin yerine getirilmesinde, ailenin yapısı, aile içi iletişim, karşılıklı saygı ve işbirliği önemlidir (Ünal, 2009: 4).

Kapitalist ekonominin gelişmesi ailenin temel işlevlerini yitirmesine neden olmaktadır. Ailenin aracılığı olmadan birey ve toplum arasında doğrudan ilişkilerin kurulabilmesi; toplumda ailenin işlevlerini yerine getirebilecek başka kurumların

bulunmasına, bireylerin emeğini satacak ücretli bir işe sahip olmasına ve edindikleri parasal maddi gelirin tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde olmasına bağlıdır. Bu durum en gelişmiş sanayi ülkelerinde bile tam anlamıyla gerçekleştirilemediği için aile aracılığı olmadan birey ve toplum arasında doğrudan ilişkiler kurulamamaktadır. Azgelişmiş ülkelerde ailenin işlevlerinin daha az değişime uğradığı görülmektedir. Bu toplumlarda aile bağımsız bir kurum olarak başta ekonomik olmak üzere pek çok işlevini sürdürmektedir, ancak giderek geçimini karşılayamayacak hale gelmektedir. Bunun sonucunda aile içindeki hiyerarşik düzenin daha fazla keskinleşmesi beklenmektedir (Özbay, 2017: 37-39).

Ailenin çocuklarının eğitimini planlama, onların toplumsallaşmasını sağlama, üreme ve üretim işlevlerinin yaşanan gelişmeler sonucunda değiştiği, çeşitli aile politikalarıyla bu işlevlerin başka kurumlara aktarıldığı görülmektedir. Devletler çeşitli sosyal politikalar ve aile politikaları üreterek ailenin temel işlevlerini paylaşmakta veya tamamen yerine getirmektedir.

Çocuğun yetiştirilmesinden ve kaliteli bir hayat sürerek toplumsallaşmasından pek çok kurum sorumludur. Aile kurumu, çocuğu hayata hazırlayarak onun toplumla bütünleşmesini sağlayan ilk kurumlardan biridir. Ailenin olmadığı durumlarda çocuğun toplumla bütünleşmesini sağlayan, ailenin işlevlerini yerine getirebilecek çağdaş kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır. Devletin ve kurumlarının bu çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi önem taşımaktadır (Tunca, 2018: 170). Günümüz ailesi çoğunlukla anne, baba ve çocuklardan oluşmaktadır, çocuklar devletin kararıyla uygun görülenleri öğrenmek için zamanlarının büyük bölümünü okullarda geçirmektedirler. Artık devlet, çocukların sağlığını korumakta, annesiz babasız olanların bakım ve beslenme sorumluluklarını almakta, böylece babaların görevi azalmaktadır. Zorunlu eğitim ile anne babanın istekleri dışında çocuklar her gün uzun saatler boyunca evlerinden uzakta bulundukları okullarda devletin uygun gördüğü müfredat kapsamında öğrenim görmektedir ve böylelikle çocuklar üzerindeki kontrol devletin elinde bulunmaktadır. Bunun yanında, özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler özel okullarda eğitilmekte, yoksulların beslenmesine yardımcı olunmakta, giyim ihtiyaçları giderilmekte, çocuklarına kötü davranan anne babalara ceza verilebilmektedir (Russell, 2014: 123, 140). Kapitalizmin gelişmesi eğitimin yaygınlaşmasına, çocukların erken yaşlarda aileden başka kurumlarda eğitim görmesine bağlıdır ve bu durum ailenin sosyalizasyonla ilgili işlevlerini azaltmaktadır. Aile, sosyal değerlerin ve kuralların genç kuşaklara

aktarılmasındaki ve toplumun yeniden üretilmesindeki rolünü paylaşmak durumunda kalmaktadır (Özbay, 2017: 36). Ailenin sosyalleşme işlevinin yanında üreme işlevinde de değişimler gözlenmektedir.

Evlenme yaşının farklılaşması, doğurganlık üzerinde doğrudan etkili olduğu için ailenin üreme işlevinin değişmesini etkilemektedir. Geleneksel ataerkil ailede, gençlerin evlilikleri ile ilgili tüm kararlar ve seçimler aile büyükleri tarafından yapılırken, genç kuşakların ekonomik bağımsızlıklarının artması evlenme ve çocuk sahibi olma konularında söz sahibi olmalarını sağlamaktadır. Ailenin üreme işlevinin değişmesi, doğurganlığın değişmesiyle aynı anlama gelmektedir. Doğurganlığın değişmesi gönüllü ve bilinçli kararlarla olabildiği gibi bilinçsiz davranışlardan da kaynaklanabilmektedir. Evliliklerin azalması, boşanmaların artması, geç evlilikler doğurganlığı değiştirmektedir. Bu değişim, ailelerin üreme işlevlerini değiştirmeye yönelik verdikleri bilinçli bir kararla gerçekleşmese de, ailenin işlevleri arasında yapılan öncelik sıralamasıyla ilişkilendirilerek açıklanabilir. Ölümün fazla olması durumunda ve üretim için aile emeği gerektiğinde, ailenin üreme işlevi önemli olmaktadır. Çocuk emeği başta olmak üzere ailenin emeğine ihtiyacın azalması ailenin üreme işlevinin önemini azaltmaktadır. Yaşlıların üretime katılmamaları, aile içindeki kararlara katılımlarını düşürmekte ve buna bağlı olarak üreme işleviyle ilgili kararların alınmasındaki rollerini azaltmaktadır (Özbay, 2017: 67-71). Çoğunlukla üretimin ailenin dışında ücretli işgücüne katılarak gerçekleşmesi sonucunda ailenin üretim işlevinde değişiklikler meydana gelmiştir.

Ailenin üretim işlevinin değişmesi, ailenin bağımsız bir ekonomik birim olmaktan çıkması, aile emeğinin üretimde kullanılmaması, geçimin tamamen ya da kısmen aile dışı işletmelerde ücretli işgücüne katılarak sağlanması gibi biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Kırsal üretim biçimlerinde farklı türlerde ve seviyelerde bir değişim gözlenmektedir. Ailenin üretim işlevindeki değişimleri incelenirken, üretimde aile emeğinin kullanılması ve üyelerinin tamamının veya bir kısmının başkasının hesabına çalışmaları ölçütü göz önünde bulundurulmalıdır. Üretimde aile emeğinin tamamı kullanılmıyor olsa da aile gelirinin tamamı aile hesabına olan üretimden kazanılıyorsa, ailenin üretim işlevini kaybetmediği anlamına gelmektedir (Özbay, 2017: 43-45).

1.2.5. Modernleşmenin Aile İçi Rollere ve İlişkilere Yansımaları

Toplumlarda kadın ve erkek cinsiyetine atfedilen işbölümüne bakıldığında; erkekler ev dışında üretim işleriyle özdeşleştirilmiş ve yaptıkları iş karşılığında ücretlendirilmiştir. Kadınlar ise çocuk doğurup onlara bakmaktan, ev içi işleri yerine getirmekten sorumlu tutulmuşlardır. Kadınların yaptıkları işlerin karşılığında ücret almamaları ve bu işlerin değersizleşmesi sonucunda evi geçindirmekten sorumlu olan erkeğin egemenliği altına girmesi söz konusudur (Şahin, 2018: 18). Diğer bir deyişle, özel alan denilen ev içi üretim işleri kadınlara, kamusal alan denilen ev dışı üretim işleri erkeğe verilmiştir. Kadınlardan ev içi etkinlikleri yerine getirmesi beklenirken onlara yüklenen en önemli toplumsal rolün annelik olduğu görülmektedir. Erkeklerden de kamusal alanda başarılı olarak ailenin geçimini sağlamaları beklenmektedir (Zeybekoğlu, 2013b: 20).

Sanayileşme ile birlikte geniş aileden çekirdek aileye doğru bir geçiş yaşanmakta, oluşan yeni aile yapısında kadın ve erkek arasında eşitliğin artmakta ve aile içindeki rollerde de değişim yaşanmaktadır. Sanayileşme sonucunda ortaya çıkan modern kent hayatı, ailenin küçülmesine ve geleneksel değerlerin, rollerin değişimine etki etmiştir. Değişimin en fazla anne, baba ve çocuk ilişkilerinde yaşandığı görülmektedir. Yakın tarihe kadar çocukların büyüklerin yanında gülmesi, konuşması, oturması ayıp olarak algılanırken, babanın da çocuklarını yalnızca uykusunda sevebilmesi doğru bulunmaktaydı. Başka bir ifadeyle geleneksel ailede erken yaşta evlenen ve çocuk sahibi olan bireylerin, ekonomik açıdan babaya bağımlı olması nedeniyle babanın otoritesine itaat etmeleri beklenmekteydi. Kişilerin çocukları üzerindeki hakları yaşlıların elindeydi (Duben 1984: 104). 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise, ev ve işyerinin birbirinden ayrılmasıyla erkeğin ev halkı üzerindeki doğrudan yönetimi ve buna bağlı olarak babaerkil iktidar azalmıştır. Anne, baba ve çocuk arasındaki duygusal yakınlığın vurgulanmasındaki artış kocanın ev halkı üzerindeki nihai iktidarını kullanma biçimini yumuşatmıştır. Çocukların yetiştirilmesinde duygusal gereksinimlerin önemli olarak görülmesi ve ailelerin küçülmesi, kadınların çocuk yetiştirmedeki kontrolünü artırmıştır (Giddens, 2018: 47-48). Günümüzde duygusal yakınlığın artmasıyla eskiden var olan sınırlamaların ortadan kalktığı, babanın aile içinde eğitici rolünün arttığı görülmektedir. Çocuk bakımı ve yetiştirilmesinin yalnızca annenin görevi olduğu algısı kırılmaya başlamıştır. Baba ev içinde eşi ve çocuğuyla daha fazla vakit geçirme ihtiyacı

duymaktadır. Geleneksel babanın yerini daha fazla sorumluluk alan işbirlikçi baba almaktadır. Aile içerisinde çocuğun fikirlerine ve isteklerine daha fazla önem ve değer verildiği gözlemlenmektedir (Onur, 2020: 51).

Ekonomik şartların değişmesi, kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi, teknolojideki gelişmeler kadınların işgücüne katılmasını artırmıştır. Sanayi devrimiyle birlikte kadınlar ücretli çalışmaya başlamış, her geçen gün çalışma yaşamında daha fazla yer almıştır.

Kadınların kamusal alanda daha fazla yer alması sonucunda erkek de özel alana dahil olmuş ve bu durum hem kadın hem erkek açısından roller ekseninde değişim ve dönüşümlere neden olmuştur. Ekonomik yapılanmadaki yenilikler ataerkilliği etkilemektedir. Yeni ekonomik düzende kadınlar ücretli iş gücüne katılarak eve maddi destek sağladıkça erkeğin maddi faktörlerden kaynaklanan gücünü de paylaşmaktadır (Kandiyoti, 1998'den aktaran Şahin, 2018: 19). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadının temel görevlerinden biri olan bakım görevi de değişime uğramıştır ve babanın da katılımıyla yeni ebeveynlik stratejileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Ayrıca ailenin genç üyelerine bakma işlevi, devlet kurumlarına aktarılmaya başlanmıştır. Böylece kadınlar, eğitim, meslek, aile, kanun gibi alanlarda oluşan değişim ve dönüşümler sayesinde ekonomik özgürlüklerini kazanıp daha özgür bir hayat sürmeye başlamışlardır (Beck ve Beck-Gernsheim, 2012'den aktaran Baş, 2019: 56).

İKİNCİ BÖLÜM

ERKEKLİK İNŞASI VE BABALIK ROLLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ANALİZİ

2.1. CİNSİYET, TOPLUMSAL CİNSİYET VE ROL KAVRAMLARI

Toplumlar tarafından kadın ve erkeğe farklı davranışlar, roller, sorumluluklar yüklenmektedir. Kadın ve erkeğe yönelik tüm bu farklılıkların nedenleri üzerine yapılan araştırmalar sonucu cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları üzerinde durulmaya başlanmıştır. Toplumsal cinsiyet çalışmaları kadınların haksızlığa uğrayan, ezilen, ikincil bir grup olduğunun fark edilmesi ve bu durumu yok edebilmek için verilen mücadele ile birlikte başlamıştır. Günümüzde toplumsal cinsiyet çalışmaları kadın sorunları odaklı gelişmiştir (Güneş, 2016: 267).

Toplumsal cinsiyet çalışmalarında cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) olmak üzere iki temel kavram bulunmaktadır. Cinsiyet, bireyin üreme organlarıyla ilişkili olarak kadın ve erkek olarak iki kategoriye ayıran ve biyolojik yapıya işaret eden kavramdır. Toplumsal cinsiyet, içinde bulunulan toplumun kadınlığa ve erkekliğe ilişkin kabul ettiği tutumları ve davranışlarıdır. Biyolojik cinsiyetten farklı özellik göstererek kültürel olma özelliği taşımaktadır. Toplumsal cinsiyet söylemler ve kültür aracılığıyla oluşturulur (Berger ve Luckman, 1967; Giddens 1999, 2005'ten aktaran Şahin; 2018: 28). Cinsiyet, bireylerin biyolojik cinsiyetini belirtirken, toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek olmayı içinde yaşanan toplum tarafından yüklenen anlamlar ve beklentiler ile anlatmaktadır. Toplumsal cinsiyet kişileri kadınsı ve erkeksi olarak belirleyen psikososyal niteliklerdir (Rice, 1996'dan aktaran Dökmen, 2018:20). Connell (2019b: 208) toplumsal cinsiyeti “insanların, eril ve dişil olarak üremeye dayalı bölünmesi kapsamında veya bu bölünmeyle bağlantılı olarak örgütlenmiş pratik” anlamında kullanmaktadır.

Kadın ve erkek arasındaki farklarla ilgili olarak biyoloji ve çevresel temelli faktörlerin oynadığı rol hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Biyolojik temelli farklılıklar cinsiyet, çevresel temelli farklılıklar toplumsal cinsiyet olarak ifade edilirken, farklılıkların her ikisinden de kaynaklandığını savunanlar da bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet (gender) kavramı kadınlar ve erkekler arasında var olan farklılıkların sosyal ve kültürel etkenlerden kaynaklandığını vurgulamak için

kullanılmaktadır. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları karıştırılmakta ya da birbirinin yerine kullanılabilir. Bunun sebebi her ikisinin de çoğunlukla bir arada olduğunun düşünülmesidir. Kişilerin cinsiyetleri, farklı iki üreme organına göre kadın ve erkek olarak iki türdür. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeklerin toplumsal beklentilere uyma durumları bakımından farklılık ve çeşitlilik göstermektedir (Dökmen, 2018: 18-22). Başka bir ifadeyle biyolojik cinsiyet farklılıkları doğuştan gelen ve kadın erkek arasında gözlenebilen farklılıklarken, toplumsal cinsiyet farklılıkları, toplumsallaşma sürecinde edinilen, sonradan öğrenilen ve kişiden kişiye, kültürden kültüre değişebilen farklılıklardır.

Donovan'a (2016: 127) göre, erkek ve kadın farklılığı genlerden kaynaklanmıyorsa bu toplumsal çevrenin sorunudur. O halde kadına ve erkeğe atfedilen özellikler değişebilir olarak görülmelidir. Erkek ya da dişi olarak doğan bedenler, içerisine doğulan toplumun kültürüne özgü algılamalar aracılığıyla şekillendirilir. Bedenlerin biçimlendirilmesi, yok edilmesi, sınıflandırılması, içinde bulunulan topluma, kültüre, sınıfa ve bireye bağlı olarak değişir (Demren, 2008a: 74). Aile ve diğer tüm toplumsal kurumlar bireylerin toplumsal cinsiyeti edinmesi ve pekiştirmesinde etkilidir. Bireyler kadın ve erkek rollerini toplumsallaşma süreci içerisinde öğrenirler ve bu sayede çoğu zaman farkına bile varmadan toplumun beklentilerine zorluk çekmeden uyum sağlarlar (Zeybekoğlu, 2013b: 11).

Rol kavramı Spence (1985)'e göre, "örgütlü sosyal bir yapı içinde bireyin bulunduğu pozisyonu, bu pozisyonla ilgili sorumlulukları, ayrıcalıkları ve diğer pozisyonlardaki insanlarla etkileşimi yönlendiren kuralları gösterir." (aktaran Dökmen, 2018: 28). Cinsiyet rolü ise, bireyin cinsiyetiyle belirlenen rolünü canlandırmasıdır. Buna göre, kadın rolü ve erkek rolü olmak üzere iki cinsiyet rolü bulunmaktadır. Toplumsallaşma ve içselleştirme süreçleriyle kadınlar kadınlık rolünü, erkekler de erkeklik rolünü öğrenmektedir (Connell, 2019b: 85, 86). Cinsiyet rolü, kadın ya da erkeğe uygun kabul edilen özellikler ve davranışlardır. Toplumsal beklentileri anlatmaktadır. Erkek için uygun bulunan davranışlar erkeksi, kadın için uygun bulunan davranışlar kadınsı cinsiyet rolleri olarak ifade edilir (Dökmen, 2018: 31).

Toplumsal cinsiyet rolleri kavramı, kişilerin biyolojik cinsiyetleri nedeniyle, kadın ve erkek olarak nasıl davranmaları gerektiğini, kendilerinden yapmaları beklenen görevleri ortaya koyan kavramdır. Her toplumda kadın ve erkeğin toplumsal cinsiyet rollerini oluşturan değerler vardır ve bu sosyo-kültürel değerler

kişileri şekillendiren, yönlendiren ve denetleyen bir özellik taşımaktadır (Zeybekoğlu, 2013b: 14). Toplumsallaşma süreci boyunca bireyler toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirmektedir.

Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri incelendiğinde neredeyse tüm toplumlar özel alan olarak tanımlanan ev içi faaliyetlerin kadınlara, kamusal alan olarak tanımlanan ev dışı faaliyetlerin erkeklere atfedildiği görülmektedir. Sanayi devrimi ve savaşların etkisiyle kadınların ücretli işgücüne katılmasıyla geleneksel roller değişime uğramıştır (Zeybekoğlu, 2010: 4). Bunun yanında 1970'lerdeki feminist hareketler ile erkek cinsiyet rolünün baskıcı özellikler taşıdığı ve bu cinsiyet rolünü içselleştirmenin kadınları toplumda ikincilleştirdiği görüşü kabul görmeye başlamıştır. Toplumda var olan cinsiyet rolleri çocukluktan itibaren okullarda beklentilerin değiştirilerek ve yeni rol modeller ortaya çıkarılarak değiştirilebileceği düşünülmüştür. 1970'lerin ortalarında erkek cinsiyet rolünün baskıcı olduğu gerekçesiyle değiştirilmesi veya terk edilmesi gerektiği öne sürülmüştür (Connell, 2019a: 63-64).

Sancar (2017: 23)'a göre, biyolojik olarak kadın ve erkek olmakla birbirinden oldukça farklı psikolojik, toplumsal ve davranışsal özelliklerin insana dayatıldığına inanmak modern düşüncenin önemli bir karakteristiğini oluşturmaktadır. Modern toplumlar cinsiyete dayalı eşitsizlikleri üretir. Hatta bu cinsiyet eşitsizlikleri var olan diğer toplumsal ayrımlar ve eşitsizliklerle iç içe sürdürülür. Modern toplumlar cinsiyete dayalı eşitsizliklerin biyolojik niteliklerden ortaya çıktığı fikri kabul görür.

2.2. BİR TOPLUMSAL CİNSİYET KATEGORİSİ OLARAK ERKEKLİK

Bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak erkeklik, ataerkil yapı tarafından biçimlenen, erkek özne tarafından tecrübe edilerek yapılan bir cinsiyet kimliğidir. Başka bir ifadeyle erkeklik, erkek kimliğinin tekrardan üretilmesinde, kişinin kendisini erkek olarak görmesi ve toplum içerisinde erkek olarak kabul edilmesinde, toplumun beklentilerine uygun rollerin devam ettirilmesinde önem taşımaktadır. Erkek kimliği, hem bireysel hem de toplumsal ilişkilerde var olmaktadır. Evrensel ve tek bir erkeklikten söz edilmesi mümkün olmadığı gibi, erkeklik deneyimlerinin tek başına bir olgu olarak incelenmesi de olanaksızdır (Demiriz ve Baran, 2018: 1075). Erkeklik, çok boyutlu, değişken ve sürekli sabitlenmeksizin yeniden oluşan bir süreç olduğundan, tanımını yapmak zordur (Uçan, 2012: 264).

Erkeklik ve erkeklikle bağdaşan iktidar unsurlarından söz edebilmek için; erkekliğin ne demek olduğundan, nasıl üretilip işlediğinden, var olan toplumsal iktidar mekanizmalarıyla nerelerde kesiştiğinden ve onları nasıl güçlendirip sağlamlaştırdığından bahsetmek gerekmektedir. Burada özne olarak erkeklerden değil eril ve dişi olan tüm bedenlere yayılmış erkeklik anlayışlarından ve onları yönlendiren erkekliklerden bahsedilmektedir (Özby, 2015: 76). Erkeklik tanımlanırken, eril insan tipinin belirlenmesinde birbirinden farklı dört temel strateji izlenmiştir. Özcü tanımlar, erkeklerin hayatını öz olarak seçilen bir unsur etrafında izah etmektedir. Bu yaklaşımın zayıf tarafı, öz olarak seçilen unsurun keyfi olmasıdır. Pozitivist sosyal bilim erkekliği erkeklerin yaptıkları olarak tanımlamaktadır. Normatif tanımlar bir ölçüt sunarak erkekliği erkeklerin olmaları gereken şey olarak tanımlamaktadır. Göstergebilimsel yaklaşımlar ise erkekliği, eril ve dişil alanları simgesel bir ayırım sistemi üzerinden karşılaştırarak tanımlamaktadır (Connell, 2019a: 137-140).

Uçan'a (2012: 262) göre, "erkeklik", gerekçe olarak erkeklerin biyolojik cinsiyetlerini göstererek hayatlarında gerçekleştirmeleri gereken toplumsal rolleri, hissettiklerini ve bunu nasıl dile getirmeleri gerektiğini gösteren yönergeler toplamıdır. "Erkeklik", diğer bir ifadeyle sosyal ve kültürel ilişkilerde "erkek" olarak görülmek, biyolojik gerekçelerden, kalıttan, yaratılıştan ya da sıklıkla söylenen "erkeğin doğasından" kaynaklanmamaktadır. Batıda disiplinler arası bir alan olan eleştirel erkeklik incelemeleri alanındaki araştırmalar, erkekliklerin farklılaşabilen ve değişebilen *toplumsal inşalar* olduğunu ortaya koymuştur. Başka bir ifadeyle erkeklikleri şu anki durumuna getiren, inşa eden, kuran, biçimlendiren toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkiler ile hukuk ve dindir. Bireylerin yeniden üretimine ve biçimlenmesine katkıda bulunduğu ilişkiler ve koşullar sebebiyle erkeklikler bugünkü sorunlu hallerine gelmektedir (Bozok, 2018a).

Abumere-Itulua (2013), erkekliği, "özel kültürel ve örgütsel alanlarda var olan, genellikle erkeklerle ilişkili ve bu nedenle kültürel olarak kadınsı olmayan olarak tanımlanan davranışların, jargonların ve uygulamaların tamamı" olarak ifade etmektedir (aktaran Çağırkan, 2018: 94). Erkeklik, erkeklere özgü kabul edilen niteliklerin ve düşünce biçimlerinin dönemlere, kültürlere ve toplumlara göre değişiklik gösteren toplamıdır (Maral, 2004: 140).

Toplumlar, toplumsal cinsiyet üzerine tanımlamalar yapabilmektedir, ancak her toplum "erkeklik" kavramına sahip değildir. Erkeklik kavramı yapısı gereği

ilişkiseldir, yani “erkeklik” “kadınlık” karşıtlığı üzerinden var olabilir (Connell, 2019a: 136). Toplumda erkeklerin, erkeklik rollerine ters düşecek yani kadınsı davranışlarda bulunması dışlanmalarına neden olurken, kadınların erkeksi davranışlar sergilemesi üstünlük göstergesi olarak algılanmaktadır (Zeybekoğlu, 2013b: 100). “Erkeklik” ve “kadınlık” birbirlerinin oluşumunu ve dönüşümünü sağlayan metaforlardır. Kadın hareketi, kadınların kamusal alandaki çabaları ve bunun özel alandaki yansımaları, erkekleri, cinsler arası iktidar ilişkilerini sorgulamak zorunda bırakmıştır (Uçan, 2012: 263). Bu sorgulamalar sonucunda erkekler ve erkeklikler üzerine bilimsel çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Erkeklikle ilgili bir sosyal bilim kurmayı hedefleyen ilk girişim, ‘erkek cinsiyeti rolü’ görüşüne odaklanmaktadır. Bu girişimlerin kökeni cinsiyet ayrımının doğuştan geldiği fikrini varsayan bir bilimsel cinsiyet ayrımı öğretisine dayanmaktadır. Örneğin on dokuzuncu yüzyılda kadınlar, akademik çalışmalar için gerekli zihinsel becerilere sahip olmadıkları gerekçesiyle üniversitelere kabul edilmemekteydi. Kadınların akıllarının karışması onların iyi bir eş ya da anne olmasını engelleyebilirdi. Kuzey Amerika’da üniversitelere girmeyi başarabilen kadınlar, erkek ve kadın zihinsel kapasitelerini inceleyerek varsayılan farklara ilişkin az bulguya rastlamışlardır. Sonrasında pek çok “cinsiyet farklılıkları” araştırmaları yapılmıştır ve bu araştırmalar zihinsel yeteneklerin yanında, ilgi, tutum, kişilik özellikleri gibi pek çok içeriği kapsamaktadır (Resenberg, 1982’den aktaran Connell, 2019a: 59).

Erkekler ve erkeklikler ile ilgili çalışmaların tarihine bakıldığında, özellikle 70’li yıllardaki ikinci dalga feminizmin toplumsal cinsiyet tartışmalarında öncelikle kadınlara, 80’li yıllardan sonra da erkekler ve erkeklikler üzerine odaklanılmasını sağladığı görülmektedir. Bu dönemde erkeklerin de erkekler ve erkeklik rolleri altında baskıda olduğu ve ezildiği kabul edilmiştir (Zeybekoğlu, 2013b: 67). 1970’lerin sonlarına doğru feminizmde ataerkillik ve kapitalizm tartışmalarının artmasıyla beraber, profeminist erkek akademisyenler toplumsal cinsiyet rolleri tartışmalarından uzaklaşarak ataerkillik çerçevesinde erkekler ve erkekliklerin incelendiği disiplinler arası çalışma alanı olan erkekler ve erkeklikler üzerine incelemeler alanını kurmuşlardır. Erkekler ve erkeklikler üzerine eleştirel incelemeler en başından itibaren erkeklikçi ve erkek kurtuluşçu hareketlere karşı durarak; kadına yönelik şiddet, cinsellik, cinsiyetçilik, homofobi gibi doğrudan erkekleri ilgilendiren konularla sınırlı kalmayarak feminist çalışmalara paralel olarak

gelişimini sürdürmüştür. Hiçbir zaman feminist çalışmalara alternatif ve rakip olmamış, tersine feminist politikanın gelişmesine katkıda bulunmaya çalışmıştır (Bozok, 2009: 273).

Toplumsal cinsiyet olarak erkeklik algısına sosyolojik açıdan bakıldığında kültürel bir kurgu olduğu görülmektedir. Bireylerin zihinlerinde oluşturdukları erkekliğe ilişkin algılar, toplumsallaşma yoluyla kuşakların cinsiyet rollerini birbirine aktardığı ve bu şekilde nesiller boyunca aktarımın devam ettiği bir süreçte inşa olur (Çağırkan, 2018: 98). Başka bir ifadeyle bireyler sosyalleşme sürecinde erkeklik rollerini sonraki kuşaklara ve birbirine aktararak bu rollerin yeniden üretimini ve devamını sağlarlar.

Ataerkillikte, erkeklik biçimleri ve algılayışları toplumsal söylemler aracılığıyla kurgulanır. Erkekler için yaratılan kültürel üstünlük söylemi erkeklerin kadına karşı doğuştan gelen üstünlüğü sonucunu doğurur. Erkekler bu üstünlüklerini içinde bulundukları topluma sürekli olarak kanıtlamak zorundadırlar (Demren, 2008b: 325). Geleneksel cinsiyet rollerinin ortaya koyduğu kadınlık ve erkekliğin farklı olduğu inancı ve bu farklılıktan doğan beklentiler her iki cins için de olumsuz durumlar ortaya çıkarabilmekte, bireylerin mutsuz ve sağlıklı olmalarına neden olabilmektedir. Erkekliğin kültürel bir olgu olması, devamlı yeniden oluşturularak ispat edilmek zorunda kalınması, bireylerde erkekliği kaybetme korkusu yaratarak bu yönde sürekli kaygı yaşanmasına yol açmaktadır (Zeybekoğlu, 2010: 8).

Erkekler, kendi içinde tutarlı, 'farklı' sayılan hiçbir eğilime yönelmeyen, belli bir benlik bilinci çerçevesinde oluşturulmuş toplumsal cinsiyet öznelliklerine sahip, bu nedenle kendilerinin tamamen farkında ve kendilerini kontrol edebilen kişiler olarak düşünülürler (Demren, 2008a: 75). Erkekliğin değişmeyeceği, bunu denemenin boşa çaba ve tehlikeli olacağı inancının olması erkekliğin değişmesi gerektiğine ilişkin görüşlerin kısa sürede hüsrarla sonuçlanmasına neden olmuştur. Gerçek erkekliğin erkeklerin bedenlerinden kaynaklandığı, onların bedenleriyle alakalı bir şeyleri ifade ettiği ve bu nedenle değişmez olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla beden eylemi yönetmektedir (Connell, 2019a: 99).

Toplum yapısında oluşan değişimlerle erkeklik algısında meydana gelen değişimler birbirine paralellik göstermektedir. Gelenekselden modern döneme geçişle beraber erkeklik algısında değişimler meydana gelse de tekil erkeklik kavramı varlığını sürdürmüştür. Ancak post modern dönemde çoğulcu erkeklik kavramı ortaya çıkmıştır ve farklı erkekliklerden bahsedilmeye başlanmıştır

(Çağırkan, 2018: 94). Erkekliğin içselleştirilmiş cinsiyet rolü olması toplumsal değişime zemin hazırlamaktadır. Bu değişim aile, okul, kitle iletişim araçları sayesinde yani beklentilerin bireylere aktarılmasıyla oluşmaktadır. Cinsiyet rollerinin içselleştirilmesi toplumsal sorumlulukların yerine getirilmesinin yanında toplumsal istikrarı da sağlamaktadır (Connell, 2019a: 62-63).

Endüstriyel kapitalizm çağında, “modern erkeklik” değerlerinin kurulduğu en önemli alanlardan biri, çalışma yaşamıdır ve erkek olmak, başkaları tarafından kabul edilebilen bir çalışma ahlakına sahip olarak “çalışan erkek” olmayı başarabilmektir. Çalışma ve iş yapma becerilerine ulaşamayan erkekler, erkeklik kaybı riski ile karşı karşıya kalabilmektedir. Erkeğin ekonomik, kültürel sosyal sermayeleri azaldıkça aile reisliğine verilen değerin arttığı görülmektedir. Bu erkeklerin başarılı ve saygın olarak toplumda kabul görülebilmeleri, bir aileye sahip olarak onları geçindiren yönetebilmelerine bağlıdır. Ekmek parası kazanarak, bir kadına ve çocuklara sahip olabilecek konuma gelmek, “erkek” olmasını sağlayacaktır. Endüstri sonrası toplumda, hizmet sektörü giderek sanayi sektörünün önüne geçmekte ve işçi temelli erkeklik önemini yitirmektedir. Başarılı erkek olmak için tam gün çalışmanın ve ömrünün sonuna kadar iş sahibi olmanın önemi azalmaktadır ve yeni erkeklik tarzları ortaya çıkmaktadır. 19. yüzyılda işini kaybetmemek için gerektiğinde kavga eden erkeğin yerini 20. Yüzyılda gerektiğinde kişisel risk alarak, strateji geliştiren, girişimci erkek almıştır (Sancar, 2016: 54-64).

Günümüzde pek çok erkek, ‘erkek olmanın’ gerekleri olarak görülen toplumsal rolleri yerine getirmek istememekte, toplumun kazandırmaya çalıştığı rollerin dışına çıkmaya çalışmakta ve bu rolleri uygulamakta kendilerini mecbur hissetmemektedirler.

2.3. BİR ERKEKLİK DENEYİMİ: BABALIK

İlkel toplumlarda aile, anne tarafından oluşturulup çocuğun var olmasında rolü bilinmeyen bir babanın varlığına dayanmaktaydı. Bu toplumlarda kadınların çok eşliliği söz konusuysa, erkek egemenliğine dayanan kadın ve erkek rollerinin belirli olduğu tek eşli aileye dönüşürken kadınların cinsel özgürlüğü sona ererek erkek denetimine girmiştir (Kızılkaya, 2004’ten aktaran, Zeybekoğlu, 2013a: 301). Babalığın fizyolojik olarak tanınmasından sonra, oluşan babalık duyguları neredeyse her yerde ataerkil toplumların oluşmasına neden olmuştur. Babalık kabul edilir

edilmez, çocuğa karşı olan duyguları iktidar aşkı ve neslin devamı unsurlarıyla desteklenmektedir. Bir erkek için çocuklarının başarısı kendi başarısı, onların hayatı da kendi hayatının devamı olarak görülmektedir (Russell, 2014: 21).

Sancar (2016: 120-121)’a göre “baba olmak, erkek olmanın anlaşılması en zor hallerinden biridir.” Kadınların doğum yoluyla anne olması bağlantısında olduğu gibi erkeklerin baba olması somut bir kavrama yoluyla olmamaktadır. Çocuk ve babası arasında doğrudan biyolojik olarak açık ve belirgin bir ilişki olmamakla birlikte, kadının onayına gereksinim duyulduğundan belirsizlik riski taşımaktadır. Bunun yanında baba olmak, çocuğun ve ailesinin geçimini sağlamak ve buna bağlı olarak işgücü piyasasında “konum” sahibi olmak demektir. Baba olmak, aile, piyasa ve devlet arasındaki ilişkilerle biçimlenen, bu alanları birbirine bağlayan, ailesinin geçimini sağlayan, çalışan, devletin karşısında aile reisi olarak konumlanan toplumsal pratiktir. Erkeğin ailedeki ve özel alan olarak tanımlanan ev içindeki önemli görevlerinden biri olan babalık, aynı zamanda erkeğe toplumsal statü kazandıran bir konumdur.

2.3.1. Aile İçinde Cinsiyetin Sosyal İnşası: Baba Olma Deneyimleri ve Öğrenimi

Tarihsel süreç içerisinde insanlar, daima bir toplum/topluluk içinde varlıklarını devam ettirmişlerdir. İnsanların bir arada hayatlarını sürdürmeleri, birbirleriyle etkileşim içinde olmaları, birtakım ortak değerlerin oluşmasını sağlamıştır. Bunun sonucunda, zamanla toplumların kendilerine özgü bir yaşam tarzı ortaya çıkmıştır. Kendine özgü kalıp ve yargılar içerisinde biçimlenen toplum, varlığını devam ettirebilmek için, sahip olduğu kültürel sistemi gelecek nesillere aktarmak zorunda kalmıştır (Çoştı, 2009: 117-118).

İbni Haldun (1996) “İnsan için toplum zorunludur” demiştir. Bireyin doğuştan sahip olduğu genetik özelliklerinin, kendi özgünlüğünü koruyarak içinde bulunduğu çevrenin toplumsal ve kültürel normlarını benimseyerek sosyal bir ortamda yetişmesi gerekir. Diğer bir ifadeyle bireyin yaşadığı toplumun bir parçası, bir üyesi olabilmesi için kültürel değerlerini, kurallarını, normlarını içselleştirmesi ve bunlara uygun olarak kendisine verilen rolleri yerine getirmesi gerekir (Aziz, 1982: 1). Toplumdaki diğer bireyler ile etkileşimi, kendini ve toplumun değerlerini, kurallarını öğrenmesini sağlar. Toplumsallaşma bireyin bir sosyal gruba katılarak bu

grup içerisinde toplumun değerlerini, geleneklerini, kurallarını öğrenmesine uygun ortam sunarken aynı zamanda kişilik yapısının oluşumuna da katkı sağlamaktadır. Toplumsallaşma bireyin doğumundan ölümüne kadar olan uzun bir süreci kapsamaktadır (Bakar, 2019: 23-24).

Birey, doğduğu anda bir toplulukla karşılaşır, çevresindeki kural ve değerlere uygun davranmadığında tek başına ihtiyaçlarını karşılayamayacağını farkına varır ve gereksinimlerini içinde yaşadığı toplum aracılığıyla giderebileceğini ve bunun karşılığında da bazı sosyal sorumlulukları yerine getirmesi gerektiğini kavrar (Güneş, 2016: 271). Fichter (2016)' a göre; "yeni doğan bebeğin sosyalleşmesi için temel ajanı, ailedir". Aile bireyin, sosyalleşme sürecinde ilk ve en önemli ajanını oluşturmaktadır ve bireyin ilk bilgileri öğrendiği, sosyal deneyimler kazandığı yerdir. Aile ile başlayan sosyalleşme, akraba, okul, akran grubu, çevre ve kitle iletişim araçları, kurumlar vb. aracılığı ile devam eder, birey toplumun kendisinden beklentilerini öğrenir (aktaran Bakar, 2019: 25).

Aile, bireyin beslenme, bakım, koruma gibi temel gereksinimlerini; sevgi ihtiyacı, duygusal gelişimi, sosyal gelişimi, sağlıklı zeka gelişimini sürdürme, kapasitelerini artırma gibi ruhsal ve duygusal gereksinimlerini; eğitim, kültürel değerleri kazanma gibi sosyal gereksinimlerini karşılar. Bireye ihtiyacı olan duygusal desteği sağlayarak kendine ve diğer bireylere güven ve sevgi duymasını, kimlik kazanmasını, kişilik gelişimini, sosyal beceriler geliştirmesini ve sosyalleşmesini sağlar. Cinsel ilişkileri düzenleme, üreme, ekonomik dayanışma, değerlerin ve normların gelecek nesillere aktarılmasını sağlama gibi nitelikleriyle toplum düzenine katkı sağlar (Ünal, 2009: 4). Ailenin özellikle okul öncesi dönemde çocuğun sosyalleştirilmesi ve toplumun kültürel değer ve normlarını bir kuşaktan diğerine aktarma işlevi bulunmaktadır.

Çocuğun ailedeki yeri, anne babası ve ailedeki diğer bireylerle olan etkileşimi ve ilişkileri aracılığıyla belirlenmektedir. Çocuk sosyal bir birey olmayı öğrenirken bir modele ihtiyaç duymaktadır. Genellikle anne, baba, amca, dayı gibi aile içinden bir yetişkin olan bu modelin kişilik yapısının bozuk olması, çocuğun da kişiliğinde olumsuzluklar oluşturabilmektedir (Yavuzer, 2007: 129). Anne ve baba, çocuğu geleceğe hazırlamada en etkili kişilerdir. Çocuğun beslenme, barınma, sevgi, şefkat ve korunma ihtiyaçlarının karşılanmasında ve içinde yaşanan toplumun beklentilerine, değer yargılarına uygun ve uyumlu bir birey olarak yetişmesini sağlar (Çağdaş, 2015: 135).

Bir çocuk dünyaya geldiğinde biyolojik bir cinsiyeti vardır, ancak toplumsal bir cinsiyeti bulunmamaktadır. Çocuğun içinde büyüdüğü toplum, ona cinsiyetine uygun kurallar ve davranış modelleri sunar ve başta aile olmak üzere okul, arkadaş grupları, medya gibi pek çok toplumsallaştırma etkeni beklentilerin somutlaştırılarak çocuğun bunları öğreneceği ortamları hazırlar. Toplumsal kurallar ve modeller belli bir oranda içselleştirilirler. Bununla birlikte belirli bir cinsiyetin toplumsal beklentileriyle uyumlu bir toplumsal cinsiyet kimliği oluşur. Toplumsal kurallar genelde, norm, sosyal öğrenme süreci, rol öğrenme veya rol kazanma olarak adlandırılmaktadır (Connell, 2019b: 278-279).

On dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren kullanılmaya başlanan “toplumsal rol” kavramı zamanla toplumsal cinsiyete uygulanmış ve “cinsiyet rolü” kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Cinsiyet rolü, erkek ya da kadın olarak kişinin cinsiyetine bağlı beklentilerin gerçekleştirilmesidir. Her toplumda kadın ve erkek olmak üzere iki cinsiyet rolü bulunmaktadır. Erkeklik ve kadınlık cinsiyet rollerinin içselleştirilmesi toplumsallaşma sürecinin sonucunda oluşmaktadır (Connell, 2019a: 60-61). Aile, homososyal grupların tersine her iki cinsiyeti de içinde barındıran, çeşitli akrabalık bağlarıyla bir arada olan, farklı büyüklüklerde olan sosyal bir yapıdır. Farklı erkekliklerin ve erkeklik davranış biçimlerinin öğrenilip aktarılmasında erkeklerin olduğu kadar kadınların da önemli payı vardır (Gön, 2014: 59). Anne model olma konusunda çocuğuna daha işbirlikçi, daha az yöneltici ve diğer insanların gereksinimlerine daha duyarlı davranarak, baba ise yönlendirici ve kendini ifade edici davranarak model olmaktadır (Lindsey, Mize ve Pettit, 1997’den aktaran Kuzucu, 2011: 82).

Aile ve erkeklik kavramları birlikte ele alındığında, hem yetişkin hem de çocuk olarak erkeklerin kendi aralarındaki ilişkileri ve iletişimleri önemlidir. Aile, erkek çocukların gerek eğitimle gerekse gözlem yoluyla, erkeklik kavramını ve toplumsal cinsiyet kategorisi olarak erkeklik rollerini öğrendiği ve erkeklığe dair tutumların, algıların ve davranışların kuşaktan kuşağa aktarıldığı bir kurumdur (Gön, 2014: 55).

Toplumdaki düzenin oluşumunda, babaların çocukları üzerindeki denetleme ve gözetleme süreçleri önem taşımaktadır. Hem modern toplum oluşumunda etkili olan düşünürler tarafından hem de modern toplumu eleştirenler tarafından denetleme, gözetleme, cezalandırma gibi etkenler vurgulanmaktadır. Bu etkenler sayesinde ailenin reisi olarak baba, toplum için istenilen bireyleri yetiştirme görevini

sürdürmekte ve bu görevleri yeniden üretmektedir (Durkheim, 2010; Foucault, 2012, 2013'ten aktaran Şahin, 2018: 145).

Günümüzde birçok baba, uygun baba modelleriyle karşılaşmama, babalığa hazırlanmak için yeterli sosyal fırsatlara sahip olamama, kurumsal desteklerin az olması, baba çocuk etkileşiminin eksikliği gibi nedenlerle babalık rolüne hazır olamamakta ve çocuğu ile ilgili işlere katılmada isteksizlik göstermektedir. Tüm bunlar babanın ebeveynlik algısı, ilgisi ve doyumunu doğrudan etkilemektedir (Seçer, Çeliköz ve Yaşa, 2007: 427).

2.3.2. Babalık Modelleri

AÇEV'in (2017: 16) Türkiye'de Babalığı Anlamak araştırmasında kullandığı beş farklı babalık kategorisinin bulunduğu babalık piramidi, Türkiye'de işleyen farklı babalık modellerini sınıflandırması bakımından kullanışlıdır. Piramidin en alt basamağında yer alan 'geleneksel babalık' Türkiye'de en yaygın babalık kategorisi olmakla birlikte ataerkil değerlerin devam ettiği, çocuklarla mesafeli ve otoriter bir ilişkinin hakim olduğu, güçlü ve hegemonik erkeklik üzerinden kurulan babalık türüdür. Bir üst basamakta yer alan 'yeni geleneksel babalık' modeli genel olarak geleneksel babalığa çok benzeyen ancak kız çocuklarıyla olan ilişkilerinde bu değerleri aşmaya başlamış erkekler için kullanılmaktadır. Bu ilk iki basamakta egemen erkeklik değerleri korunmakta ve devam etmektedir. Sonraki basamakta bulunan 'hevesli babalık' ve 'gayretli babalık' modelleri, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin tersine daha eşitlikçi bir tavır sergileyen babaları içerir. Cinsiyete dönük toplumsal dönüşümde önemli bir rol oynayan bu babalar 'arada kalmış erkeklik' olarak sınıflandırılmaktadır. 'Hevesli babalık' modelinde yer alanlar, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine karşıt davranışları gönüllü olarak yaparken, 'gayretli babalık' modelindekiler bu rolleri zorlama ile yapmaktadırlar. Piramidin en üst basamağında ise, Türkiye'de çok fazla yaygın olmayan ve toplumsal cinsiyet rolleri açısından tamamen 'eşitlikçi erkekler' kategorisinde bulunan, çocuk yetiştirme konusunda kendilerini durmadan geliştiren 'çizgi dışı babalar' yer almaktadır.

2.4. HEGEMONİK ERKEKLİK VE BABALIK

“Hegemonya” kavramı Gramsci’nin kullandığı bir kavram olmakla birlikte, bir sosyal grubun diğer birey ve gruplara karşı onaya ve rızaya dayalı uygulayacağı yöntemlerle mevcut düzeni kabul ettirmektir. Rıza söz konusu olduğundan varlığını hissettirmeden bir etki uyandırarak kendini geçerli kılmaktadır (Kıvılcım, 2009: 218). Gramsci’ye göre hegemonya, egemenlik sözcüğüne karşılık gelen ve yönetilen bireylerin rızasına dayalı kültürel yönlendirmedir. Yöneten güçler, iktidarlarını meşru kılmak, korumak ve devam ettirebilmek amacıyla bireyleri yönlendirirler; dolayısıyla yöneten güç tüm iktidar aygıtlarını elinde tutar. Hegemonya, doğallaştırılarak meşrulaştırılmış olduğu için görünmezlik özelliğine sahiptir (Connell ve Messerschmidt, 2005’ten aktaran Şahin, 2018: 35).

“Hegemonik erkeklik” herhangi bir zamanda ve toplumda “erkeklik” kavramının çerçevesini belirleyen ve erkekleri özne olarak inşa eden iktidar ilişkileri olduğunu belirtir. Erkeklik söylemini üreten, geliştiren ve dönüştüren erkeklerin birbirleriyle ve kadınlarla olan ilişkileridir (Uçan, 2012: 264).

Hegemonik erkeklik, kadınlarla alakalı olmakla birlikte ikinci plana itilmiş farklı erkeklik biçimleriyle de alakalı olarak oluşturulmaktadır. Farklı erkeklikler arasındaki iletişim ve etkileşim, ataerkil toplumsal düzenin işleyişi için olmazsa olmazdır (Connell, 2019b: 268). Sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik, dini vb. pek çok etken neticesinde biçimlenen ‘erkeklikler’ birbirleriyle etkileşimde bulunarak, belirli dönemlerde biri diğerlerine göre ‘ideal’ olarak algılanabilmektedir. Bunun sonucunda ideal gösterilen erkeklikle diğerleri arasında çatışma yaşanabilmekte veya diğer erkekliklerin değişime uğradığı gözlenebilmektedir. Batı’nın hegemonik erkekliği, medya ve teknoloji aracılığıyla diğer erkekliklerle etkileşime ya da çatışmaya girerek onların hayat biçimlerini değiştirmektedir (Sabancı, 2018: 53-54).

Connell (2019b: 269) hegemonik erkeklik kavramındaki hegemonyayı, acımasız iktidar çekişmelerinin ötesine geçerek özel yaşamın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesine sızan bir toplumsal güçler oyununda kazanılan toplumsal üstünlük olarak ifade etmektedir: “Bir erkekler grubunun silah zoru veya işsiz bırakma tehdidiyle başka bir grup üzerinde kurduğu üstünlük hegemonya değildir. Dinsel öğreti veya pratiğe, kitle iletişim içeriğine, ücret yapılarına, ev tasarımına, yardım/vergilendirme politikalarına vb. kök salan üstünlük hegemonyadır.” İktidara sahip olan erkek grubu sayıca azınlıkta olmasına rağmen, geniş bir erkek kitlesi

tarafından onaylanan ve ortaklığı olan bir oluşumdur. Hegemonik erkekliğin onaylanması ya da bu duruma sessiz kalınması farklı erkekliklere kazanç ve ayrıcalıklar sağlamaktadır (Sancar, 2016: 32).

“Hegemonik erkeklik” değişmez bir kişilik tipi olmamakla birlikte belirli toplumsal cinsiyet ilişkileri çerçevesinde egemen konumda olan erkekliktir (Connell, 2019a: 150). Hegemonik erkek denilince genellikle eril olanla özdeşleşmiş duygusal ve fiziksel olarak dayanıklı, rekabetçi, agresif, kendine güven gibi niteliklere sahip erkek düşünülmektedir. Tüm bu eril nitelikler geleneksel ataerkil ideoloji aracılığıyla devamlı olarak yeniden üretilmektedir (Sığın ve Canatan, 2018: 167). Donaldson’a (1993) göre hegemonik erkeklik, yalnızca kadınların boyun eğdirilerek bağımlı kılınmasını sağlamaz; bu konumda bulunan az sayıda erkek, diğer erkekler ve erkeklikler üzerinde denetim sağlayarak “hegemonik” olabilmekte, bu denetimi, kendi konumlarının en gelişmiş biçim ve evrensel gelişmenin koşulu olduğuna inandırarak sağlamaktadır (aktaran Sancar, 2016: 34).

1980’lerde feminist araştırmalar, kadınlığın sadece bağımlılık ve pasiflik olarak görülemeyeceğini, tek bir kadınlıktan bahsetmek yerine, yaş, etnik köken ve sınıf gibi değişkenliklere bakılarak farklı kadınlık deneyimlerinin irdelenmesinin, erkeklik çalışmalarında da farklı erkeklikleri araştırmanın önemini ortaya çıkarmıştır. Hegemonik erkeklik kavramı ve bu kavrama uygun olmayan erkekliklerin yönetilmesi ve denetim altına alınması ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Sancar (2016: 17, 27)’a göre, erkeklerin ortak çıkarlarının kadınların tamamını denetim altında tutmak olan tek bir tip erkek egemenliği yerine, çoğul, birbiriyle çatışmalı, uyumsuz birden fazla sayıda erkekliğin var olduğu erkek egemenliğinden bahsetmek daha doğru olacaktır. Connell’in belirlediği dört farklı erkeklik biçimi olan “hegemonik erkeklik”, “işbirlikçi erkeklik”, “madun erkeklik”, “marjinal erkeklik” toplumsal cinsiyet düzeninde kendi içinde hiyerarşik bir yapı sergilerken hegemonik erkeklik en üste yerleştirilmektedir (Sığın ve Canatan, 2018: 163). Madun erkeklik, erkeklikler hiyerarşisinin en alt basamağında yer almakla birlikte, hegemonik erkek kimliğindeki bireylerin sahip olduğu özelliklerin tam tersini sergilemektedir. İşbirlikçi erkeklik olarak tanımlanan niteliklere sahip olan erkekler ataerkil yapının sağlamış olduğu ayrıcalıkları doğrudan kullanmasalar da farkındadırlar ve erkek hegemonyasını seyirci gibi izlemektedirler. Marjinal erkeklikler, toplumsal cinsiyet standardının dışında kalan ve toplumsal cinsiyet düzeninde ataerkil paydan daha az alan erkekliklerdir (Connell, 2019a: 153-156).

Erkeklik araştırmaları, erkekliğin hem kadınlar hem de erkekler üzerinde erkekler tarafından kullanılan güç sonucunda oluşturulduğunu göstermektedir. Kimmel (1993), çoklu erkekliklerin içinden egemen olanın inşasında cinsiyetçilik, ırkçılık ve homofobinin etkili olduğunu söylemektedir. Erkekler arasındaki hiyerarşının en üstünde bulunan erkekliğin sahip olması geren özellikler hegemonik erkekliği belirler. Fuller’e (1996) göre egemen erkekliğin dört temel özelliği; aile reisi olarak evi geindirmesi, heteroseksüel olması, kadınsı davranışlardan uzak durması ve bencillik, cesaret, bağımsızlık gibi erkekliğe ait olduğu düşünülen nitelikleri taşımasıdır. Gilmore (1990), egemen erkeklikten beklenenlerin toplumlara göre bazı değişiklikler olsa da genelde soyunu devam ettirebilmesi, ailesini koruyup geçimini sağlayabilmesi olduğunu belirtmektedir (aktaran şahin, 2018: 36-37).

Günümüzde pek çok “modern” toplumdaki gibi Türkiye’de de egemen olan erkeklik denilince sertlik, şiddet, saldırganlık, öfke ve uzlaşmazlık düşünülmektedir. Bunların tam tersi olan kadına özgü sayılan yumuşaklık, sevecenlik, yapıcı ve uzlaşmacı olma özellikleri erkeğe söylendiğinde aşağılayıcı olarak algılanmakta ve erkeklikten nasibini almamış sayılmaktadır (Atay, 2004: 11-12). Türkiye’de egemen olan erkeklik algısına göre erkek daima başarılı; maddi, manevi ve cinsel olarak güçlü; her zaman kazanan ve iktidar sahibi, duygularını asla belli etmeyen, her şeye çözüm getirecek güçte ve her koşulda kadından daha üstün kişi olmak zorundadır. Erkeklik kültürel bir olgu olduğundan ve kazanılan bir durum olduğundan sürekli yeniden oluşturulmalıdır. Bu nedenle erkeklerin, erkekliklerini sürekli olarak ispatlaması gerekmektedir (Zeybekoğlu, 2013b: 95).

Türkiye’de büyük şehirlerdeki hegemonik erkeklik evde kadınlarla birlikte iş yapmayı içermemekte ve evde dolaşan erkeğin her zaman kadınsılaşma tehdidi ile karşı karşıya kaldığı unutulmamalıdır. st-orta sınıf erkeğin kendine biçtiği görevlerle ev ile ilişkilerini meşrulaştırmaya çalıştığı söylenebilir (zbay ve Bali, 2004: 9). Evlilik, babalık ve toplum hayatı kadınlara karşı pek çok tavizler verilerek onlarla orta yol bulmayı gerektirmektedir. Ataerkil kazançtan pay sahibi olan pek çok erkek eşlerine ve annelerine karşı şiddetten uzak durarak, onlara saygı gösterir ve ev içi işleri paylaşır (Connell, 2019a: 154-155).

Modern devlet tarafından oluşturulan sosyal bir kurgu olan babalık, post modern toplumda medya aracılığıyla oluşturulan, büyük olasılıkla Batılı, orta sınıf, heteroseksüel, sakatlığı olmayan babaları veri olarak alan bir söylem içerisinde varlık kazanmıştır (abuklu, 2007: 108). Babalık, hegemonik erkekliğin zaman ve mekan

içerisinde değişimiyle bağlantılı olarak ilerleme ve değişim göstermektedir (Barutçu, 2015: 139). Babalık, ataerkil toplumsal düzen ve cinsiyet rejimlerinde hegemonik erkekliğin tekrar üretilmesinde, erkeklik deneyimlerinin nesiller arasında aktarılmasında ve erkekliğin inşasında önemli bir noktadır (Demiriz ve Baran, 2018: 1074).

Sınıfsal konumlar ve farklı babalık modelleri yakından ilgilidir. Yani farklı erkeklik/babalık modelleri, kır-kent ayrımı, aile biçimleri ve eğitim farkları sonucunda oluşan sınıfsal farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Geçimi sağlayan aile babası statüsünü kazanmada alt sınıf babalar, meslek edinme ve saygınlık kazanmada diğerlerine göre dezavantajlı durumdadır. Bu yüzden alt sınıf erkekler için baba olmak daha riskli ve kırılgan olmanın yanında başarıldığında daha yüksek getirisi olan bir konumdur. Mülksüz erkekler için, erkekliği oluşturan “başarı”, babadan alınan miras olmak yerine genç erkeğin kendi çabası sonucunda kazanılacak bir şey konumuna gelmiştir. Bu nedenle “aile sahibi olmak” ve ailesini geçindirebilmek, erkeğin kendi iktidar alanını oluşturabilmesi anlamına gelmektedir. Türkiye’de egemen babalık modeli “geçimi sağlayan aile babası” modelidir. Bu babalık biçiminde, kadın yalnızca ev içi işlerle ve çocukların bakımıyla sorumlu olurken, erkek evin geçimini tek başına üstlenmiştir. Kız çocukların okutulduğu ancak erkek çocuklarla eşit görülmediği “modernleşmiş” aile babalığıdır (Sancar, 2016: 126).

Özel ve kamusal alanın birbirinden ayrılması sonucunda kamusal alan olarak tanımlanan ev dışı hayat ve çalışma hayatı erkek ile özel alan olarak tanımlanan ev içi ve aile hayatı kadın ile özdeşleştirilmiştir. Kamusal alanda erkeğin sermayeyle olan ilişkisi sonucu oluşan sınıfsal konumu, babalık rollerindeki farklılıkları da beraberinde getirmiştir. Sermaye sahibi olmayan ve bunun sonucunda fabrikada işçi olan baba, çalışma saatlerinin fazlalığından dolayı ev ve çocuklarıyla ilişkisinde daha mesafeli olmak durumunda kalmıştır (Çubuklu, 2017’den aktaran Demiriz ve Baran, 2018: 1077-1078). İşsiz kalmak, ailesini geçindirememek, çocuklarına iyi eğitim verebilecek bir kadınla evlenememek gibi korkular, alt sınıf mensubu babaların aile içinde “terbiye ve düzen sağlama” şeklinde erkeklik stratejisi geliştirmelerine neden olmaktadır. Ailesinin terbiye ve düzeninden kendini sorumlu tutan alt sınıf babalar, başarısızlık korkusu ile piyasada daha riskli iş alanlara yönelebilmektedir. Bu riskler karşısında elde ettikleri erkeklik ayrıcalıkları bulunmaktadır. Bunun yanında fazla para kazanan işadamlarının ailesini geçindirmek gibi problemi olmayacağından, saygınlık veya statü kazanması daha kolay olacaktır ve para kazanmayı başarabilen

erkeklerde, başka erkeklik ispatı gerekmecektir. İşadamları zamanlarının çoğunu iş yerinde veya seyahatlerde geğirdiklerinden, aile bireylerinden itaat bekleme veya ailenin reisi olma gibi ihtiyaçları olmamaktadır. İşadamlarının gözünde ailenin anlamı değişse de aile, önemsiz hale gelmemiştir. Sorunsuz, düzgün bir aile hayatına sahip olmak başarılı olmanın koşuludur. Böylece işadamları hayatlarına eşlik edebilecek ve ihtiyaçlarını karşılamasını sağlayacak bir ev kadını gereksinmesini aile içerisinde karşılamış olmaktadır (Sancar, 2016: 27,85). Yani aile kurmak ve baba olmak sınıfsal konum fark etmeksizin erkekler için statü ve başarı kazandırdığından önemlidir. Ancak erkeğin kazandığı para ve sahip olduğu iş onun babalığa yüklediği anlamı ve babalık rollerini etkilemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE MODERNLEŞME SÜRECİNDE AİLE VE BABALIK ROLLERİ

3.1. MODERNLEŞMENİN TÜRKİYE’DEKİ AİLE YAPISINA VE EVLİLİKTEKİ DEĞİŞİME ETKİSİ

Toplumsal alanda meydana gelen değişimler (modernleşme, sanayileşme, post-modernleşme ve küreselleşme gibi) toplumun ve sosyal çevrenin şekillenmesinde oldukça etkilidir. Tüm gelişmeler, hayatımızın en mahrem ve bireysel yönlerine kadar neredeyse her alanda değişim ve dönüşümlere sebep olmaktadır. Bunun sonucunda, bireyin toplumsallaşma sürecinde etkili olan ve bu süreci besleyen zihniyet kategorilerinde meydana gelen bir takım farklılaşmalar ve toplumsallaşma şartlarının değişmesi görülebilmektedir (Çoştı, 2009: 138).

Modernleşme romantik aşk ideallerinin toplumsal düzenin içerisinde yayılması, evlilik ilişkisini geniş akrabalık bağlarından kopararak ona daha özel anlamlar yüklenmesine neden olmuştur. Evlilik, çiftlerin gittikçe artan duygusal işbirliği olarak görülmeye başlanmıştır (Giddens, 2018: 33). Bunun yanı sıra çocukluğun keşfi denebilecek modernlik dönüşümü, modern ailenin oluşturulması düşüncesinin temelini oluşturmaktadır (Sancar, 2017: 223).

Türkiye’de aile yapısının değişimi ve dönüşümünde nüfus artışı, yerleşim yerlerine göre dağılım, aile kurumuna ve evliliğe ilişkin beklentiler, kadının toplumsal konumu ve toplumun zihinsel yapısındaki değişimler etkili olmuştur (Baş, 2019: 46).

Türkiye’deki kırsal değişim, erkekler arasındaki sosyal katmanlaşmayı derinleştirirken, cinsiyetler arasında mevcut olan eşitsizliğe dokunmamıştır. Yeni tarımsal teknoloji ve kaynakların denetimini elinde bulunduranlar ekonomik konumlarını pekiştirirken, diğerleri marjinal bir pozisyona itilmişlerdir. Erkekler arası ilişkilerde oluşan değişikliklerin tamamlayıcısı olarak kadınlar dünyasında da değişimler meydana gelmiştir. Karşılıklı rızaya dayalı evliliklerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Genç çiftler, yaşlı aile büyüklerinden bağımsız olmak istemektedir. Erkeklerin babalarının evinden daha erken yaşlarda ayrılmaları, kadınların da evlerinin idaresini daha erken yaşlarda almalarına yol açmıştır (Kandiyoti, 2015: 31-

32). Sanayileşme ve kentleşme beraberinde kadınların kamusal alanda daha fazla yer almasını ve çalışma hayatına daha fazla katılmasını getirmiş, bunun sonucunda geniş aile yapısı çekirdek aileye dönüşmeye başlamıştır (Zeybekoğlu, 2013a: 299). Ancak modernleşme sürecinde kadının kamusal ve özel alandaki rolleri ve yeri değişim geçirse de ataerkil sistem ortadan kalkmamıştır; yeniden inşa edilmektedir.

3.1.1. Evliliğin Tanımı ve Biçimleri

Toplumun temelinde aile, ailenin temelinde evlilik bulunmaktadır. Sevgi ve saygıya dayalı evlilikler, sağlıklı aileleri; sağlıklı aileler de sağlıklı toplumları oluşturduğundan evlilik kurumu büyük önem taşımaktadır (Zeybekoğlu Dündar, 2018: 42). Tüm toplumlar, ailenin oluşumu için çeşitli evlilik kuralları belirler ve bu kurallar eş seçiminden, eşlerin evlendiklerinde nereye yerleşeceklerine kadar çok geniş bir alanı kapsar. Evliliğin düzenlenmesinde, dışevlilik ve içevlilik kuralı evrensel bir karşıtlıktır. Toplumun “biz” ve “öteki” ayrımını nasıl şekillendirdiği ve eş seçiminde hangi ayrımları tercih ettiği bu kuralları belirlemektedir (Altunek, 2001: 19).

Farklı evlenme türlerinin meydana gelmesinde, yöresel etkenler, kültürel farklılıklar, eğitim seviyesi, sosyal ve ekonomik sebepler önemli bir yer tutmaktadır. Sanayileşme ve hızlı kentleşme sonucunda yaşanan toplumsal değişimler de yeni ve farklı evlenme biçimlerinin ortaya çıkmasında etkilidir (Sezer, 2005: 194). Toplumsal değişim sonucunda, dinsel ve töresel bir bağ olarak görülen evlilik, kadınla erkek arasında kurulup bozulabilen bir birliktelik olarak algılanmaya başlanmıştır. Geleneksel bir kurum olan evlilik, iki kişinin imzasıyla oluşan bir sözleşme halini almıştır. Görücü usulü ve anne babanın zorlamasıyla olan evliliklerin sayısı azalarak erkek egemenliği üzerine kurulan geleneksel aile, kadın ve erkeğin daha eşit olduğu ilişkilere dönüşmüştür (Yörükoğlu, 2007: 47).

Akkaya (2018: 153-154)’ya göre, kaçırma yoluyla evlilik, anlaşmalı evlilik ve özgürce seçerek evlilik olmak üzere üç türlü evlilik biçiminden söz edilebilir. Kaçırma yoluyla evlilik ataerkil toplumlarda erkeklerin çeşitli nedenlerle eşlerini kaçırarak elde etmesidir. Kaçırma genellikle ebeveynlerin evliliği engellemesi durumunda olmaktadır ancak bazı durumlarda kızın kendi rızasıyla da gerçekleşebilmektedir. Anlaşmalı evlilik ise aristokrat ve kraliyet ailelerine dayanan köklü bir geçmişe sahiptir. Bu evlilik türü endogami, yani bireyin kendi grubundan

birisiyle yapacağı evliliği işaret etmektedir. Anlaşmalı evlilikte bazı değişimler görülebilmektedir. Çiftler aileler tarafından tanıştırılmakta ancak kararı kendileri vermektedirler.

Türkiye’de var olan belli başlı evlilik biçimlerine bakıldığında; günümüzde sayıca azalmış olsa da akraba ve hemşehri evliliklerinin, görücü usulü evliliklerin ve kaçarak evlenme biçiminin hala devam ettiği görülmektedir. Modernleşme sürecinde, bu evlilik biçimlerinin yanında aşk evliliklerinin ve tanışarak/anlaşarak evlenmelerin yaygınlaştığı görülmektedir.

Akraba ve Hemşehri Evlilikleri: Bu evlilik biçimi, aile kurumunun en eski biçimleri arasında bulunmaktadır ve endogamik (içeriden) evlenme biçimidir. Bu evlilik biçimindeki temel amaç, grup içi düzenin ve birliğin korunması, aileler arası bağın güçlendirilmesi ve mülkiyetin parçalanmamasıdır (Baş, 2019: 16).

Görücü usulü Evlilik: Görücü usulü evlilik, evlenecek olan çiftin nikahtan önce birbirini görmemesi veya tanımaması demektir. Türkiye’de, 1930’lara kadar evliliklerin çoğu görücü usulüyle gerçekleşmekteydi. Kimi aileler nişanlandıktan sonra çiftlerin tanışmalarına izin verirken, kimi aileler de kendi müdahaleleri haricinde çiftlerin istedikleri kişilerle evlenmelerine izin vermekteydiler (Duben ve Behar, 2014’ten aktaran Baş, 2019: 16-17). Geleneksel aile yapısının ağır bastığı yerlerde görülen bu evlenme şeklinde, evlenecek olan erkeğin annesi, babası ya da bir yakını tarafından kız seçilmektedir. Gencin kızı beğenmesinin yanında aile bireylerinin onayını alması gerekmektedir (Sezer, 2005: 186). Sanayileşmenin ve sonrasında bireyciliğin artış göstermesi evlilikte sevgi, samimiyet ve eşitliğin artışı vurgulansa da görücü usulü evliliklerin değiştirilmiş şekilleri hala görülmektedir. Karşılıklı bağımlılığın olduğu geleneksel kültürlerde görücü usulü evlilikler varlığını devam ettirmektedir. Kişisel tercihlere dayanan evliliğin, Batılı olmayan toplumlarda romantik ideale dayalı olmadığı kanıtları vardır. Araştırmalar Batılı olmayan toplumlarda evliliğe karar verilmesinde eşlerin siyasi görüş benzerliklerinin, sosyal benzerliklerin ve ekonomik etkenlerin eş seçiminde önemli olduğunu göstermiştir (Hortaçsu, 1999’dan aktaran Baş, 2019: 17).

Kaçarak Evlenme: Ailelerin evliliğe kesin olarak karşı çıkması sonucunda kız kaçırma olayı meydana gelebilmektedir. En çok kız tarafının karşı çıkması söz konusu olmaktadır ve bu karşı çıkış pek çok nedenden kaynaklanabilmektedir. Erkek, kız ile anlaşarak ya da kızın rızası olmadan zorla kaçırabilmektedir (Sezen, 2005: 187). Günümüzde kız kaçırma olayları azalmış olsa da, kentsel mekanların

gecekondu bölgelerinde, sosyo-ekonomik ve eğitim seviyesinin düşük olduğu, geleneksel değerlerin etkisi altında olan ailelerde gençler, kız kaçırabilmekte ve kaçırdıktan kısa bir süre sonra aileler bir araya gelerek barışmaktadır (Baş, 2019: 20).

Aşk Evliliği: Davis (2008)'e göre, bireysellik fikri ve özgür aşk söylemlerinin birbiriyle ilişkisi, 1920'lerden sonra beyaz, orta sınıf Amerikan çiftleri arasında ailenin sosyal ve ekonomik bazı işlevlerini kaybetmesi ve buna bağlı geleneksel evlilik kalıplarından uzaklaşılmasıyla, bireyler romantik aşk ve duygusal rahatlık yaşamaya başlamalarına neden olmuştur. Böylece yeni bir evlilik biçimi oluşmuştur. Fox (1975), toplumların modernleşmesi, sanayileşme ve kentleşmesinin artmasıyla, ailelerin yetişkin çocukları üzerindeki denetimleri azalmakta olduğunu ve bununla birlikte görücü usulü evliliklerin yerine aşk evliliklerinin tercih edilmesinde artış görüldüğünü ifade etmektedir. Hortaçsu (2007)'ye göre görücü usulü evliliklerde, ebeveynler evlenilecek kişiyi seçerken etnik köken, din, ekonomik durum gibi özelliklere dikkat etmekten, günümüz evliliklerinde eşler arasındaki uyum ya da aşk, eş seçiminde ek bir kriter olarak görülmektedir. Kimileri için aşk, eş seçiminde, en ağır basan kriter olmaktadır. Kentleşme, sanayileşme, Batılı değerlerin giderek daha fazla benimsenmesi gibi nedenlerle, çiftler arasında eşitliğin ve yakınlığın zaman içinde arttığı gözlenmiştir (aktaran Baş, 2019: 18-19).

Tanışarak/ Anlaşarak Evlenme: Tanışarak/anlaşarak evlenme, ailelerin eş seçimindeki etkisinin azaldığı, kentlerde yaşayan ve eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin tercih ettiği bir evlilik türüdür. Bu evlilik türünde kadın ve erkek tanıştıktan sonra belli bir dönem beraber vakit geçirip evlenmeye karar vermektedir. Görücü usulü evliliklerle kıyaslandığında, anlaşarak evlenen çiftlerin arasında dostluğun, arkadaşlığın, birlikte bir şeyler yapmanın, paylaşmanın, güvenin daha fazla olduğu, eşlerin birbirini daha iyi anladığı görülmüştür (İmamoğlu, 1993: 61).

3.1.2. Eş Seçimi ve Evlilik Tercihindeki Değişimler

Tarihsel süreçte neredeyse tüm toplumlarda evlilik, aileler arasında birliktelik oluşturmuş, zamanla toplumsal, siyasal, ekonomik olaylar neticesinde dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşümle evliliğin işlevlerinde, niteliğinde ve türlerinde farklılıklar oluşmuştur. Evlilikler bireysel doyum yerine toplumsal ve ekonomik üretim amacıyla gerçekleştirilmiştir. Aşk evliliği ise, bireylerin ailelerine karşı çıkış niteliğindedir (Baş, 2019: 15). Geleneksel toplumlarda, sosyal, ekonomik ve politik

iktidarı elinde tutan ailelerin kızları için, diğer ailelerin oğullarını esas alarak bir evlilik stratejisi geliştirdikleri görülmektedir. Burada “vermek-almak” dengesi üzerine kurulu hassas bir nokta vardır. Vermek, alçaltıcı, küçültücü bir durumken; almak güç ve iktidarı temsil eder. Toplumsal cinsiyet ideolojisine göre, kadın edilgin olan ve verendir; erkek ise etkin olan ve alandır. Bu nedenle “kız vermek” en baştan teslimiyetin kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Tüm iktidar alanlarını elinde bulunduran aileler kendilerine hiçbir açıdan eşit olmayan bir aileye kız verdiklerinde ikinci defa teslim olan pozisyonuna gireceklerinden, bu kabul edilemez bir durum haline gelmektedir. Bu nedenle, erkek yeğen kız evladın verilebileceği ideal eş haline gelmektedir. Diğer taraftan, daha alt tabakada yer alan aileler için güç elde etmenin yolu durumlarını düzeltebilmek için, oğlu için seçilebilecek uygun bir eşten geçmektedir. Evliliğin düzenlenmesi, evlenecek çiftlerin bireysel tercihlerine bağlı değil, ailelerin içinde bulundukları koşulları değerlendirerek faydacı bir anlayışla verdikleri karara dayanmaktadır (Altunek, 2001: 24-25).

Modern topluma geçiş sürecinde evlilik ve aile kurumu önemli bir değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Eskinin çalışma topluluğu giderek duygu topluluğu haline gelmiştir. Burjuva ailesinin meydana gelmesiyle “aile içi alanların duygusal olarak doldurulması”, günümüz modern ailesinin belirleyici unsuru olan bireycilik ve mahremiyetin oluşturulması söz konusu olmaya başlamıştır (Beck ve Beck-Gernsheim, 2012’den aktaran Baş, 2019: 14). Mahremiyet, bireyin başka insanlardan sakladığı duygu ve eylemlerini, karşısındaki bireye güven sonucunda açması anlamına gelmektedir (Giddens, 2018: 137). Aile ilişkilerinin duygusallaştırılmasının anne-çocuk, erkek-kadın, aile-toplum ilişkileri olmak üzere üç temel boyutu bulunmaktadır. Kadın-erkek ilişkilerinde duygusallık, evliliğin romantik aşkla birleşmesinde görülmektedir. Geleneksel evlilik ekonomik sosyal boyutları olan bir olgudur. Esas mesele aile mülkiyetinin korunabilmesi, artırılması ve soyun devamının sağlanmasıdır. Romantik aşkla birlikte, evlilik toplumsal bir strateji olmaktan uzaklaşarak kişisel bir mesele olarak görülmeye başlanmıştır. Anne-çocuk ilişkilerindeki duygusallık, aralarındaki derin bir sevgi bağının varlığının yeniden tanımlanmasında görülmektedir. Bu değişim annelerin çocuk bakımını hayatlarının en merkezine ve en üst sıraya yerleştirmesini ifade etmektedir. Mahremiyetin bir hak olarak görülmeye başlanması, ailenin toplumun sıkı denetiminden kurtulmasını sağlamaktadır. Modern aile dışı kapalıdır ve açık olma sınırlarını kendisi belirlemektedir (Aytaç, 2015:113-115).

Özgürce eş seçimi, Rönesans'la birlikte aşkın evliliğin temel koşulu haline gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Batıda 1960'lara kadar etkisini sürdüren modernliğin aşkı, kadınların edilgen olarak erkek egemen toplumsal cinsiyet normlarına uymalarını gerektirdiğinden, feministler tarafından eleştirilmiştir ve kadınların özgür cinsel-duygusal yaşamlarının ortaya çıkarılması istenmiştir. 1960 ve 1970'lerde kadın hareketi modernliğin erkek egemen aşk ve cinsellik anlayışını değiştirmek için mücadele vermiştir. Var olan aile modeli çözülmeye başlamıştır, boşanmalarda artış gözlenmiştir, flört artık evliliğin hazırlayıcısı değildir. Kadın-erkek ilişkilerinin eskiye nazaran daha eşitlikçi olduğu görüşü yaygınlaşmıştır. Kadınların cinsel özgürleşmesi sonucunda ölüme kadar süren evlilik anlayışı sarsılmış, romantik aşk söylemleri eski gücünü kaybetmiştir (Çabuklu, 2007: 93).

Türkiye'de aşk evlilikleri özellikle 1. Dünya Savaşı'ndan sonra artmıştır. Duben ve Behar (2014)'ın çalışmalarında 1920'lerde ve 1930'larda evlenmiş olan orta sınıftan çiftler evliliklerinin aşk evliliği olduğunu belirtmişlerdir. Aşk evliliğinin var olması, aile bağlarından köklü bir kopuşun gerçekleştiği anlamına gelmemektedir. İlişkiler genelde eşlerden biri veya ikisi tarafından başlatılmış olsa da, evliliğe karar verildiğinde ailelere başvurmak gerekmektedir. Damat adayı gelin adayını babasından istemek durumundadır. Aileler bu evliliğe karşı çıkabilir, çocuklarını ikna etmek için güç ve etkilerini kullanabilirlerdi. Evlilik her halükarda, ailenin katılımıyla gerçekleşmekte; tamamen bireysel bir seçim meselesi haline gelmemiştir. Fişek (2018)'e göre, ailede meydana gelen değişim, çoğunlukla kentli ve eğitilmiş kesimi belirgin olarak etkilese de toplumun her kesime yansımıştır. Batılılaşma, kadının çalışma yaşamına katılması, eğitim seviyesinin artması gibi nedenlerle eş seçiminde bireylerin isteklerine de önem verilmeye başlanmıştır. Tanışma sürelerinin uzaması, nişanlılık ve "hayır" deme hakkı yaygınlaşmıştır (aktaran Baş, 2019: 19).

3.1.3. Ailenin Yapısal Değişimi: Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş

Geleneksel aile yapısına bakıldığında, cemaatin aile üzerinde sıkı bir denetimi, kontrolü olduğu ve yoğun cemaat yaşamının varlığı yani ailelerin birbirleriyle bağlantılarının güçlü olduğu görülmektedir. Evlilik, cinsel ilişkiyi meşrulaştırmak ve çocuk sahibi olarak soyun devamını sağlamak için yapılmaktadır.

Yaşlıların aile ve yaşam üzerindeki denetimi oldukça güçlüdür ve çocuklar büyükanne ve büyükbabalarına daha yakındır (Aytaç, 2015: 135).

Ataerkil geniş ailenin varlığı, toprak, hayvan ya da her ikisinin birlikte olması sayesinde. Geçimlik tarım koşullarında, miras yoluyla toprakların parçalanması ya da ekilebilir toprakların azlığı gibi nedenlerle kırsal işgücü fazlalığı ortaya çıkabilmektedir. İşgücündeki böyle bir fazlalık, piyasa için üretimin yarattığı niteliksel bir değişime işaret etmektedir. Geçinmeye yetecek bir mal varlığının bulunmadığı, ortak mülkün niteliğinde değişiklik olduğunda, genç kuşağın bağımsız gelir kaynaklarının olması durumunda ataerkil geniş ailede gerilim oluşabilmektedir. Oğul, düğün masraflarını baba evine ödedikten sonra ayrılarak kendi çekirdek ailesini kurmakta ve bu durum yaşam döngüsünde, geniş ailenin bir ara dönem haline gelmesine neden olmaktadır (Kandiyoti, 2015: 60, 62).

Köy ailesi, emek fazlasını göç yoluyla dışarı göndermekte ve kentle olan ilişkisini üyeleri aracılığıyla kurmaktadır. Köyde toplumsal ve ekonomik şartların değişmesiyle, kente göç eden üyeler aile için güvence olmaktadır. Fiziki olarak uzaklaşma, ataerkil geniş aile ilişkilerini zayıflatırken, diğer yandan karşılıklı yardımlaşmanın devam etmesi ataerkil aile ilişkilerinin şekil değiştirerek sürdüğünü göstermektedir. 1950'lerden sonra, geleneksel ataerkil geniş ailenin, gerekli işlevleri yerine getirebilmek ve geniş aile olarak yaşamının olumsuz etkilerinden kurtulabilmek amacıyla düzen değişikliğine girdiği ve baba ölmeden evlenen oğulların ayrı ev kurmasının kurumsallaşması görülmektedir. Aile içindeki genç ve yaşlı kuşakların ekonomik güçlerindeki farklılaşmalar ve dengelerin değişmesi aile biçimlerini değiştirmektedir. Genç ve yaşlı kuşak arasında eşit bir ekonomik güç dengesinin bulunması durumunda geniş aile biçimi istenmemektedir. Ataerkil geniş aile, yaşlı kuşakların ekonomik gücünün fazla olduğu ailelerde devam etmektedir (Özbay, 2017: 59-62).

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra meydana gelen köklü değişimlerle geniş aileden çekirdek aileye doğru bir geçiş yaşanmıştır. Türkiye geleneksel, kırsal, tarımsal, ataerkil bir topluluktan hızla modern, kentsel, endüstriyel eşitlikçi bir topluluğa doğru geçiş yaşamıştır. Cumhuriyet'in ilan edildiği yıllarda kentsel alanda yaşayan nüfus oranı %13 iken 1950 yıllarına kadar, %19'a kadar az bir oranda artmıştır. 2000 yılına gelindiğinde nüfus altmış beş milyon olmakla birlikte aynı zamanda nüfusun yaklaşık %70'i kentlerde yaşamaya başlamıştır. Kentsel nüfusun büyük kısmı, kırsal kesimden göç etmiş ve kent çevresinde kurulan gecekondu

yaşamını sürdürmüştür. Kültürel değerleri, normları, tutumları içeren toplumsal yapıda sosyal değişme ekonomik ilerlemeler kadar hızlı gerçekleşmemiş; kültür geleneksel, otoriter ve ataerkil olarak karakterize edilmiştir (Sunar ve Fişek, 2005'ten aktaran Baş, 2019: 49). Bunun yanında yaşanan değişimler nedeniyle ataerkil geniş hanenin ekonomik temeli yok olurken, geniş aile yaşamının kültürel ve sosyal temelini meydana getiren normlar da değişerek farklı akrabalık ilişkileri ortaya çıkmış, ataerkil geniş ailenin dışında farklı geniş aile biçimleri gözlenmeye başlanmıştır. Aile reisinin baba yerine oğlun olduğu bu yeni geniş aile tipi kentsel bölgelerde daha fazla görülmektedir. Evi geçindirme rolü babada değil oğuldadır, hane halkı arasında sosyal ve kültürel değerlerle oluşturulmuş bir dayanışma vardır (Özbay, 2017: 88).

Türkiye'nin geleneksellikten modernliğe geçiş için ilerlediği yolda, aile ve karı-koca ilişkilerinin bu değişimden etkilenmeleri kaçınılmazdır. Yapılan araştırmalar geniş aile modelini kırsal; çekirdek aile modelini de modern ve kentsel olarak tasvir etmektedir. Bu sınıflandırmaların dışında kalan aileler ise “geçiş” ailesi olarak tanımlanmaktadır. Modern olarak nitelendirilen çekirdek aile modeli idealleştirilmekte ve söz konusu aile modeli yaşlı akrabaların kontrol ve denetiminden kurtardığı için özgürleştirici bir model olarak kabul edilmektedir. Bu tür ailede eşler kendi istekleriyle seçilmekte ve çocuk bakımında roller paylaşılmaktadır (Kandiyoti, 2015: 193). Toplumsal değişimle birlikte eş seçimi daha özgür hale gelirken, anne ve babanın rızası geçerliliğini korumuştur. Çekirdek ailelerde çocuk sayısı azalmıştır. Gebeliği önleyici koruma yöntemleri ailelerin istedikleri sayıda çocuk sahibi olma olanağını sunmuştur. Çekirdek ailede eşler, ilişkilerini başkaları karışmadan kendi istedikleri gibi düzenleyebilmektedir. Akrabaların karı-koca arasına girmesi, sürtüşmeler azalmıştır. Çekirdek aile, sevgi göstermek ve içten davranmak için oldukça uygun bir ortamdır, rahat konuşmalar yaparak tartışmaların ve uzlaşmaların kimse karışmadan yapılabileceği bir yerdir. Aileyi ilgilendiren konularda büyükler olmadan eşler arasında kararlar alınabilir ve çocuklar anne ve babanın istediği gibi yetiştirilebilir. Nitekim geniş ailede çocuklar daha dengesiz bir eğitim ve yetiştirme tarzıyla karşılaşabilmektedir. Çekirdek ailenin bazı olumsuz yönleri de olabilmektedir. Özellikle annenin çalıştığı ailelerde, çocukların bakımı sorun olabilmektedir. Geniş ailedeki dayanışma ve destek bulunmamaktadır. Babanın çalışmaması durumunda ailenin sarsılması kötü sonuçlar doğurabilmektedir. Geniş ailede ailenin düzeni yaşlıların geleneklerden aldığı güçle

sağlanmaktadır. Bu güç genç erkekleri kısıtlamasına rağmen diğer taraftan güven vericidir. Çekirdek ailede erkek egemenliği olsa da eşlerin birbirine danışması ve uzlaşması olmadan ilişki yürütülememektedir. Bu durum eşlerin bencillikten ayrılarak daha olgun bireyler haline gelmesinde etkili olmaktadır (Yörükoğlu, 2007: 47-50). Son dönemde boşanmaların artışı ve aile içi şiddetin artışı bu açıklamayı tekrardan sorgulamayı gerektirmektedir. Çekirdek aile modelinde kadın ve erkek arasında eşitliğin geleneksel aileye göre daha fazla olması beklenirken günümüzde bu eşitlik anlayışına yeterince ulaşamadığı görülmektedir. Erkek kadından geleneksel cinsiyet rollerine uygun davranmasını beklemekte; bu beklenti karşılanmadığında ya da erkeğin parasal anlamda yetersiz kaldığı durumlarda eşine ve çocuklarına şiddet uygulayabilmektedir.

3.1.4. Hane İçindeki Otoritenin Değişimi

Geleneksel ataerkil ailede, hiyerarşinin üstlerinde yer alan yaşlılar üretim ve ailenin tüm işlevlerini denetleyen kişilerdir. Ailedeki diğer bireyler, yönetici olan kişinin denetiminde, kendilerine düşen işleri yapar ve sorumlulukları yerine getirirler. Ailelerin bağımsız bir ekonomik birim olarak toplumda üretim faaliyetlerini yapabilmesi kendi içinde eşit olmayan ilişkileri düzenlemesi ile olmaktadır (Özbay, 2017: 35).

Toplum yapısında meydana gelen gelişmeler ve değişmelerle ailenin yaşam alanı üretim alanı olmaktan çıkmıştır. Bu durum erkeklerin evde geçirdikleri zamanı daha sınırlı hale getirerek aile üzerindeki kontrolünü ve denetimini sınırlandırmıştır. Geleneksel kültürde çocukların eğitimi yaşlıların sorumluluğundadır. Bilginin tecrübe yoluyla öğrenilebileceğine inanılmakta ve bu nedenle yaşlılık ve bilgi sahibi olmak birbirine paralel görülmektedir. Kapitalist sistem ve piyasa ekonomilerinde, bireyler deneyimleri ile değil rekabetçi performanslarıyla ölçülmekte olduğu için yaşlılar değersizleşmeye ve saygınlıklarını yitirmeye başlamıştır (Aytaç, 2015:100). Kırsal yaşamın ekonomik temelindeki değişimler sonucunda, yaşlılara olan saygının azalması, liderlik rolünü genç evli erkeğin üstlenmesine neden olmuş, genelde yaşlı ve genç erkekler arasındaki ve daha özelde baba ve oğul arasındaki otorite ilişkilerini önemli ölçüde etkilemiştir. Genç erkekler evlilik sonrasında bütçelerini kendileri belirlemek ve karar almada bağımsız olmak istemişlerdir (Kandiyoti, 2015: 62).

Eğitimin yaygınlaşmasıyla, ailenin çocuğun sosyalizasyonu ile ilgili işlevlerinin azalacağı düşünülmektedir. Okul, çocuğun geleneksel rolleri öğrenip uygulaması için gereken zamanı almaktadır. İlkokul eğitimiyle çocuk, aile aracılığı olmadan birey ve toplum arasındaki ilişkilerin temellerini doğrudan öğrenmektedir. Bir birey olarak toplumda hak ve sorumluluklarının bulunduğu, vatanını ailesinden daha fazla sevmesi gerektiğini, başta diploma olmak üzere okulda edindiği bilgi ve becerilerin ailesi aracılığıyla elde edemeyeceği ve devlet tarafından bir statü getireceğini edinmektedir. Ataerkil ailede hiyerarşinin alt basamaklarında bulunan çocuk aldığı eğitimle statüsünü yükseltebilmekte ve yaşlı üyelerle arasındaki farkı azaltabilmektedir. Aile içi hiyerarşinin eğitim aracılığıyla zayıflaması, yaşlıların aile içindeki konumunu ve özellikle aile başkanı olan erkeğin aileyi ilgilendiren kararlarda tek söz sahibi olması anlayışını değiştirerek artık gençlerin de kararlarda sözünün geçmesini sağlamaktadır (Özbay, 2017: 63).

Türkiye’de kırsal değişimin, erkekler arası ilişkilerde otorite ilişkilerinin dönüşümüne yol açtığı ve kadınların daha genç yaşlarda ailenin başına geçmesiyle onları dolaylı olarak etkilediği görülmektedir (Kandiyoti, 2015: 50). Toplumsal yapıdaki değişim sonucunda *pederşahilik* olarak adlandırılan, en yaşlı erkeğin-babanın bütün diğer erkekler, kadınlar ve çocuklar üzerindeki egemenliği ve otoritesi anlamına gelen pederşahi erkekliğin ortadan kalktığı; toprağa dayalı yaşam biçimlerinin önemini kaybetmesi ile birlikte yaşlı erkeğin aileyi, cemaati ya da aşireti yönetme görevini kaybettiği görülmektedir (Sancar, 2016: 111). Başka bir ifadeyle toplumsal değişim sonucunda üç kuşağın birlikte yaşadığı geniş aile çözülürken yaşlı ve güçlü olan erkeğin otoritesi de sarsılmıştır.

Aile tiplerindeki değişim, erkeklerin aile içindeki otoritesindeki değişim açısından değerlendirildiğinde, baba-oğul arasındaki iktidar ilişkilerinin farklı şekillerde gerçekleştiği görülmektedir. Hane içerisinde en yaşlı ve güçlü erkeğin, cinsiyete ve yaşa bağlı hiyerarşilere göre diğer bireyleri otoritesi altında tuttuğu aile biçimlerinden, kadın ve erkek arasında aşk, sevgi, mahremiyet ve karşılıklı gönüllü olmaya dayalı “modern aile”ye geçildiği görüşü yaygındır. Bununla birlikte feministler tarafından, kadınların ve çocukların üzerinde erkek egemenliğinin devam ettiği belirtilmekte, hanedeki en yaşlı erkek ya da koca otoritesi olması, birbirine benzer eril tahakküm biçimleri olarak kavramsallaştırılmaktadır. Hane içindeki yaşlı erkeğin egemenliğinin yerine işgücü piyasasında emeğini satarak evini geçindiren

aile reisi erkeğin otoritesi, erkek egemenliğinin farklı biçimleridir. Burada var olan babanın kendi oğlu üzerindeki hâkimiyetinin yok olmasıdır (Sancar, 2016:122).

3.1.5. Ev İçi Rollerin Dağılımı – İş Bölümü Algısının Değişimi

Eve ve ilişkiye yönelik adanmışlık, ekonomik durum, ırk, sosyal statü gibi birçok sosyal ve bireysel kriter aynı evde yaşayan çiftler arasında cinsiyet kadar farklılık yaratabilmektedir, tüm bunlar ev içinde kadın ve erkek arasında neredeyse doğallaşmış olarak var olan işbölümünün oluşumunda etkili olmaktadır (Özbay ve Baliç, 2004: 11). Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünden bahsedildiğinde, evi geçindirme sorumluluğunun ve kamusal alanda var olma konumunun erkeğe, özel alanda çocukların bakımı görevinin ve ev içi işlerin kadına atfedildiği görülmektedir. Erkeğin evi geçindirme sorumluluğunu tek başına üstüne alması onun strese girmesine yol açarken, kadınların maddi getirisi olmayan işleri yapıyor olması, erkeğin onun üzerinde egemenlik kurmasına neden olmakta ve bu durum ekonomik şiddetle sonuçlanabilmektedir (Şahin, 2018: 113-114).

Türk modernleşmesinde aile ve aile içindeki işbölümünü anlayabilmek için öncelikle dönemin dergi ve kitaplarının incelendiği araştırmalar yapılmış, kadının erkek ve toplum karşısında konumlanışı ve aile imgelemesi hakkında önemli ipuçları yakalanmıştır (Sancar, 2017: 224). Ders kitaplarıyla ilgili ilk araştırmalardan birini yapan Firdevs Gümüsoğlu (1998), Cumhuriyet'in ilk yıllarında, ilkokullarda okutulan kitaplarda ailenin temelinde sevgi ve sorumlulukların paylaşıldığı şekilde cinsler arası işbölümünün yer aldığını göstermiştir. Üstel (2014), 1950'lerden sonra ilkokullarda okutulan ders kitaplarında, muhafazakârlığın artarak, annelerin artık meslek sahibi olmayan ve ev işinden zevk alan bir kadın olarak sunulmaya başlandığını belirtmiştir (aktaran Sancar, 2017: 227, 229). Medya, eğitim materyalleri vb örnekler üzerine yapılan çalışma bulguları göstermektedir ki; modernleşme ideolojisinin aile üzerine tanımlamalarına gölge düşürebilecek etkide toplumsallaşma araçlarının varlığı söz konusudur.

Donovan (2016: 321), her toplumda ve her dönemde kadınların ev içi alanla ve bakım emeğiyle ilişkilendirildiğini söyler. Yani bilinen tarih boyunca kadınlar özel alanda çocuk bakımı ve annelik dahil olmak üzere ev işleriyle uğraşmışlardır. Türkiye'de de geleneksel aile yapısına bakıldığında, çocuğun eğitimi ve bakımı sorumluluklarını genellikle anneler yerine getirmekte, çocukla iletişim konusunda

annenine önemine vurgu yapılmaktadır. Baba-çocuk arasındaki iletişim ve çocuğun eğitiminde babanın önemi üzerinde ise pek durulmamaktadır (Ünal ve Kök, 2015: 1147). Her ne kadar erkeklerin çocuk sahibi olarak elde ettikleri babalık konumu erkekliğin önemli noktalarından biri olsa da, egemen ataerkil kodları, babaya çocuk bakımında ve çocukla yakınlık kurmada ikincil rol vermiştir (Bozok, 2018b: 32). Baba katılımında cinsiyet rolüne ilişkin tutumların etkili olduğu ve baba katılımının eskiye oranla artsa da katılımı olumsuz etkileyen geleneksel cinsiyet rollerinin devam ettiği görülmektedir. Kadınların çalışma hayatına katılımının artmasıyla birlikte, istenen düzeyde olmasa da iş hayatında kadınlar erkeklerle daha eşit pozisyonlarda yer almaya başlamıştır. Sosyal hayattaki bu değişimler, anne babaların bakış açılarını, alışkanlıklarını, cinsiyet rol algılarını etkilemeyi sürdürmektedir. Aile içi görev ve sorumlulukların yeniden tanımlanmasına ve değişmesine neden olan bu gelişmeler uzun vadede hem sosyal ilişkilerin hem de aile içindeki ilişkilerin daha demokratik hale gelmesini sağlamaktadır. Demokratik aile ilişkilerinin başta çocuklar olmak üzere tüm aile bireylerinin yararına olacağı düşünülmektedir (Kuzucu, 2011: 85).

3.1.6. Modern Toplumda Çocukluk

Fransız Devrimi'yle başlayan ve dünyaya yayılan, özgürlük, eşitlik, demokrasi düşünceleri insanların aydınlanmasını sağlamıştır. Çocuğun nasıl geliştiği, kişiliğinin nasıl oluştuğu, davranışları ile ilgili bilimsel incelemeler yakın tarihimizde başlamıştır. Bu bilimsel çalışmalar sonucunda çocuğun, yetişkinlerin küçültülmüş örneği olmadığı, istenildiği hale getirilebilecek canlı hamur olmadığı anlaşılmıştır. Çocuk, bağımlı, bencil, beklemeyi bilmeyen, tepkileri keskin olan, devamlı sevgi görmek isteyen, destek bekleyen, anne babasının hazırladığı güvenli ortamda yaşam sürdüren bir varlık olarak görülmeye başlanmıştır (Yörükoğlu, 2007: 240).

Stearns (2005)'a göre tüm dünyada çocukluğu derinden etkileyen, birincisi çocukluğun tarım toplumu koşullarından sanayi toplumu koşullarına göre değişmesi, ikincisi küreselleşme olmak üzere iki ana akım bulunmaktadır. Bu akımlar içerisindeki köklü değişimler “çocukluğun modernleşmesi”nde etkili olmuştur. Modernleşmenin tüm toplumlarda aynı şekilde ve aynı zamanda gerçekleşmediğinin unutulmaması gerekmektedir (aktaran Onur, 2020: 26).

Philippe Aries (1976), resim, heykel yapıtlarını, çocuk oyunlarını dikkatle inceleyerek, 17. yüzyılın başlarından itibaren yetişkinlerin çocuk ve çocuklukla ilgili düşüncelerini değiştirdiklerini, çocuklara eskiden olmadığı kadar fazla önem verildiğini ortaya çıkarmıştır. Çocuğa gösterilen ilginin ve verilen değerin artması o yıllarda çocuğu henüz ailenin merkezi durumuna getirmemiştir (aktaran Badinter, 1992: 35).

Eskiden çocuklar, her türlü suçtan sorumlu tutularak ağır cezalar alabilmekteydiler, onları koruyan günümüzde olduğu gibi ayrı ve özel bir hukuk ve ceza yasaları bulunmamaktaydı. 18. yüzyıldan önce Hristiyanlık anlayışına göre çocuk, doğuştan kötü bir yaratık ve günah ürünü olarak görülmekteydi. Aydınlanma Çağında çocuğun doğduğunda iyi ve saf olduğu anlayışı gelişmeye başlamıştır. Bu dönem düşünürlerinden J. Locke çocuğun zihninin boş bir tahta olarak dünyaya geldiğini ve eğitimle istenilen şekle sokulabileceğini savunmaktaydı. Rousseau ise fikirleriyle kendisinden sonraki eğitimcilere yol göstermiştir. Bu görüşler sonucunda 19. yüzyıl yazınında çocukluk yüceltmeye başlanmış, doğuştan masum ve iyi olmanın ötesinde Tanrısal bir yaratık olarak işlenmiştir (Yörüköğlü, 2007: 25-26).

Batı'daki Aydınlanma ve Romantizm akımları çocukluğun modernleşmesinde önemli etkenler olsa da sanayileşme ve okullaşma süreçleri de etkili olmuştur. Ayrıca çocuk sayısının düşmesi ve çocuk ölümlerinin azalmasının etkileri de unutulmamalıdır. Bütün bunlar aile içerisinde çocukluğun anlamını ve işlevini değiştirmiştir (Onur, 2020: 26-27).

Yüzyıllar boyunca çocuklar “küçük yetişkinler” olarak algılanmış ve onlara, temel ihtiyaçlarını karşılamayı öğrendikten sonra yetişkinlerin yanında tam olarak söz sahibi olabilecek varlıklar olarak bakılmıştır. Çocukluğun icat edilmesi bu anlayışın değişimiyle ortaya çıkan çocukluk fikridir. Çocuklar, kendi gereksinimlerini dil aracılığıyla ifade edebildiklerinde ve kendilerinden beklenileni anlayabildiklerinde, toplumsal hayatın gerçek bir üyesi olarak kabul edilmekteydi. Ancak daha sonra yaşanan değişimlerle çocukların artık küçük yetişkinler olarak kabul edilmesi olanaksızlaşmıştır ve artık çocukluk, iletişim becerilerinin düşük olduğu ve yetişkinlerin dünyasına hazırlanılan bir dönem olarak kabul edilmektedir. Bu değişimi sağlayan temel şey eğitimidir. Okuryazarlığın artması, üretim süreci ve çalışma ilişkilerinin bütünleşmesi sonucunda, yetişkinlerin iletişim dünyasında köklü değişimler yaşanmıştır ve bu durum çocuklarla yetişkinlerin yaşamının ayrılmasında etkili olmuştur (Aytaç, 2015: 94-97). Bunun yanında modern çağda yaşanan

kentleşme ile yaşam tarzlarında ve düşünsel anlamda meydana gelen değişimler de çocukluk anlayışının değişmesini sağlamıştır. Modern çocukluk anlayışı, çocuğu edilgin bir nesne olarak kabul eden anlayışın yerine, çocuğu özne olarak etkin bir varlık olarak kabul eden anlayışı getirmiştir (Tunca, 2018: 168).

Aries (1965)'e göre, çocuklarla yetişkinlerin dünyasının birleşmesini sağlayan mahremiyet anlayışıdır. Yetişkinlerin cinsel etkinlikleri çocukların olmadığı bir alanda yapılmak yerine her şey çocukların önünde yaşanmaktaydı ve açık konuşmalara çocuklar tanık olmaktaydı. Aile içi ilişkilerde mahremiyet yoktu. Evlerin yapıları çocuklar için özel bir alan yaratmıyordu. Çocuklar çok küçük yaşlarda evlenmekteydiler. Mahremiyetin yazılı kültür alanında var olmaya başlaması mahremiyet ilişkilerinin duygusallaşmasını desteklemiş ve derinleştirmiştir. Bu durum mahremiyet ilişkilerinin yeniden yapılanmasını sağlamıştır ve çocuklarla kurulan ilişkilerde ayıp duygusunun gelişmesinde etkili olmuştur. Çocukların yanında cinsel konuların konuşulması kısıtlanmıştır (aktaran Aytaç, 2015: 95-99).

Anneliğin icadı, annenin çocuğunun gereksinimlerine özen göstererek sevecen bir ilişki kurması gerektiği fikrini ortaya çıkarmıştır. 20. yüzyılın ilk yıllarında çocuk yetiştirmede anne-babaların çocuklarıyla fazla arkadaş olmamaları öğütlenirken, sonraki yıllarda daha duygusal bağlar geliştirmeleri gerektiği ve bunun yanında çocuğun özerkliğini tanımaları gerektiği görüşü yaygınlaşmıştır (Giddens, 2018: 100). Çocuk yüzyılı denilen 20. yüzyılda, bilimsel gelişmeler, teknolojik yenilikler ve refah düzeyindeki artış çocukların hayatını değiştirmiştir. Tıp alanındaki ilerlemeler, çocukların hastalıklardan korunarak sağlıklı büyümelerini sağlamıştır ve çocuğun manevi değeri yükselmiştir (Yörükoğlu, 2007: 237). Çocukluk tasarımı modern bir icat olarak kabul edilebilir. Ancak, çocukluk fikri ve çocukluk durumu arasındaki farka dikkat etmek gerekmektedir. Avrupa'da Rönesans ile başlayan ve günümüze kadar gelişerek gelen çocukluk fikri, yetişkinlerden farklı olarak, özel bir dili ve doğası olan bir varlık tasarımıdır (Aries 1964'ten aktaran Aytaç, 2015: 93). Yörükoğlu (2007: 13-14)'na göre çocuk, henüz olgunlaşmamış, gelişmekte olan ve reşit sayılmayan insan yavrusudur. Çocukluk ise, üst sınırı belli olmayan çağdır. Çocuk kavramı da belirsizlik ve çelişkilerle doludur.

Toplumlarda, bireyler ve kurumlar tarafından çocuğa nasıl yaklaşıldığı, bununla ilgili neler yapıldığı, çocuğun toplumdaki konumu ve koşullarını belirlemektedir. Çocuğun fiziksel ve ruhsal açıdan nitelikli bir yaşam sürdürebilmesi

için aile ve sahip olduğu koşullar oldukça önemlidir. Çocuğun nitelikli yaşam koşullarına sahip olması aile ve çocuktan sorumlu kurumların, çocukluk sürecinin ihtiyaçları konusunda farkındalıkla hareket etmelerini gerektirir. Öncelikle çocuktan sorumlu kurumların, çocukluğu, çocuğun gereksinimleri nedeniyle yetişkinlere bağımlı bir acizlik süreci olarak algılamaması gerekmektedir. Toplumdaki çocukluk anlayışı, sosyal, ekonomik, kültürel ve politik olarak farklı sınıfsal konumlara göre değişkenlik göstermekle birlikte çocuğa verilen değerle ilgili fikir vermektedir (Tunca, 2018: 164-165).

Türkiye açısından çocukluğun modernleşmesi incelendiğinde, çocuğun yetişkinden farklı bir varlık olduğu ve çocukluğun modernleşmesi fikri felsefe ve bilimde savunulmamakta daha çok edebiyatçılar tarafından dile getirilmektedir. Türkiye’de çocuğun ekonomik değerinden duygusal değerine geçiş, bazı kültürel geleneklere bağlı olarak oldukça yavaş ilerlemiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri modern çocukluk fikrini savunan, felsefe geliştiren düşünürlerin Osmanlı’da olmayışıdır. Çocukluğun modernleşmesi Batı’da 16. yüzyılda başlarken, Osmanlı toplumunda çok daha yavaş ilerlemesinin en önemli nedenlerinden biri okul eğitiminin yetersiz nitelikte olmasıdır. Osmanlı toplumunda eğitimin öğretimi olarak görüldüğü için okuldaki eğitim günlük yaşamdan uzak kalmaktaydı (Onur, 2020: 28-29).

Geleneksel Türk toplumunda evlilik çocuk sahibi olmakla bir tutulmakta ve çocuksuz ev düşünülmemektedir (Yörükoğlu, 2007: 29). Geleneksel geniş ailede, çocuğa ekonomik anlamda faydacılık üzerine kurulu değer verilmektedir. Çocuk, gelecekte babaya bakacak, ailenin devamını sağlayacak, iş gücü ve güvence olarak algılanmaktadır. Toplum yapısının değişmesiyle birlikte, çocuğun gereksinimleri önemsenmekte ve çocuğa manevi olarak değer verilmektedir. Çocuğun, ailesi ve toplum içindeki değeri yaşadığı yerin kırsal veya kentsel bölge olmasına, ebeveynlerinin sosyo-ekonomik durumlarına, eğitim seviyelerine vb. birçok etkene göre değişkenlik göstermektedir (Tunca, 2018: 169-171).

Türkiye’de çocukluğun modernleşmesi 19. Yüzyıldan itibaren başlamıştır. Yaşanan değişim düz bir çizgi üzerinde gelişmemekte; çocukluk bir taraftan modernleşirken diğer yandan geleneksel öğeler varlığını devam ettirmektedir. Türkiye’de çocukluğun en fazla modernleştiği alan oyun olurken en az modernleştiği yer ise eğitimidir. Eğitim alanında Batı’dakine benzer bir gelişmenin yaşanmaması,

geleneksellik ve modernliğin iç içe geçmiş olduğunu ve modernleşmeye karşı bir direncin devam ettiğini göstermektedir (Onur, 2020: 48).

Küreselleşme sonucunda toplumlarda meydana gelen değişimler sonucunda günümüz çocukları, daha fazla imkanlara sahip ve daha erken yaşta sorumluluk almayı bilerek çabuk olgunlaşan bir duruma gelmiştir. Anne ve babanın çalışıyor olması nedeniyle tüm gün çocuklarını görememesi, akşamları ya da hafta sonları çocuklarıyla birlikte iyi vakit geçirebilecekleri alışveriş merkezlerine yönelmesine neden olmaktadır ve bu sırada çocuklardan gelen istekleri geri çevirmeleri pek mümkün olmamaktadır. Toplumda aynı şartlara sahip olmayan ailelerin çocukları, bu durumdan etkilenmekte isteklerine ulaşabilmek için ailelerine baskı yapmaktadır. Bu baskılar sonucunda ailelerde gelirin büyük kısmını çocukların istekleri doğrultusunda harcama eğilimi görülmektedir. Toplumda ekonomik, sosyal, kültürel değişimlere paralel olarak tüketim alışkanlıkları da değişmektedir. Çocuklar günümüz pazarlarının en önemli hedeflerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İletişim araçları aracılığıyla çocuklar her türlü bilgiye kolayca ulaşabilmekte ve kendi tüketim tercihlerini belirleyen bireyler olmaktadır. Bu durum sonucunda aile içi satın alma kararlarında ana-babaerkil aile yapısı değişerek çocukerkil aile yapısı ortaya çıkmaktadır (Başaran Alagöz, 2009: 317-321).

3.2. MODERNLEŞME SÜRECİNİN BABALIK ROLLERİNE ETKİLERİ

İçinde bulunulan toplumun yapısı babalık rolü algısını oluşturan temel unsurlardan biridir. Toplumsal cinsiyet kategorisi olarak kadın ve erkek için belirlenen roller, toplumun aile yapısı, annelik ve babalıktan beklenenler babalık rolü algısını etkilemektedir. Günümüzde babanın çocuğun gelişimi üzerindeki etkisinin önemli olduğu fikrinin benimsenmesiyle babalık ve babalık rolü algısı ifadeleri de önem kazanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde ve farklı toplumlara göre babalığın tanımlanması ve babalık rolü algısında değişimler gözlenmektedir. Bireyin ve toplumun babalık rolünü algılama ve tanımlama biçimi, ortaya konulan babalık rolü üzerine etki etmektedir. Geleneksel toplumsal cinsiyet rolüne göre bakıldığında, baba evin geçiminden sorumlu iken anne çocukların bakılıp büyütülmesinden sorumludur. Sosyolojik olarak bakıldığında babalık, biyolojik olarak erkek ve baba olmaktan öte, toplumun erkeklik ve babalık kavramlarını nasıl biçimlendirdiği ve bu kavramlara

yüklediği anlamlarla alakalıdır. Günümüzde babalık rolü, çocuğun eğitime, bakımına, hayatına daha fazla katılım gösteren bir rol olarak algılanırken, “iyi babalık” çocuğun hayatına daha fazla katılım gösteren babalık ile ilişkilendirilmektedir. Babalar çocuk yetiştirmede daha fazla sorumluluk alsalar da bu sorumluluklar çoğunlukla oyun odaklı olurken annelerin fiziksel ihtiyaçların karşılanması sorumluluğunu almaya devam ettikleri görülmektedir (Mercan ve Tezel Şahin, 2017: 2-5).

3.2.1. Babalığın Tarihsel Süreç İçindeki Değişimi ve Yeni Babalar

Yerleşik yaşama geçiş sonrası dönemde babalık, bugünkü durumuna gelebilmesi için üç aşamadan geçmiştir. Bunlardan birincisi toprak mülkiyetine dayalı tarım toplumlarında, çocuklarıyla daha fazla zaman geçiren ve oldukça otoriter tutum sergileyen “geleneksel babalık”tır. Sanayi devrimi sonrasında sanayi toplumları ve kapitalist toplumların oluşmaya başlamasıyla geleneksel babalık, etkisini yitirerek erkeklerin eşleri ve çocuklarıyla aralarına daha mesafe koydukları “modern babalık” ortaya çıkmıştır. Geleneksel babalık ve modern babalıkta ataerkil özellikler görülmektedir. Günümüzde pek çok toplumda babaların çocuk bakımına daha fazla katıldığı görülmektedir. Kadınların ücretli işgücüne katılması, cinsiyet eşitliği kavramlarının yaygınlaşmasıyla birlikte babaların çocuklarıyla daha fazla vakit geçirmesi, onlarla daha yakın ilişkiler kurması “ilgili babalık” kavramını ortaya çıkarmıştır (Coltrane, 2010; Levtoy, van der Gaag, Greene, Kaufman ve Barker, 2015’ten aktaran Bozok, 2018b: 32 – 33).

17. ve 18. yüzyıllarda ev ve iş yeri keskin sınırlarla ayrılmadığından, babalar çocuklarıyla daha fazla zaman geçirip zanaatlarını çocuklarına öğretmekte, onların eğitimleriyle ve ahlaki gelişimleriyle yakından ilgilenmekteydiler. 19. yüzyıla gelindiğinde sanayileşme ve kapitalizm sonucunda ortaya çıkan fabrikalar, ev ve iş yerinin ayrılması babaların çocuklarıyla geçirdiği zamanın azalmasına sebep olmuştur. Özel alan olan ev kadınla, kamusal alan olan dışarı erkeklerle ilişkilendirilmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra erkeklerin boş zamanlarının artmasıyla daha önceki dönemlerde olduğu gibi evde vakit geçirmek yerine içki salonları, kulüpler spor salonları gibi yerlerde geçirdikleri zamanlar artmaya başlamıştır. Önceki dönemlerde babanın evde çocuklarıyla fazla vakit geçirmesi normal olarak kabul edilirken, 19. yüzyıldan sonra bu davranış “erkeksi olmayan” bir

davranış olarak görülmeye başlanmıştır. Baba artık evin geçimini sağlayan, iş dışındaki kısıtlı zamanı çocuklarıyla mesafeli bir ilişki içerisinde onları denetim altına alan kişi rolündedir. Bu denetimin maddi boyutu irdelendiğinde, 19. yüzyılda evin geçimini sağlayan ve buna bağlı olarak evdeki tüm bireyleri kendine bağlayan babaların evin reisi olarak çocukları ve eşleri üzerinde hakka sahip olduğu anlaşılmaktadır (Çabuklu, 2007: 101-103).

Pleck (1987), babalık üzerine fazla sayıda araştırma yapılan ülkelerden biri olan ABD’de günümüze kadar babalık rolünün dört türde bir değişim geçirdiğini vurgulamaktadır. 18. yüzyıldan 19. yüzyılın başlarına kadar babanın en önemli görevinin ahlaki öğretimi yapmak ve ahlaki hataları düzeltmek olduğunu ifade etmektedir. 1940-65 yıllar arasında babanın özellikle oğlu için cinsel model olma sorumluluğu üstlendiği görülmektedir. 1970’li yıllarda ise, doğuma katılan, bebeklik dönemindeyken çocuğun bakımına katılan, oğluyla olduğu gibi kızıyla da ilgilenen bir baba tipi ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıl sonlarında babanın çocuk eğitimindeki önemi dile getirilirken annelik ve babalık rolleri kesin bir şekilde birbirinden ayrılmaktadır. Lamb (1987), 19. yüzyılda annenin rolünün tutarlı bir biçimde artarken babanın çocuk üzerindeki doğrudan etkisinin azalmaya başladığını belirtmektedir (aktaran Güngörmüş Özkardeş ve Arkonaç 1998: 253).

Görüldüğü gibi toplumlarda yaşanan sosyal ve kültürel değişimler aile içi roller üzerinde etkilidir ve dolayısıyla babalık rolünün değişimini de etkilemektedir. Ahlak öğretmeni rolünde olan babalar, daha sonra ekmek parası kazanan, evi geçindiren, disiplin sağlayan, cinsiyet rol model olan ve çocuğun bakımına katılan yeni babalar olarak tarihsel süreçte farklı roller üstlenmişlerdir.

3.2.1.1. Ahlaki Yönlendirici Baba

18. yüzyıl ve 19. yüzyıl başlarına kadar babaların en temel görevi çocuklarına ahlaklı olmayı öğretmek ve onların hatalarını düzeltmektir. Babalar çocuklarını dinin öğretilerine göre yetiştirmekte, çocuklar evlenene kadar her konuda onlara rehberlik etmekte ve oğullarına meslek seçmede yardımcı olmaktaydılar. Bu dönemde iyi babalık, ahlaklı olmak ve kutsal kitap doğrultusunda iyi bir şekilde çocuklarını eğitip yönlendirebilmek olarak algılanmaktaydı. Başka bir ifadeyle çocukları dini kurallara uygun olarak eğitmek, dinin öğretilerini yeni nesillere öğretmek babaların en temel görevi olarak kabul edilmekteydi. Baba okuryazarsa çocuklarına da okuma yazma

öğretmek zorundaydı. Kadınlar erkeklere göre mantıksız davranan, duygusal bireyler olarak görülürken çocuklar da doğuştan günahkâr kabul edilmekteydi. Bu nedenle çocuğun ve kadının eğitimi, kontrolü ve denetimi erkeğe bırakılmaktaydı (Güngörmüş Özkardeş, 2010: 21).

Bir örnek vermek gerekirse; Coltrane ve Galt (2000) 18. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri ekonomisinin tarıma dayalı olduğunu dolayısıyla ev ve iş yeri ayrımının olmadığını belirtmektedir. Bu dönemde baba, evi geçindirmek için uzaklaşmak zorunda olmadığından mutlak bir şekilde çocuğun hayatındadır (Akkoç, 2020: 68). Babalar otoriter bir öğretmen rolü üstlenmenin yanında, ev içinde disiplini, kontrolü sağlayan ve çocuklarla ilgili iş, evlilik, eğitim gibi konularda kararları veren kişidir. Ayrıca çocuklarını ahlaki ve dini konularda yönlendirmektedir (Boratav, Fişek ve Ziya, 2018: 12).

Baba-çocuk ilişkisinin duygusal boyutu incelendiğinde, genel olarak babalar ve çocukları arasında duygusal bir mesafe bulunmakta ve babaların çocukları ile ilgilenirken duygularını gizlemesi gerektiğine inanılmaktadır. Mesela Rotundo (1985), erkeklerin kadınlardan daha iyi duygularını ve şehvetlerini bastırıp saklayabildiklerine inandığını belirtmiştir. Dolayısıyla babalar çocuklarına ilgi, alaka veya öfkelerini göstermek yerine, onaylama ya da ret ifadeleriyle çocuklarıyla iletişim kurmuşlardır (Topal, 2019: 26).

3.2.1.2. Evi Geçindiren Baba (19. Yüzyıl başları – 20. Yüzyıl ortaları)

Sanayi Devrimi'nden sonra uzun saatler boyunca evin dışında ve uzağında çalışmak zorunda kalan babaların, çocuklarına karşı olan sorumlulukları da değişmiştir. Sanayi Devrimi ortalarına doğru babaların ahlak öğretmeni olma kimliği değişerek evin ekmeğini kazanan ailesini geçindiren kişi kimliği oluşmuştur. Çocukları ilgilendiren konularda artık anne de baba gibi söz sahibi olmaya başlamıştır. Tüm bunların yanında kadınların saflığı vurgulanmaya başlanmış ve kadınların saflığının çocuk yetiştirmek için daha uygun olduğu fikri benimsenmiştir (Zeybekoğlu, 2013a: 308).

Dribe ve Stanfors (2009) yapmış oldukları araştırmalarında, çocuk sahibi olmanın ev içindeki cinsiyetler arasındaki rol ayrımına etkisini incelemişlerdir. Bu araştırmaya göre, kadınların çocuk sahibi olduktan sonra ev içindeki sorumlulukları oldukça fazla bir şekilde artarken erkeklerin ev içi sorumluluklarının azaldığı ve

işlerine daha fazla zaman ayırdıkları sonucuna ulaşılmıştır. Yani çocuk sahibi olan kadınlar geleneksel annelik rolüne yaklaşırken, babalar evi geçindiren ve para kazanan erkek rolüne yaklaşmaktadır. Seidler (2003), erkek kimliğinin konumu gereği kazanılması gereken kaybedilme ihtimali olan yani kırılabilir bir yapısının bulunduğunu dile getirmektedir. Bu erkeklik kimliğini kazanmanın ve korumanın en önemli yollarından biri babalık ve kocalık rolünü yerine getirmesidir. Babaların üç temel görevi ise, evin geçimini sağlamak, evi korumak ve ev içindeki kontrolü sağlayabilmektir (Boratav, Fişek ve Ziya, 2018: 14).

3.2.1.3. Cinsiyet Rol Model Olan Baba (1940 – 1965 yılları arası)

1940 ve 1965 yılları arasında olan savaşlar sonucunda babalık kavramı yeniden tanımlanmıştır. Erkeklerin pek çoğunun savaşa gitmesi ve sonrasında dönmemesi çalışan kadınların sayısında artışa neden olmuştur ve kadınlar erkeklerden bağımsız yaşamaya başlamıştır. Bu dönemde babaların varlığından ziyade yokluğunda veya evde aile içi kararlarda söz sahibi olmamaları durumunda çocukların bu durumdan nasıl etkilenebileceğinin üzerinde durulmuştur. 1920’lerde annesiyle yakın ilişkisi olan erkek çocuklarının efemineleşeceği yönündeki endişeler, uzmanlar tarafından bu durumdaki erkek çocuklarda anne saplantısı, bağımlılık, çocuğun olgunlaşmasının engelleneceği şeklinde ifade edilmektedir. Babaların erkek çocuklarıyla daha fazla zaman geçirerek, onlara erkeklik değerlerini öğretmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu dönemde evde fazla zaman geçiren ve ailesiyle ilgilenen erkekler hoş karşılanmamakta, buna karşın devlet babaların erkek çocuklarıyla daha fazla vakit geçirmesini gerekli görmektedir (Çabuklu, 2007: 104). Bu nedenle babaların ahlak öğretmeni ve evin geçimi sağlayan kişi olma rollerinin yanında özellikle oğullarının cinsel kimliğini kazandırma rolünün önemi vurgulanmaya başlanmıştır.

3.2.1.4. Yeni Besleyici Olan Baba (1965’ten günümüze)

20. yüzyılda devletlerin, anne ve çocuk ilişkisini kontrol altında tutabilmek amacıyla bireysel babalığa ilişkin bir söylem geliştirdiği görülmektedir. 1970’ler sonrasında Batıda ortaya çıkan “yeni baba” ideali 1920’lerde oluşmaya başlamıştır (Çabuklu, 2007: 104-105). “Yeni babalık” kavramı 1970’li yıllardan sonra yaşanan

toplumsal değişimlere paralel olarak ortaya çıkmıştır. Ulus devlet kavramı ile beraber çocukların eğitimi okul gibi kurumlar aracılığıyla devletin kontrolüne geçmesi, kadınların ücretli işgücüne daha fazla katılması, toplum ve aile yapısındaki değişmeler, babalık rolünün de değişmesine neden olmuştur. Özellikle kadınların ücretli işgücüne katılmalarıyla birlikte çalışma saatlerinin artması, ev dışında da sorumluluklarının artması, erkeğin ev içi işlerle birlikte çocukların bakımı ve büyütülmesi sürecinde daha aktif rol oynaması sonucunu doğurmuştur. Anne ve babanın, çocuğun yetiştirilmesi, eğitimi ve çocukla ilişkili diğer konularda eşit sorumluluğa sahip olması gerektiği fikri benimsenmeye başlanmıştır. Yeni baba modelinin, ekmek parası kazanarak evin geçimini sağlayanın yanında çocuğun bakımı, ihtiyaçlarının giderilmesi, eğitimi gibi pek çok sorumluluğu da üzerine aldığı görölmektedir (Mercan ve Tezel Şahin, 2017: 4). Kadınların çalışma yaşamında yer alarak ekonomik özgürlüğünü kazanması, yalnız başına çocuklarını büyüten annelerin sayısını artırmış, babanın ailenin tek reisi olma konumunu sarsmıştır. Tüm bunların yanında sürece bakıldığında babaların çocuklarıyla ilişkileri onlarla oyun oynayan eğlenen arkadaşça zaman geçiren, olmanın ötesine geçememiş ve bebeğin yedirilmesi, uyutulması gibi temel bakım işleri anneye ait olarak kalmıştır. “Yeni baba” ideali babanın aile içindeki otoritesini sarsmamakta “çocuklarıyla arkadaş baba” modeliyle annenin çocuklar üzerindeki etkisini dengeleme olarak görölmektedir (Çabuklu, 2007: 104-107).

3.3. BABALIK PRATİĞİNİN KUŞAKLARARASI DÖNÜŞÜMÜ

Bu bölüm babanın ailedeki yeri, çocukluk rolü ve değişimi, baba çocuk etkileşimi çerçevesinde rol tanımlarının dönüşümü ve çocuğun cinsiyetinin babalık rolü ve algısına etkisi konularını içermektedir.

3.3.1. Babanın Ailedeki Yeri

Cinsiyetlendirilmiş iş bölümüne göre babalar, aile reisi, ebeveyn ve çoğunlukla ailenin geçimini sağlayan erkeklerdir. Erkeklerle bu sorumlulukları yükleyen ataerkil yapı, babalığa yüklenen toplumsal anlamları, babalık algısını, babaların babalık yapmasını ve bunların ardındaki erkeklikleri inşa etmektedir. Türkiye’de günümüzde baba, sabahtan akşama kadar evin dışında bir iş yerinde

alışan, genelde çocuklarına fazla yakınlaşmayan, çocukların fiziksel bakımında fazla sorumluluk almayan, duygularını fazla belli etmeyen, çocuklarıyla oyun ve televizyon izleme gibi aktivitelerde vakit geçiren, bazen eşine ve çocuklarına şiddet gösterme ihtimali olan, ev işlerine pek karışmayan, ailenin reisi konumunda bir figürdür. Evlenip ocuk sahibi olmak, zor bir süreç olsa da soyun devamlılığı anlamında erkekliğin tam olarak gerçekleştirildiği bir alandır. Baba olan erkek, hem ailesine bağlı ve onlara karşı sorumlulukları olan hem de onlar üzerinde otorite sahibi olarak onları yönlendirerek, çocuklarının sosyalleşme sürecinde toplumsal kodları öğretecek kişidir. Aile reisliği pozisyonu, baba olan erkek için maddi olarak ailenin geçimini sağlarken eşine ve çocuklarına sözünü dinletebilecek otoriteye sahip olmayı gerektirmektedir. Türkiye’de baba ailenin reisidir. Erkeklere aile reisi olarak evin maddi geçimini sağlama görevi atfedilmiştir ve bu rol yerine getirilemediğinde bazı sorunlar ve erkeklik krizleri yaşanmaktadır. Bununla beraber erkek olmanın verdiği ayrıcalıklar ve otorite, babalıkla birlikte daha fazla pekişmektedir. Babalar ocukların fiziksel bakımlarına fazla karışmamakta, onlarla eğitim ve gelecekleri gibi konularda sohbet etmektedirler (Bozok, 2018b: 31-40). Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaşanan sosyal ve ekonomik dönüşümler babalık rolünde de farklılaşmalara neden olmuştur.

Babalık rolündeki değişim sonucunda, babalar evin maddi ihtiyaçlarını karşılayan, evi geçindiren kişi olma ve koruyuculuk rollerinin yanında duygusal olarak da aileyi destekleyen bir rol üstlenmiş ve ‘ilgili davranma’ kavramıyla birlikte anılmaya başlanmıştır (Tichenor vd., 2011’den aktaran Aksoy ve Tatlı, 2019: 3).

3.3.2. Çocukluk Rolü ve Değişimi

Geleneksel ataerkil ailede, çocukluk tasarımının olmadığı zamanda, çocukların eğitimi özel bilgi gerektirmeyen, duygusal ve iletişimsel becerilerin geliştirilmesini içermeyen bir uğraştır ve ailenin en yaşlı erkeği tarafından yerine getirilmektedir. Baba profili sert, cezalandırıcı, otoriter ve mesafelidir (Aytaç, 2015: 100). Geleneksel toplumlarda, çocuklar, baskı ve şiddet aracılığıyla korkutularak bytlrlr. Çocukların zgveni yüksek ve girişken olmaları yerine uslu söz dinler olmaları daha çok önemsenmektedir. Küçük yaşlarda kız çocukların annesini, erkek çocukların babasını örnek almasıyla cinsel kimlikleri gelişir ve yaşama daha erken hazırlanırlar (Yörükoğlu, 2007: 33-38).

Avrupa’da 16. yüzyıldan itibaren “çocukluğun keşfedilmesiyle” çocukluk dönemi kendi içinde gelişim aşamalarına ayrılmış, her yaştan çocuğun birlikte eğitim gördüğü sınıflar bölünmeye başlanmıştır. Çocukluğun kendine özgü niteliklere sahip bir gelişim dönemi olarak kabul edilmesiyle, çocukların duygusal olarak incinebilir olduğu ve daha fazla korunması gerektiği öne sürülmüştür. Çocukluğun tarihi çalışmalarında önemli bir isim olan Aries (1973)’e göre orta çağda, günümüzdeki anlamını içeren bir çocukluk kavramı yoktur; çocuklara karşı bir kayıtsızlık ve duygusuzluk durumu ön plandadır. Ortaçağda yaş farkına bakılmaksızın her çocuğun aynı sınıfta eğitim gördüğünü (çoğunlukla din öğretimi vardır) ve bu eğitim anlayışının 17. ve 18. yüzyıllarda ailede ve okulda yaşanan değişimler sonucunda farklılaştığını belirtmek mümkündür. Dolayısıyla bu değişim süreci çocukluğun modernleşmesinde etkili olmuştur denilebilir. Bununla beraber ailenin ve kadınların hayatında çocukların önem kazanması, çocuğa yönelik duygusal eğilimlerin ve yaklaşımların değişmesinde etkili olmuştur 18. yüzyılın ortalarından itibaren “iyi annelik” kavramı ortaya çıkarak çocuk yetiştirme biçimlerinde değişiklikler meydana gelmiştir (Onur, 2020: 21-22).

19. yüzyılda ulus-devletin kuruluşu ile babalığın sosyal bir kurgu olarak inşa edilmesi birbiriyle bağlantılıdır. Çocuk, artık evde babalar tarafından değil devlet tarafından eğitilecek ve devletin tek tipleştirici kurumları aracılığıyla biçimlendirilecektir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, 20. yüzyılda kadınların kamusal alanda ve çalışma yaşamında daha fazla yer almaya başlaması ve kadın hareketinin güçlenmesidir. Devlet, bireyin denetiminde bireysel olarak babaların kontrolünde kalmasını yetersiz görmektedir. Çocuğun yetiştirilmesinde birincil rolün sahibi anneden bundan böyle çocuğunu “bilimsel anneliğin” kurallarına göre yetiştirmesi beklenmektedir. Çocukların annelik sevgisi ve içgüdüsünden ziyade, bilimsel, rasyonel ve pedagojik temelli olarak yetiştirilmesi gerektiği kabul görmektedir (Çabuklu, 2007: 103-104).

Anneliğin toplumsal icadıyla birlikte, çocuğa da fazla özerklik tanınarak, çocuk yetiştirmede daha eşitlikçi ve yumuşak bir anlayış benimsenmeye başlanmıştır (Giddens, 2018: 109). Çocukluğun yeniden kurgulanmasıyla birlikte aile içinde çocuk ve ebeveyn ilişkileri de yeniden oluşturulmuştur. Ailenin merkezine çocuğun konması, ebeveynler arasındaki işbölümünün, hak ve sorumlulukların yeniden yapılanmasına neden olmuştur (Aytaç, 2015: 99).

Kente gelen, çocuk sayısı azalan ailelerde, çocuğun yarar ve çıkar sağlayan ekonomik işlevi azalırken, manevi yani ruhsal doyum sağlayan değerinin arttığı gözlenmektedir. Aileler çocuklarına kendilerine fayda sağlamasından öte çocukları olduğu için değer vermektedirler (Yörükoğlu, 2007: 36).

Anne babaların çocuklarıyla geçirdikleri zaman son yıllarda artmıştır, çocuklarla daha fazla ilgilenilmekte, onların yaptıklarına ilgi duyulmakta, alınacak kararlara dahil edilmekte ve daha eşitlikçi davranılmaktadır. Ailelerin en önemli önceliği çocuklarının mutluluğu ve refahı olmaktadır (Zeybekoğlu Dünder, 2018: 52). Kısacası günümüz aile yapısında çocuğun konumunda önemli değişimler gözlenmektedir. Çocuğu olmayan ailelerin sayılarında artış görülmekte, çocuk sahibi olan aileler ise çocuk-merkezli aile yapısını ortaya çıkarmaktadır.

3.3.3. Rol Tanımlarının Tarihsel Dönüşümü: Baba ve Çocuk Etkileşimi

Toplumsal yapıyı etkileyen sanayileşme, kentleşme, göç gibi olgular sonucunda ortaya çıkan, gelenek göreneklerin ve din kurumunun yönlendirme gücünün azalması, kadın-erkek ilişkilerinin özgürce yaşanması, kadınların eğitim düzeyinin ve ücretli işgücüne katılımının artması gibi nedenler sonucunda kadının toplumdaki rolü ve statüsünde değişimler görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinde meydana gelen değişimlere paralel olarak anne ve baba rolleri de değişmektedir ve babalık kavramı tüm bu değişimlerden etkilenmektedir (Zeybekoğlu, 2013a: 297-298). Annelik ve babalık kültür ürünü olduğu gibi aynı zamanda kültürü oluşturmaktadır. Aileyi oluşturan anne, baba ve çocuğun rolleri, içinde bulunulan toplumun değerlerine, ihtiyaçlarına ve zamana göre belirlenmektedir. Toplumda anneliğin yüceltilmesi veya küçümsenmesi kadının anneliğinin iyi ya da kötü olarak değerlendirilmesini belirlemektedir. Kadın ve erkeğin birbiri üzerindeki egemenliğini belirleyen cinsiyetler arası çatışmada çocuk önemli bir role sahiptir. Çocuğun üzerinde baba otoritesinin olması durumunda anne ev içinde ikincil roller oynamak zorunda kalırken, çocuk anne sevgisinin merkezi olduğunda kadın, aile içinde kocasına kendisini kabul ettirebilmektedir (Badinter, 1992: 13).

Giddens (1998)'a göre yeni bilgi teknolojilerinin gelişimi sayesinde bireyler küresel ağlar içerisinde farklı konumlara gelerek yerel kültürel yaşam biçimlerinden uzaklaşmakta ve yaşam biçimlerinin sürekliliği riske girmektedir. Bilişim ağları

sayesinde bireyler sonsuz sayıda alternatiflerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum erkek çocuk için soyun devamı sayılabilecek nitelikleri sürdürmeme özgürlüğü sunmakta ve “demokratik aile” olarak tanımlanabilecek yeni bir aile modeli ortaya çıkmaktadır. McMahon (1999), aile bireylerinin kendilerine öğretilen rolleri sorguladığını ve yeniden biçimlendirme olanağına kavuştuğunu belirtmektedir. Babalık rollerinin değişimi üzerine yapılan araştırmalar, yeni bir babalık tipinin oluştuğunu ortaya koymaktadır (aktaran Şahin, 2018: 150). Baba rolünün süreç içerisinde değişimine bakıldığında, günümüzde babaların, çocuğuna karşı mesafeli, otoriter ve katı bir tutum sergileyen “baba rolü” yerine, çocuğun bakımını eşiyile birlikte üstlenen “baba rolünü” tercih ettiği görülmektedir. Kadınların iş hayatında daha fazla yer almasıyla ortaya çıkan bu rol, babaların çocuğun yaşamına daha aktif katılmasını sağlamıştır.

Kısacası modern erkekler için yeniden tanımlanan babalık modeli, mesafeli ve otoriter olan baba figüründen daha yakın ilişkilerin kurulduğu figüre dönüşmüştür. Babalık rolünü yalnızca çocuğunun ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak ve onu disipline etmek olarak görmeyen, bunun yanında çocuğuyla yakından ilgilenmek, onun bakımına dahil olmak biçiminde algılayan baba, çocuğunun hayatına daha çok katılmaktadır. Baba katılımında babanın kendisiyle alakalı cinsiyet rol tutumları, psikolojik durumu ve eğitimi, anne ile alakalı olarak eşinin cinsiyet rol tutumları, çalışıyor olması, çalışma saatleri, statüsü ve çocukla alakalı çocuğun yaşı ve cinsiyeti faktörlerin etkili olduğu görülmektedir (Kuzucu, 2011: 81-82).

Türkiye’de egemen erkek değerlerinin babadan oğla kolay geçmediği, bunun sonucunda erkeklerin bir erkeklik krizi yaşamakta olduğu görülmektedir. Aile, erkeklik değerlerinin yeniden üretimindeki önemini kaybetmekte ve babalardan oğullara geçen erkeklik değerlerinde kırılmalar yaşanmaktadır. Genç kuşak erkeklik değerlerini babalarından çok, erkek arkadaş grupları, görsel imgeler, erkek eğlence dünyası gibi pek çok kaynaktan öğrenmektedir. Babalar ve oğullar arasındaki ilişkinin genellikle, oğulları anlamak ve onları desteklemek amacıyla değil, onlara sorumluluklarını iletme ve toplumdan kabul görmelerini sağlayacak erkeklik değerlerini öğretme amacıyla kurulan baskı içeren bir ilişki olduğu söylenebilir (Sancar, 2016: 126). Erkeğin kendi babasından görmüş olduğu babalık rollerini içselleştirmesi sonucunda, kendi çocuğuna babasından gördüklerinin aynısını yansıtması ya da bazı durumlarda tam tersi davranması söz konusudur. Bu nedenle babasız büyüyen bir erkek için bu durum, herhangi bir babalık rolü örneği

yaşanmamasından kaynaklı bir erkeklik krizini ortaya çıkarabilmektedir (Barutçu, 2015: 140). Erkek çocuklar için babalarıyla kurdukları yakın bağlar ve iletişim, gelişim süreçleri ve kimlik inşası için son derece önemlidir. Baba, dış dünyayı, iktidarı, gücü temsil ederken erkek çocuğa “erkek olmayı” ve “erkek gibi davranmayı” öğretmekte ve onu gelecekte bulunacağı ortama hazırlamaktadır. Babaların evde olmadığı ya da az bulunduğu ailelerde babalar evde simgesel olarak var olmakta, annenin yaşattığı simgelerle tanınmakta, annenin baba hakkındaki duygu ve düşünceleriyle baba kimliği oluşturulmaktadır (Navaro 2007’den aktaran Zeybekoğlu, 2013a: 307). Türkiye’de baba ve oğul arasındaki ilişki incelendiğinde ise genellikle sevgisiz, mutsuz ve gerilimli bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Bu durumun babadan öğrenilen erkeklik değerlerinde kırılmalar yaşanmasının bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Bununla beraber birçok erkeğin, orta yaşa geldiğinde, babalarını anlamaya başladığı, onu affettiği ve babalarının davranışlarını benimsemeye başladıkları görülmektedir (Sancar, 2016: 126).

3.3.4. Çocuğun Cinsiyetine Göre Babalık

Türkiye’de ataerkil aile ve toplum yapısı, geçmişten günümüze pek çok sosyal, kültürel ve ekonomik değişim geçirse de varlığını sürdürmektedir. Geleneksel aile yapısında erkek çocuğa daha fazla değer verildiği görülmekte ve çocuk sahibi olma konusunda cinsiyetçi tutumlar sergilenmektedir. Erkek çocuğa babanın soyunu devam ettirme, babaya aile reisi olma statüsü kazandırma ve gelecekte kendisine bakacak güç olma gibi anlamlar yüklenmektedir.

AÇEV’in (2017: 60) Türkiye’de Babalığı Anlamak araştırmasında derinlemesine görüşme yapılan katılımcılardan önemli bir kısmının erkek çocuk tercih ettikleri görülmüştür. Burada en önemli etken soyunu devam ettirme düşüncesidir. Soyunu devam ettirmek için erkek çocuk tercihi olan, çocuk bakım ve yetiştirme işlerinde rol üstlenmeyen, çocuklarına karşı daha otoriter ve mesafeli, toplumsal cinsiyete yönelik güçlü kalıp yargılarına sahip bu babaların, daha geleneksel ve daha ataerkil yapıda oldukları söylenebilir. Bunun yanında babalar için erkek çocuk güç ifade etmekte ve ileride aileye sahip çıkacağı düşünülmektedir. Bazı katılımcıların da nedenini bile bilmeden erkek çocuk istedikleri görülmektedir. Burada çocuğa atfedilen sosyal değerın önemi ortaya çıkmaktadır. Erkek çocuğun anne baba için yaşlılıklarında bir güvence kaynağı olarak görülmesi kız çocuktan

daha fazla tercih edilmesine neden olmaktadır. Erkek çocuğa verilen bu önem ve beklentiler sonucunda erkek çocuklarına daha fazla eğitim olanağı sağlanmaktadır (Atmaca Koçak, 2004: 10). Geleneksel babalar için, çocuklarla geçirilen zaman, konuşulan konular açısından kız çocuklarıyla erkek çocukları arasında önemli farklılıkların olduğu görülmektedir. Erkek çocuklarıyla daha fazla vakit geçirip pek çok konuda sohbet ederken; kız çocukları ile ilgili meseleler ise çoğunlukla annelerine emanet edilmektedir (Tol ve Taşkan, 2018: 43).

Başka bir örnekte; Marsiglio (1991) babalarının kız çocuklarına oranla erkek çocuklarıyla daha fazla iletişim kurduklarını bulmuştur. Marsiglio'nun araştırmasında babalar dinlenme ve proje faaliyetlerine daha fazla zaman ayırmış, erkek çocuklarıyla daha fazla oynamışlardır. Bunun yanında Baruch ve Barnett (1987) Kuzey Amerika orta sınıfından 5 ila 10 yaşındaki çocuklardan oluşan örneklemi çerçevesinde benzer sonuçlara ulaşmışlardır. Babaların, erkek çocuklarının bakımına ve onlarla oynamaya daha fazla zaman ayırdıkları gözlenmiştir. Benzer bir şekilde, Parke (1981) babaların kız bebeklerine daha fazla sevgi gösterdiklerini, erkek bebeklerine ise daha fazla uyaran sağladığını ifade etmiştir. Green de benzer bir şekilde babaların kız çocuklarında problem çözme becerilerinin ve başka türlü zihinsel gelişim faaliyetlerinin dışında sosyal becerileri ve bağımlılığı vurguladıklarını belirtmiştir. Babaların erkek çocuklarına yönelik tutumlarına bakıldığında, erkek çocuklarında bağımsızlığa önem verdikleri ve onlardan daha yüksek mesleki beklentileri olduğu görülmektedir (aktaran Atmaca Koçak, 2004: 9).

Tüm Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de sanayileşme ve buna bağlı gelişen modernleşme ve kentleşmenin etkisiyle ataerkil toplum ve aile yapısı değişim geçirmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerini etkileyen bu değişimler aile içi rollere de yansımıştır. Kadınların iş yaşamına dahil olmasıyla ve evin geçimine katkı sağlamasıyla aile reisliği kavramı da tartışılmaya başlanmıştır. Bunun yanında annelik ve babalık rolleri de değişmeye başlamıştır. Babalardan evi geçindirme görevinin yanında çocuklarıyla daha sıcak ve duygusal ilişkiler kurması beklenmektedir. Bu beklentiler sonucunda babalar çocukları arasında daha eşitlikçi davranmaya başlamıştır. Önceki dönemlerde kız çocukları ile ilgili meselelerle anne ilgilenirken, artık baba erkek ve kız çocuklarıyla aynı derecede ilgilenmeye başlamıştır.

Sancar (2016), erkeklerle derinlemesine görüşmelerden elde ettiği verilerin analiz edildiği çalışmada, Türkiye’de en yaygın babalık modelinin, kadının ev içi sorumluluğunu birincil görevi olarak algılayan, kız çocuklarının okutulması gerektiğini ancak erkek çocuklarla kız çocukların mutlak anlamda eşit olmadığını savunan modernleşmiş aile babası olarak belirtmektedir. Benzer şekilde AÇEV’in (2017) farklı babalık modellerini sınıflandırmak için kullandığı babalık piramidinin ikinci basamağında yer alan ‘yeni geleneksel babalık’ kategorisi, babalığın geleneksel değerlerini benimsemekle birlikte özellikle kız çocuklarıyla ilişkisinde mesafeleri aşmaya başlamış babalardan oluşmaktadır. Yeni geleneksel babalar, hâkim erkeklikten en fazla beslenen geleneksel babalar kadar kendine güvenli bir otoriterlikten uzak, ancak hevesli veya gayretli babalar kadar girişken bir babalık hâline de sahip olmayan, çocuklara karşı mesafeli olunması gerektiği yaklaşımı değişmiş, çocukları ile ilişkileri güçlenmiş, özellikle de kız çocuklarına karşı yumuşak başlı, korkulan değil saygı duyulan ama çocukları tarafından alay edilebilmesine de olanak tanıyan bir babalık olarak tanımlanabilir. Kız çocuklarının değerine yönelik algının güçlendiğini babalarda, onları korumak ve yakınlık kurmak ihtiyacı gözlemlenmektedir. Yeni geleneksel babalar kız çocuklarına karşı koyamayışları, hevesli babalar ise gelecekte başka erkekler karşısında güçlü duran bir çocuk yetiştirme arzusu nedeni ile çocuk yetiştirmede ve ev işlerinde daha fazla rol almaya yönelmektedir. Bulgular babaların (hâlen çok sınırlı olmakla birlikte) geçmişe göre daha fazla ev işlerine ve bundan daha da fazla olmak üzere çocuk bakım ve yetiştirme işlerine belli ölçülerde katılım gösterdiğini ortaya koymaktadır. Çocuklarla kurulan ilişkide mesafelerin azaldığı, kız çocuklarına daha fazla değer verildiği, ilgilenme, dinleme gibi davranışların yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Bu değişimin nedenlerine bakıldığında, babaların kendi babaları ile kurdukları sorunlu ilişkileri kendi çocuklarıyla tekrar etmek istememeleri, kız çocukları ile ilgili kaygılar, çocuk yetiştirmenin getirdiği yükler ve geçim sıkıntısı gibi etkenlerin öne çıktığı görülmektedir. Bu babaların öne çıkan beklentilerin başında kız çocuklarının örf ve adetlere uygun hareket etmesi, iyi bir evlilik yapması temennisi gelmektedir. Öte yandan aynı zamanda kız çocuklarının bir meslek ve bir iş edinmesi de yeni geleneksel babaların önem atfettiği konular arasında yer almaktadır. Bir başka deyişle kız çocukları, yeni geleneksel babaların hassas noktasını ve dönüşüm tetikleyicisini oluşturmaktadır (Tol ve Taşkan, 2018: 10, 45, 53).

Yapılan bazı araştırmalarda baba katılımı ve tutumunun çocuğun cinsiyetinden etkilenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin Evans (1997), araştırmasındaki babaların babalığa yüksek derecede geleneksel tutumlar içinde yaklaştıkları sonucuna ulaşmıştır. Bunun yanında, çocuğun cinsiyetinin ve annenin ev dışında çalışıp çalışmamasının babaların tutum ve katılımları üstündeki etkileri ele alınmıştır. Bulgular, ocuğun cinsiyetinin babanın tutum ve katılımına hiçbir etkisi olmadığına işaret ederken, annenin çalışıp çalışmamasının aile içindeki iş dağılımı konusunda babaların tutumlarına biraz etki ettiğini göstermiştir. Annenin ev dışında çalıştığı ailelerde babaların ocuk bakımına ilişkin bazı işlerin ve alınması gereken bazı kararların her iki ebeveyn tarafından paylaşılabileceği fikrine daha yatkın olduğu gözlenmiştir (Atmaca Koçak, 2004: 11). Başka bir örnekten ise Türkoğlu ve Gültekin Akduman'ın (2015), Ankara ilinde yapmış oldukları araştırmada çocuğun cinsiyetinin babaların babalık rolü algısını etkilemediği ancak baba-ocuk ilişkisinin içeriğine yönelik farklılaştığı sonucuna ulaşmıştır. zyeşer Cinel ve Tezel şahin (2021: 119)'e göre, günümüz Türk toplumundaki babalar, çocuklarının cinsiyetinden etkilenmezken özellikle kendi babalarının (büyük babaların), erkek çocuğuna verilen değerden dolayı, çocuklarının cinsiyetinden etkilendiklerini düşünmektedirler. Günümüz babaların çocuklarının cinsiyetinden etkilenmeme nedeni olarak; toplumsal yaşamın ve aile yapısının hızla değişmesinden, eğitim düzeyinin artmasından, gelenek ve göreneklerin eskisi kadar cinsiyet üzerinde etkili olmadığı düşüncesinden kaynaklı olduğu söylenbilir.

Birçok babanın kız çocuklarının iyi bir eğitim almasını ve iyi bir meslek sahibi olmasını istemesi, Türkiye'de babalığı şekillendiren ekonomik ataerkil ilişkiler içerisinde değişen dinamiklerin, babalık uygulamalarını da büyük lde biçimlendirdiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, erkeklerin yetişkin ve sorumluluk sahibi bireyler olmalarının aracısı olarak babalık(lar)ının, değişen ekonomik ve ataerkil ilişkiler içerisinde çocuğun gelişimini ve eşitlikçi kadın - erkek ilişkilerini destekleyici yönde değişim göstermesini sağlamak pek çok açıdan önemli hale gelmektedir (Bozok, 2018c: 42).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METODOLOJİ

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Modernleşme sürecinin Türkiye’de aile kurumuna yansımaları, hem yapısal hem ilişkisel bağlamda değişimleri içerir. Geleneksel geniş aile yapısında otoritenin dağılımını içeren hiyerarşinin en üstünde yer alan en yaşlı erkek, yeni aile modelinde artık etkin değildir. Ailenin uygun gördüğü kadınla/erkekle evlenmenin yerini birey tercihlerine bağlı evlenme biçimi almıştır. Evli çiftlerin artık erkeğin ailesiyle aynı hane içinde değil, farklı bir evde yaşam sürmeleri ile çekirdek aile tipi yaygınlaşmıştır. Kadınların kamusal alanda daha fazla rol alması, kadın işgücündeki artışlar ve sosyal devlet uygulamaları ile ailenin işlevlerinde yaşanan değişimler; annelik, babalık ve çocukluğa dair sosyal kabulleri ve beklentileri etkilemiştir. Geleneksel ataerkil ailede çocukların yetiştirilmesi ve eğitimi yaşlıların sorumluluğundayken, artık çocukluğun kendine has özellikleri olan bir gelişim dönemi olarak ele alınması söz konusudur. Çocuk yetiştirmenin anlamı, çocukların fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması yanı sıra sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasını, yeteneklerinin geliştirilmesinde etkin olmayı ve potansiyel yapabilirlik kapasitelerini geliştirmeyi de kapsar hale gelmiştir. Anne ve babaların artan bu sorumlulukları, çocuklarıyla olan ilişkilerini ve ev içi yaşamlarını da etkilemektedir. Bilimsel literatürde geniş tartışma alanına sahip bu konu, tez çalışması kapsamında “babalık” olgusu odağında sınırlandırılmıştır.

Bu tez çalışmasının temel amacı, geleneksel ataerkil ailenin çocuk merkezli aileye evirildiği günümüzde, toplumsallaşma sürecinin başat kurumu olan ailenin geçirdiği dönüşümü babalık üzerinden anlamaya çalışmaktır. Bu çerçevede aile içi toplumsallaşma deneyimlerinde cinsiyetin sosyal inşasının açıklanması ve bir erkeklik deneyimi olarak babalık rollerinin değişen yönlerinin incelenmesi planlanmıştır.

4.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Türkiye’de modernleşme sürecinin toplumsal kurumlara yansımalarını aile odağında incelemenin önemi tartışmasızdır. Makro boyutta bir kurum olarak toplumsal yaşamın devamlılığına katkı sunan ailenin yapısal analizi mümkünken, aile içi ilişkilerin, aile içi rol paylaşımının ve kimlik ediniminin çözümlemeleri için mikro perspektifin kullanılması söz konusudur. Ailenin geleneksellikten modernliğe geçiş sürecinde yaşadığı değişim ve dönüşümleri aile üyelerinin sahip olduğu annelik, babalık ve çocukluk rollerinin değişen anlamlarından ayrı, bağımsız tutarak anlamak ve açıklamak yetersiz kalacaktır. Bu çalışma, literatürde az sayıda çalışılan bir konu olan erkekler tarafından üstlenilen babalık rolüne odaklanması açısından önemlidir.

4.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmamız için ilk yaptığımız planlamada, nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir, araştırmanın evrenini yaşlılık sürecinde olan babalar ve onların baba olan çocukları oluşturmaktaydı. Birbiriyle bağlantılı iki kuşaktan babalarla derinlemesine görüşme gerçekleştirilerek, babalık durumlarına ilişkin karşılaştırmalar yapılması planlanmıştır. Amaçlı örnekleme tekniği ile oluşturulacak örneklem grubu, 20 kişi ilk kuşaktan, 20 kişi de ikinci kuşaktan olmak üzere toplam 40 kişiyi içerecekti. Ancak tüm Dünya’da ve ülkemizde etkisini gösteren Covid-19 salgını nedeniyle yaşanan olumsuzluklar, özellikle yaşlılık sürecinde olan babaların haklı sağlık kaygıları ve korkuları, ülke çapında uygulanan çeşitli yasaklar nedeniyle bu araştırma yöntemi uygulanamamıştır. Bu nedenle içinde bulunduğumuz zorlu ve zorunlu koşullarda en uygun yöntem olarak literatür tarama yöntemi kullanılmıştır.

Kaynak araştırmasına dayanan çalışmamızda öncelikle babalık üzerine yazılmış birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Veriler, yazılı doküman ve belge incelemesi tekniğiyle toplanmıştır. Toplanan veriler, bilimsel araştırma kurallarına uygun olarak yorumlama ve çıkarımlarda bulunarak çözümlenmiştir. Konumuz gereği Türkiye’de modernleşme sürecinde aile içi rollerde yaşanan değişimler, baba-çocuk etkileşimi, eski/yeni babalık rolleri ve değişimi içeren bilimsel kaynaklar taranmış ve konu başlıklarına göre değerlendirilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BABALIK ÇALIŞMALARININ SEYRİ

5.1. BABALIK LİTERATÜRÜNÜN GELİŞİMİ

Batı literatüründe babalık konusunda akademik araştırmaların ilk olarak ABD ve Avrupa merkezinde, 1970’lerde başladığı görülmektedir. Sanayi Devrimi ve sonrasında meydana gelen hızlı toplumsal değişimler ile erkeklerin ailelerinin geçimini sağlama sorumluluğunu tek başına üstlenmelerinin zorlaşmasına paralel olarak kadınların ücretli iş gücüne katılımındaki çarpıcı artış ve çekirdek aile biçiminin Amerika ve Avrupa’nın temel yapısal biçimi haline gelmeye başlaması aile içi rolleri değiştirmiştir (Marsiglio vd., 2000, Craig, 2006’dan aktaran Topal, 2019: 19). Bunun sonucunda babaların ev içi işlerde ve çocuk bakımında daha fazla görev alması beklenmeye, çocuklarıyla daha yakın ve duygusal ilişki kurmalarının gerekliliği ve önemi vurgulanmaya başlanmıştır (Boratav, Fişek ve Ziya, 2018: 10). Lamb (1987), babanın çocukların yetiştirilmesinde ve gelişimlerinde önemine ilişkin farkındalık ve bilincin artışının, zaman içinde babalık çalışmalarına olan ilgiyi büyük oranda arttırdığını belirtmektedir (aktaran Topal, 2019: 20).

Lamb (2000)’a göre, ‘babalık çalışmaları’ alanında üç ana hat bulunmaktadır. Bunlardan ilki, baba yokluğuna veya ebeveynlik gereklerini yerine getirmeyen babalara odaklanmaktadır. İkinci hat çocuk ve baba arasındaki etkileşime odaklanırken üçüncü hat ebeveynler arası ilişkilerle ilgilenmektedir (Akkoç, 2020: 63). Marsiglio vd. (2000)’ne göre ise, Batı literatüründe akademik olarak babalık çalışmaları konuları dört ana başlık altında toplanabilmektedir. Bunlardan ilki, babalığı farklı sosyo-kültürel süreçlerin içerisinde biçimlenen kültürel temsiller olarak inceleyen çalışmalar, ikincisi babanın çocuk bakımına katılımını kavramsallaştırarak ele alan çalışmalar, üçüncüsü baba-çocuk ilişkisini çocuklar ve babalar üzerindeki gelişimsel sonuçları üzerinden analiz eden çalışmalar ve dördüncüsü baba kimliğini erkek, çocuk ve anne gibi diğer ilgili tarafları da içeren karşılıklı bir sürecin parçası olarak açıklayan çalışmalardır (Topal, 2019: 21).

Doucet (2007), babalık üzerine yapılan araştırmaların önce ‘beyaz’ ve ‘orta sınıf’ babalarla başladığını belirterek, farklı babalıklara yönelik araştırmaların 1990’lı yıllar içinde geliştiğini ifade etmektedir. Babalık üzerine yapılan akademik

araştırmaların artmasının temel nedenlerini; “*erkeğin gelirinin düşmesi, artan erkek işsizliği, kadınların işgücüne katılımının sürmesi, boşanma oranlarının artması, çekirdek ailenin gerilemesi ve kadın-erkek rollerini ve kimliklerini oluşturan ideolojilerin değişmesi*” olarak sıralamaktadır (Akkoç, 2020: 63). 1990’lardan başlayarak gelişen babalık çalışmalarının süreç içerisinde daha geniş, zengin ve seçmeci bir hal aldığı görülmektedir. 20. yüzyılda ise babalığın tanımlanmasında metodolojik olarak önemli değişimler meydana gelmiştir (Topal, 2019: 20,24).

Dermott (2003)’a göre son 50 yılda yaşanan sosyal kültürel ve ekonomik alanlardaki gelişmeler geleneksel babalığın sorgulanarak yeni babalık biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu toplumsal değişimlere bakıldığında kadınların ücretli iş gücüne dahil olması önemli yer tutmaktadır. Kadınların çalışma yaşamına daha fazla katılması ev içinde ve dışında kadın ve erkeğin konumlarını değiştirirken annelik ve babalık rollerinde de değişime neden olmuştur (Boratav, Fişek ve Ziya, 2018: 15-16). Coltrane (1996) ise, toplumsal cinsiyet düzeninin ve aile modellerinin değişmesini ekonomide yaşanan değişimlere dayandırmaktadır. Babanın otoritesini 17. ve 18. yüzyıllarda devam ettiren temel olgu, tarıma dayalı üretimin varlığıdır. Bu dönemde erkeğin çocuklarıyla etkileşimi yoğunken sanayileşmeyle birlikte erkeğin çalışma rejiminin değişmesi çocuklarla geçirilen zamanın azalmasına neden olmuştur. Lamb (2000) Batı toplumunda zaman içinde değişen ahlaki yönlendirici baba’, ‘ev geçindiren baba’, ‘cinsel rol modeli olan baba’ ve ‘yeni besleyici baba’ olmak üzere dört temel baba tipi olduğunu ifade etmiştir (aktaran Akkoç, 2020: 67). Bu dört baba tipinden ayrıntılı olarak önceki bölümde söz edilmiştir.

Dünya üzerinde babalık çalışmaları oldukça yeni bir araştırma alanı olmasından dolayı annelik ve kadınlık üzerine yapılan araştırmalar kadar geniş bir literatür bulunmamaktadır. Bu bölümde farklı toplumlarda babalık üzerine yapılan farklı araştırmalara ve bu araştırmaların sonuçlarına değinilerek dünyada babalık konusunun hangi açılardan araştırıldığı incelenecektir.

Jordan (1990), baba olmayı bekleyen 56 erkekle görüşerek yeni babalığın niteliklerini anlamaya çalışmıştır. Hall (1994), yeni doğan çocuğu olan, 20 Kanadalı erkekle yarı yapılandırılmış görüşme yaparak babalığın ‘yeni’ formunu incelemiştir. Marsiglio’nun (1995) derlemesi babalık alanındaki çalışmaları birleştiren bir yapıya sahiptir. Zayas (1987), yeni babalığın psikolojik etkileri üzerine araştırmalar yapmıştır. Barclay ve Lupton (1999) eşi yeni doğum yapmış 15 Avustralyalı babayla, bebek altı ayına basıncaya dek uzun vadeli niteliksel araştırma gerçekleştirmiş ve

yeni babalık pratiklerini incelemiştir. St John vd (2005), ilk kez baba olmuş ve yeni doğan çocuğu 6-12 hafta arasında bulunan 18 erkeğin deneyimleri üzerine çalışmıştır. Gregory ve Millner (2011), İngiltere ve Fransa’da ‘yeni’ babalığın söylemsel olarak nasıl tedavülde kaldığını ve yeni babalığın nasıl oluşturulduğunu araştırmıştır (aktaran Akkoç, 2020: 64-65). Alman toplumunda ise “yeni babalık” odaklı tartışmalar, 2009 yılında Federal Hükümetin çıkardığı Federal Ebeveynlik Parası Yasası kapsamındaki babalık aylığı olgusuyla birlikte yoğunlaşmaktadır. “Yeni baba” ile kastedilen, babalık aylığından faydalanarak çocukların bakımı ile ilgilenen ve bu nedenle mesleğini ikinci plana atan babalardır. Alman İstatistik Enstitüsüne göre bu babaların oranı 2011 yılı itibariyle %25’tir (Possinger, 2013; akt. Zeybekoğlu, 2013a, 313).

Cowan ve Kerig (1993) çocuk sahibi olacak olan 72 çiftle doğum öncesinde ve sonrasında belirli aralıklarla anket ve gözlem çalışmaları yapmıştır. Doğumdan sonra kadınlardaki ebeveyn kimliğindeki artışın erkeklerden daha fazla olduğunu yani kadınların ebeveyn kimliklerini daha fazla içselleştirdikleri sonucuna varmıştır. Bunun yanında doğum sonrasında kadınlarda annelik kimliği eş olma veya iş sahibi olma kimliklerinin önüne geçmiştir. Babalar ebeveyn kimliklerine annelere göre daha az yatırım yapmakta ve çalışma kimliği daha önemli olmaktadır. Pleck ve Masciadrelli (2004) de babaların çocuk bakımına katılımının farklı boyutlarını içeren araştırmalarında, eşlerin çalışma statüsünün çocuk bakımına katılım konusunda önemli bir fark oluşturmadığını, anneler çalışsa da çalışmasa da babalara göre çocuklarla daha fazla vakit geçirdiğini saptamışlardır (Boratav, Fişek ve Ziya, 2018: 15-17).

Erickson ve Gecas (1991) yapmış oldukları incelemede eğitim seviyesi ve iş statüsünün babalık normlarını etkilediğini belirlemiştir. Bu araştırmaya göre eğitim seviyesi yüksek olan babaların daha anlayışlı ve sevgilerini daha fazla belli ettikleri görülürken, alt sosyo ekonomik sınıftan eğitim seviyesi daha düşük olan babaların daha otoriter, kontrolcü ve sevgilerini daha az hissettirdikleri ifade edilmiştir (Boratav, Fişek ve Ziya, 2018: 18).

Pleck (2004, 1998) ise, annelerin erkek çocuklarını aşırı korumacı tavırla büyötmeleri konusunda artan toplumsal endişelerin sonucunda özellikle erkek çocukların psikososyal gelişimlerinde ve cinsiyet kimliklerinin oluşumunda babanın önemini vurgulayan bir literatür oluşturmuştur (aktaran Topal, 2019: 20).

Yapılan araştırmalar tarihsel süreç içerisinde, kadın ve erkeğin birlikte çalıştığı evlerde erkeğin tek başına evi geçindirme idealinin yok olduğu, kadın erkek

rollerinin daha eşit hale geldiği, ev içi işlerde ve çocuk bakımında erkeklerin de sorumluluk alması gerektiği söylemlerinin arttığını ortaya çıkarmıştır. Bundan sonra iyi baba olmak evin geçimini sağlamanın yanında çocuk bakımında rol almak ve ev içi işlerde daha eşitlikçi paylaşımda bulunmak anlamına gelmeye başlamıştır. Morman ve Floyd (2006), yeni babalık normlarının eskiyi dışlamadığını, evi geçindirme, disiplin ve kontrolün iyi babalığın önemli boyutlarını oluşturduğunu belirtmektedir (Boratav, Fişek ve Ziya, 2018: 16).

Yeni babalık normları, özellikle çocuk bakımında ve ev içi işlerde eşit paylaşımı gerekli kılarsa da bu durumun söylemlerde kaldığı görülmektedir. Günümüzde çocukların fiziksel bakımıyla çoğunlukla anneler ilgilenirken babalar daha çok oyun oynama etkinliklerinde çocuklarıyla ilgilenmektedir. Bu şekilde çocuklarla duygusal bağı kurabileceği düşünülmektedir. Bunun yanında ev içi işlerde erkekler tam anlamda eşit paylaşımı değil çoğunlukla eşine ‘yardımcı’ olan kişi rolünü benimsemektedir.

5.2. TÜRKİYE’DE BABALIK ÇALIŞMALARI

19. yüzyılda Sanayi Devrimiyle birlikte erkekler evlerinden uzakta fabrikalarda uzun saatler boyunca çalışmaya başlamışlar, bunun sonucunda anneler babaların sorumluluklarını da üstlenmişlerdir. Bu durum babanın evde ve çocuk üzerindeki etkisini azaltırken, annenin çocuk üzerindeki rolünü artırmıştır. Babalar sanayi devriminden sonra çocuklarına ahlaki eğitimi veren kişi olma rolünden çıkmış, evine ekmek getiren kişi konumuna gelmiştir (Güngörmüş Özkardeş, 2010: 22). Günümüzde babalar, çocuklarına ahlak öğretmenin, evin geçimini sağlamanın, cinsiyet rol model olmanın yanında çocuklarına bakma ve eğitme sorumluluğunu da almakta ve ev içi işlerde eşine yardımcı olmaktadır. Günümüz babası hem eşine hem çocuklarına duygusal destek veren, ev işleri ve çocuk bakımı sorumluluğunu paylaşan, çocuklarına sevgisini gösterebilen, onlarla doğrudan etkileşime girebilen kişi olarak tanımlanmaktadır. Babanın, çocuklarıyla oyun oynarken, derslerine yardım ederken her duyguyu paylaşırken çocuklarıyla doğrudan kurduğu iletişim onların gelişiminde önemli rol oynadığı fikri gittikçe daha fazla birey tarafından kabul görmektedir (Saygılı ve Çankırılı, 2017: 46).

Beşpınar (2015), Türkiye’de babalık üzerine yapılan çalışmaların uluslararası çalışmalardan iki noktada ayrıldığını belirtmektedir. Türkiye’de babalık üzerine

çalışmalarda genellikle psikolojik yaklaşım benimsenmekte ve anne baba deneyimleri yerine çocuğun aile açısından değişen değerine odaklanılmaktadır (Barutçu ve Hıdır, 2016: 29).

Türkiye’de aile-ocuk ilişkisi konusunda çok fazla araştırma olmasına karşın bunlardan çok azı baba ocuk ilişkisi ve babalık üzerine yapılmıştır. Bu nedenle değişimlerin ne yönde ve hangi boyutta olduğu konusunda yeterli kaynak bulunmamaktadır (Güngörmüş zkardeş, 2010: 24). Başka bir ifadeyle, Türkiye’de babalık rolünün tarihsel süreç içerisinde değişimine bakıldığında yapılan araştırmaların sayıca az olması nedeniyle ne tür değişim ve dönüşüm geçirdiğini söylemek zordur.

Onur (2020), Türkiye’de babalık ve babalığın tarihsel değişimi üzerine çok az araştırma bulunmasına rağmen babalar ile ilgili birçok anı kitabının bulunduğunu söylemektedir. “ocukluğun ve ocuk Yetiştirmenin Tarihi” adlı çalışmasında babanın çocuğuna karşı tutumunu ve baba ocuk ilişkisini anı kitaplarındaki örnekler aracılığıyla ele almıştır. Örneğin; 1903 doğumlu Dedeman, babasını şu şekilde anlatmıştır:

“Fazla konuşmaz, coşkunluk taşkınlık yapmazdı. Biz ocuklara fazla yüz vermezdi. Annemin söylediğine göre, biz uyuduktan sonra yatağımızın yanına gelir, bizi sever, okşarmış. O evdeyken çocuklar yaramazlık, gürültü yapamazdı. Diz ker köşemizde otururduk. Babamın camiye namaza gitmesini bekler ancak o evden çıktıktan sonra oynayabilirdik.” (Avcı, 1996’dan aktaran Onur, 2012, 36).

Başka bir örnekte, 1931 doğumlu armıklı (2006), *“O yıllarda babaların çocuklarını kucaklarına almaları, sevmeleri, pp okşamaları olacak şey değildi. Ayıplanırdı. Bizde yle gördük, öyle yetiştik. Babamın beni kucağına aldığını öyle sarılıp sevdiğini hatırlamam, ama çok derin bir sevgisi vardı bunu hep hissettim”* (aktaran Onur, 2012, 36). Cumhuriyet döneminden önce doğan Dedeman ve Cumhuriyet Döneminde doğan armıklı’nın anılarında belirtildiği gibi Türkiye toplumunda ilgili dönemlerdeki babaların çocuklarına tutum ve davranışlarına bakıldığında duygusal ilişkinin oldukça sınırlı ve mesafeli olduğu görülmektedir (Onur, 2012, 50).

5.2.1. Çocukluk ve Baba Katılımı

Kağıtçıbaşı'nın (1981), "Türkiye'de Çocuğun Değeri" adlı, 47 ilde kent, kasaba ve köylerde yapılan mülakatlar sonucunda oluşturulmuş kapsamlı araştırmasının temel varsayımı, çocuğa atfedilen değerin, çocuk sahibi olmayı etkilediğidir. Çocuğa verilen değer, bir yandan çocuğun aile ve toplumdaki yerini belirleyen bir anlayış sağlamakta diğer yandan çocuğun değeri ve doğurganlık ilişkisinin kuramsal önemini açığa çıkarmaktadır. Doğurganlık tutum ve davranışı yalnızca ekonomik, sosyal ve demografik etkenlerle değil bunların yanında sosyal psikolojik etkenlerin varlığıyla açıklanabilir. Araştırmanın temel amacı, çocuğun algılanan değerinin doğurganlıkla ilişkisini anlamak ve bunun yanında aile ve toplum içinde çocuğun yerini ve rolünü belirlemektir. Araştırmanın bulgularına göre, gelişme ile çocuğun ekonomik değeri azalırken psikolojik değeri artmıştır, yani çocuğun değeri nitelik değiştirmiştir. Ekonomik değer çok çocukluk ile bağdaşmakta, psikolojik değer ise doğurganlığı azaltmaktadır.

Çocuğun psikolojik değerinin artması annelik ve babalık rollerinin yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Baba, artık aile reisi olarak yalnızca evin geçimini sağlayan kişi değil çocuğuyla daha fazla vakit geçiren, onun eğitiminde ve gelişiminde önemli rolü bulunan kişidir. Babanın hane içindeki yeri ve önemi değiştikçe ilgili babalık ve baba katılımının çocuk açısından önemi üzerine yapılan araştırmalar da artmıştır.

Çocuğun gelişiminde, ruhsal açıdan doyuma ulaşmasında, akademik başarısında ve psikolojik açıdan sağlıklı olmasında babanın ne kadar önemli olduğu gün geçtikçe daha çok vurgulanmaktadır. Saygılı ve Çankırılı'ya (2017: 51) göre, baba ve çocuğun birlikte geçirdikleri zamanın artması, çocuklar üzerinde, duyguları tanıma, kendinin ve diğer insanların duygularını anlayabilme, akran ilişkilerinde yaşanan sorunların azalması, kolay arkadaşlık kurma, sosyal becerileri daha hızlı öğrenme gibi olumlu etkileri olmaktadır.

Baba katılımı, babanın eğitim seviyesi, mesleği, babalığa ilişkin algısı, kendi babasıyla olan ilişkisi, cinsiyet rolüne ilişkin tutumu gibi pek çok faktörden etkilenmektedir. Türkiye'de baba katılımı üzerine yapılan araştırmaların, çoğunlukla okul öncesi dönemde çocuğu olan babaları ve onların çocuk bakımına katılımını etkileyen etkenleri incelediği görülmektedir. Tezel Şahin ve Özbey'in (2009) okul öncesi dönemde çocuğu olan babaların çocuklarının gelişimindeki önemini ve okul

etkinliklerine katılımının artırılabilmesi için yapılması gerekenleri tartıştıkları çalışmalarında, baba katılımının artmasının çocuğun gelecek yıllarda akademik olarak daha başarılı ve psikolojik olarak da daha mutlu birey olabilmesindeki önemine değinilmiştir. Bunun yanında değişen sosyal koşulların, toplumdaki ataerkil aile yapısını da değiştirdiği ve babaların artık ev işleri, çocuk bakımı ve eğitimi gibi konularda daha fazla sorumluluk üstlendiği belirtilmektedir.

Ünal ve Kök (2015), 0-6 yaş arası çocuğu olan ebeveynlerin babalık rolüne ilişkin görüşleri üzerine yaptıkları çalışmalarında Antalya il merkezinde yaşayan, 0-6 yaş aralığında çocuğu olan 16 gönüllü ebeveyn (8 anne, 8 baba) ile bireysel görüşmeler yapmıştır. Araştırmanın sonucuna göre, babaların geleneksel babalık rolünden koparak gittikçe anne ile beraber çocuğun gelişimine, bakımına ve eğitimine katılan baba rolünü benimsedikleri görülmüştür. Anneler ise babalık kavramını geleneksel babalık rolleri üzerinden yapmaktadır. Anneler babalardan geleneksel babalık sorumluluklarını yerine getirmesini beklerken babaların yeni babalık rollerini yerine getirmeye daha istekli olduğu araştırmanın bulguları arasındadır.

Seçer, Çeliköz ve Yasa'nın (2007), çocukları okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 285 baba ile yapmış olduğu araştırmada, babaların eğitim seviyesinin, yaşının, ilk kez baba olma yaşının, çocuk sayısının okul öncesi dönemdeki çocukların bakımına katılımını ve babalığa yönelik tutum ve memnuniyetini etkilediği bulunmuştur. Bu araştırmaya göre, ileri yaştaki babaların babalık görevine yaşı küçük babalara göre çok fazla ilgili duymadıkları söylenebilir. Bunun yanında ilk baba olma yaşı ilerledikçe babaların babalık rolünü gerçekleştirme ile ilgili daha fazla olumlu algıya sahip oldukları ileri sürülebilir. Ayrıca babaların çocuk sayısına göre babalığa yönelik ilgi puanlarının farklılaştığı ve çocuk sayısı arttıkça babalığa yönelik ilgisinin azaldığı gözlenmektedir. Araştırmanın başka bir sonucu da eğitim düzeyi değişkenine göre babaların babalığa yönelik tutumları arasında anlamlı farklılaşmanın bulunmasıdır. Üniversite mezunu babalar diğer babalara göre kendilerini babalıkla ilgili daha yeterli gördükleri ileri sürülebilir. Bunun yanında üniversite mezunu babaların ilköğretim mezunu babalara göre babalığa daha ilgili oldukları ve genel tutumlarının da daha olumlu olduğu gözlenmektedir. Bunun dışında Aksoy ve Tatlı (2019), ilişkisel tarama modeli kullanarak yaptıkları araştırmada, Çankırı ilinde yaşayan okul öncesi dönemde çocuk sahibi olan 321 baba ile yaptıkları araştırma sonucuna göre babanın yaşı, öğrenim düzeyi, mesleği, aile

yapısı, baba olmayı isteme durumu ile çocuğunun yaşı, cinsiyeti, doğum sırası ve çocuğuyla geçirdiği aktif sürenin babalık rolü algısı ve baba-çocuk ilişkisinde etkili olduğu görülmüştür. Araştırma bulguları doğrultusunda; babaların yaş ortalaması arttıkça çocuklarıyla daha olumlu ilişkiler geliştirdikleri, genç babaların ise yaş ortalaması daha büyük babalara göre çocuklarıyla olan ilişkilerinde çatışmanın daha fazla olduğu belirlenmiştir. Öğrenim düzeyi değişkeni açısından babaların öğrenim düzeyleri yükseldikçe babalık rolü algılarının yükseldiği belirlenmiştir. Öğrenim düzeyi yükseldikçe babaların çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda daha bilinçli olması, çocuklarıyla nasıl bir ilişki kurmaları gerektiği konusunda daha dikkatli davranmaları onların çocuklarıyla daha az çatışma yaşamalarına ortam hazırladığı düşünülebilir. Böylece ilişkileri de daha olumlu olmaktadır. Araştırma bulgularında cinsiyet değişkeni açısından babaların hem babalık rolü algısında hem de çocuklarıyla ilişkilerinde anlamlı sonuçlara rastlanmamıştır. Çocuğun doğum sırası baba çocuk ilişkisini etkileyen bir değişken olarak ortaya çıkmıştır. Babaların ikinci çocuklarıyla diğerlerine göre daha olumlu ilişki içinde oldukları ve ilk çocuklarıyla olan ilişkilerinde daha fazla çatışma yaşadıkları belirlenmiştir. Araştırmada çocuklarıyla geçirdikleri zaman açısından babaların babalık rolü puan ortalamaları anlamlı bir farklılık oluşturmada da geçirilen zaman arttıkça babaların babalık rolü algısının da arttığı belirlenmiştir. Babanın çocuğuyla geçirdiği aktif zaman arttıkça ilişkisi olumlu olacak buna paralel olarak babalıktan aldığı doyum, memnuniyet ve babalık rolü algısı da artacaktır. Çocukla geçirilecek zamanın belirlenmesinde en önemli etkenlerden biri babanın iş yerinde geçirdiği zamandır. Bu nedenle babanın mesleği ve boş zamanı çocuğuyla iletişimini de doğrudan etkilemektedir.

Türkoğlu ve Gültekin Akduman'ın (2015), Ankara ilinde okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 533 çocuk ve onların babasıyla yaptıkları araştırmada ise, çocuğun yaşının büyük olmasının babanın çocuğun bakımına ve sorumluluğuna katılımını önemli yönde etkilediği, çocuğun cinsiyetinin babalık rolü algısını çok fazla etkilemediği, eşlerinin yaşının artmasının baba sorumluluğunu etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Araştırmaya göre babaların babalık rolü algısı çocukların sosyal becerilerini desteklemektedir.

Kuzucu'nun (2011), "Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Etkisi" makalesinde babaların çocuk bakımına daha fazla katılım göstermesinin çocukların gelişimine olan etkisi ve önemi incelenirken, babalık rollerinde meydana gelen farklılıklar, geleneksel ve geleneksel olmayan babalık rolleri tartışılmıştır.

Araştırmada baba katılımını etkileyen en önemli faktör, babanın cinsiyet rolüne yönelik tutumu olduğu görülmüştür. Bunun yanında babanın eğitim seviyesi, yaşı, psikolojik özellikleri, annenin cinsiyet rolüne ilişkin tutumları, çocuğun yaşı, babanın kendi babasıyla olan ilişkisi ve babasının ebeveynliğine yönelik tutumu çocuk bakımına katılımını etkilemektedir. Baba katılımı geçmişe göre artmış olsa da özellikle küçük yaş çocuklarda annenin sorumluluğunun fazla olduğu görülmektedir.

Türkiye’de babalık üzerine yapılan güncel ve kapsamlı çalışmalardan biri AÇEV’in (2017), babalığın uygulanma biçimlerini, kaynaklarını, hangi yollarla edinildiğini ve yeni kuşaklara nasıl aktarıldığını anlamak, erkekliklerle ilişkisini çözümlemek amacıyla gerçekleştirilen “Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi” başlıklı çalışmasıdır. Serinin yayınları sırasıyla; “Türkiye’de Babalık ve İlgili Babalığın Belirleyicileri”, “Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye’de Babalık” ve “Türkiye’de Erkeklik ve Babalık Halleri” raporlarından oluşmaktadır. “Türkiye’de Babalık ve İlgili Babalığın Belirleyicileri” raporunda, Türkiye’nin sosyal ve kültürel koşullarına bağlı olarak ortaya çıkan farklı babalıkların belirlenmesi ve bunları etkileyen etkenlerin tespit edilmesi, babalığa yüklenen anlamların, farklı babalık ve erkekliklerin nasıl inşa edildiğinin saptanması ve Türkiye’de “ilgili babalık” davranışlarının artabilmesi için ihtiyaç duyulan düzenleme ve uygulamalar konusunda bir tartışma zemini oluşturmak amaçlanmıştır. Çalışmada ‘İlgili babalık’, “babanın çocuğun bakım ve gelişiminde sorumluluk üstlendiği, çocuğun gelişimi için ortam ve fırsat sağladığı, çocukla karşılıklı ve yakın ilişki kurduğu, çocukla vakit geçirdiği, çocuğu dinlediği, çocukla ilişkisinde ve çocuğun desteklenmesinde etkin yöntemler kullandığı babalık modeli” olarak tanımlanmıştır. İlgili babalık, cinsiyetçi rollerin tersine erkeklerin demokratik katılımcı yaklaşımla çocuğun gelişiminde anne kadar sorumluluk almalarını ifade etmektedir. Araştırmanın Türkiye örneklemini temsil eden grubunu 0-10 yaş arası çocuğu olan çeşitli yaşlardan ve sosyoekonomik düzeylerden babalar oluşturmaktadır. Çalışmanın nitel kısmı için 40 baba ile yapılan derinlemesine görüşmeler aracılığıyla babaların kendi anne ve babasıyla ilişkileri, kadın-erkek eşitliği hakkındaki görüşleri, kendi babalıkları ile ilgili değerlendirmeleri gibi konularda bilgilere ulaşılmıştır. Nicel kısmı için ise 3235 babaya anket uygulanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, 0-10 yaş arası çocuğu olan babaların büyük çoğunluğu çocukların bakımından sorumlu birincil kişi olarak anneyi görmektedir. Bunun yanında çocuklarıyla ilgili kararları anneye bırakmaktadırlar.

Babalık davranışını etkileyen aile bağlamındaki etkenlere bakıldığında annenin eğitim durumunun ilgili babalık davranışını etkilediği görülmektedir. Bunun yanında düşük sosyoekonomik düzeydeki babalar için evlilikten ve eşten duyulan memnuniyet çocuklarına gösterdiği samimiyeti ve sıcaklığı etkilemektedir. Aile ile ilgili faktörler arasında eş ve aile desteğinin olması, ilgili babalığı olumlu yönde etkileyen başlıca değişkenlerdir. Babaların ev dışında geçirdiği zamanın azalması, yakın çevresinden destek alması ilgili babalığın gelişmesini sağlamaktadır. Babaların aile reisi olma algısının ve geleneksel erkeklik algısının fazla olması, onları çocukların fiziksel bakım sorumluluğundan uzaklaştırmakta ve ilgili babalık davranışlarını azaltmaktadır. Babaların toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü tutumu özellikle 0-3 yaş arası çocukları olan babaların çocuklarının fiziksel bakımına katılımlarını ve ilgili babalık davranışlarını belirleyen en önemli etkidir. Çalışmanın sonucuna göre, babanın sosyoekonomik durumu, toplumsal cinsiyete yönelik tutumu, cinsiyetlendirilmiş ev içi işbölümü, çalışma saatleri ve işinin stresli olması, ilgili babalık davranışlarını doğrudan etkilemektedir.

Serinin ikinci çalışması, “Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye’de Babalık” (Bozok, 2018c) adlı rapordur. Bu rapor önceki çalışmanın sonuçlarından yola çıkarak babalık ve erkeklik kavramının değişim sürecini incelemektedir. Araştırmanın bulgularına göre, Türkiye’de babalık yetişkinliğe geçiş olarak algılanmaktadır. Baba olmak, evin geçimini sağlamak demektir. Paranın kontrolünü elinde tutan erkekler harcamalarda da söz sahibi olmaktadır. Evin geçimini sağlamak için uzun saatler çalışmak zorunda kalan babalar çocuk bakımına katılamamaktadır. Bunun yanında toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle ev işleri ve çocuk bakımını anneye bıraktıkları da görülmektedir. Çalışmaya katılan babaların yalnızca beşte biri erkek çocukların ev işlerinde sorumluluk alması gerektiğini ifade etmiştir. Bu durum babaların özellikle ev içi rollerde cinsiyetçi tutum sergilediklerini göstermektedir.

Serinin üçüncü çalışması, “Erkeklik ve Babalık Halleri” raporudur (Tol ve Taşkan 2018). Babalığın, anneler ve babalar tarafından nasıl anlamlandırıldığı, geleneksel ve yeniden inşa edilen babalığın özellikleri ve babalık pratikleri arasındaki ilişkiler üzerine yoğunlaşan çalışmada ilk olarak çeşitli internet siteleri ve sosyal medyada erkeklik ve babalık söylemleri incelenmiş ve bu söylemler hiyerarşik bir sıralamayla beş kümede toplanmıştır. Piramidin en altında yer alan “geleneksel babalık” çocuklara mesafeli, değişime kapalı ve otoriter babayı ifade ederken en üst

basamakta yer alan “çizgi dışı babalık”, serinin ilk raporunda yer alan “ilgili babalık” kavramının yerini aldığı görülmekte olup ev içi işlerde ve çocuk bakımında eşit sorumluluk alan ve yakın ilişkiler kuran baba modelini ifade etmektedir. Raporun saha araştırmasında Ankara, İstanbul ve İzmir illerinde 5 kuşak gruba dağılmış toplam 220 baba ve 50 kadın ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre, babaların büyük kısmı “geleneksel baba” özelliklerini taşımaktadır ve “çizgi dışı babalık” toplumda nerdeyse yok denecek kadar azdır.

5.2.2. Eş Seçimi, Aile İçi İlişkiler ve Babalık

Aile içinde kadın erkek ilişkilerini inceleyen çalışmalara odaklanıldığında çoğunlukla bu çalışmaların toplumsallaşma süreciyle edinilen ancak doğal kabul edilen cinsiyet rolleri temelli olduğu görülmektedir. Son yıllarda kadınların iş hayatına katılımlarındaki artış, kadın hareketlerinin artan etkisi gibi sosyo kültürel ve ekonomik gelişmeler nedeniyle başta Batı literatüründe evlilikte kadın erkek eşitliği ve aile içi cinsiyetler arası roller konuları daha fazla ele alınmaktadır. Bu çalışmalar evliliklerde ve eş ilişkisinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin etkisi olduğunu ortaya koymaktadır (Boratav, Fişek ve Ziya, 2018: 42).

İmamoğlu’na (1993) göre, modern kent ailesi, evlilik kararlarında büyüklerin söz sahibi olduğu, cinsiyet rollerinin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre belirlendiği aile modelinden, aile içinde daha eşit rollerin bulunduğu, evlilik kararını bireylerin kendisinin verdiği, erkek egemenliği yerine daha eşitlikçi paylaşımların yapıldığı bir aile modeline doğru dönüşmektedir. Geleneksel erkek rolünün ise daha yavaş bir değişim gerçekleştirdiği görülmektedir (Boratav, Fişek, Ziya, 2018: 45). Diğer bir ifadeyle, yapılan araştırmalar, sosyal ve ekonomik koşulların değişmesine rağmen evliliklerdeki cinsiyetler arası rol dağılımlarının ve eşitsizliğinin daha yavaş değiştiğini göstermektedir.

Türkiye’de önemli antropoloji araştırmalarından biri olan Delaney’in (2018), 1980 yılında Türkiye’de bir köyde iki yıllık gözlemlerine dayanarak yaptığı saha araştırması olan “Tohum ve Toprak”, yaratılış ile ilgili inanış ve simgelerin, köylülerin evlilik, cinsellik, hanenin yeniden üretimdeki işbölümü ve annelik/kadınlık, babalık/ erkeklik rollerine etkisini ele almaktadır. Bu araştırmaya göre, evlenecek olan erkeğin ailesi tarafından gelin arama işlemi başlatılır ve söz konusu aileden başlanarak dışarıya doğru bir yol izlenmektedir. Gelin arama işlemine

oldukça erken başlanır, çünkü yalnız yaşamak hoş karşılanmamaktadır. Evlilik bir bireyin hayatının belli bir zamanında olması gereklidir. Erkekler için evlenmek bir görevdir ancak evlenilecek kişiyi bulmak anne ve babanın işidir. Evlilik zorunlu olmakla birlikte gerçekleştirilmesinden anne baba sorumludur. Evlilik için duygusal olarak hazırlık veya uygun bir eş bulmak gerekli değildir, uyumun evlilik sonrasında gerçekleşmesi beklenmektedir. Gençlerin birbirini tanımaları mümkün olmadığından romantik aşkın olduğu bireysel tercihler önemli değildir. Kişisel uyumdan kastedilen gelinin kaynanasıyla olan uyumdur. Yetişkin sayılabilmek için kızların ve erkeklerin evlenmeleri gerekmektedir. Bu araştırmanın bulgularına göre, genç bireyler için evlilik toplumsal açıdan yetişkinliğe geçiş anlamına gelmektedir. Erkekler ve kızlar evlilikten önce geri plandadır ve erkekler evlilik öncesinde çeşitli nedenlerle bir araya gelseler de köy işlerinde onların görüşlerine önem verilmez. Baba otoritesi hem evlilik öncesinde hem de sonrasında devam etmekle birlikte, evlendikten sonra erkekler hane yönetiminde az da olsa söz sahibi olabilmektedirler. Hane içinde idare anne ve bekar kızlardadır ve ev işleri konusunda kızlar oldukça başarılıdır. Evliliğin anlamı kadın ve erkek için aynı değildir. Erkek için evlilik bir hane oluşturarak ve köyde toplumsal bir varlık olarak tanınmasının ve söz sahibi olmasının gerekliliğidir. Kadın için evlilik, erkeğin soyunu devam ettirmek üzere çocuk sahibi olabilmesinin tek yoludur (2018: 135-142). Beauvoir (2010: 15)'ın da söylediği gibi evlilikte genç kız tam bir edilgenlik içindedir, yani anne ve babası tarafından birine verilerek evlendirilir; erkek ise kendine bir kadın almaktadır. Kadın için evlilik varoluşunu doğrulamak erkek içinse varlığını geliştirmek demektir. Ekonomik olarak ailenin reisi erkektir ve bu nedenle kadın evlendikten sonra erkeğin ailesine dahil olur, onun soyadını alır, erkeğin işinin olduğu yerde yaşar; dolayısıyla aileyi temsil eden erkektir.

Sosyo kültürel ve ekonomik değişimler sonucunda evlilik biçimlerinde de farklılıklar görülmektedir. Günümüzde kadın ya da erkekler evlenecekleri eşleri kendileri seçmekte ancak aile büyüklerinin rızasını alma devam etmektedir. Artık gelin-kaynana uyumu yerine eşlerin uyumu söz konusudur. Ev içi rollere bakıldığında cinsiyetçi rol dağılımının devam ettiği görülmektedir. Çocuk bakımı başta olmak üzere ev içi işlerin sorumluluğu kadındadır. Kadınların ücretli bir işte çalışması kocanın iznine bağlı olma görüşü devam etmektedir. Yaşanan toplumsal dönüşümlere rağmen, geleneksel erkeklik rolleri ve beklentileri hala devam etmektedir. Boratav, Fişek ve Ziya (2018) "Erkekliğin Türkiye Halleri" adlı

alışmalarında, Türkiye’de evliliğın sorgulanmadan yapıldığını, olgunlaşma, sıcak bir yuva ve çocuğa sahip olmak, sosyal statü elde etmek, dışarıdaki özgürlüğün yanında evliliğın faydalarından yararlanmak anlamına geldiğini belirtmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe evlenmeden önce tanıma gerekliliği savunulmaktadır. Araştırma bulgularına göre katılımcı erkekler ev içi cinsiyete dayalı iş bölümü konusunda eşlerinden öncelikli olarak ev içinde sorumluluk taşmasını, becerikli olmasını, ailesine sevgi ve bağlılık duymalarını beklemektedir. Ev içinde keskin bir şekilde cinsiyete dayalı iş bölümü yaygındır. Katılımcıların çoğu eşlerinin çalışmasına sıcak bakmadıklarını söylemektedir. Diğerleri de maddi zorluk çekme, güvenilir bir çalışma ortamından emin olma, çocukların büyümüş olması gibi durumlarda eşlerinin çalışmasına izin vereceğini belirtmektedir. Eğitimli katılımcılarda eşlerinin mesleği varsa çalışmalarının daha iyi olabileceği görüşü yaygındır.

Kadın ve erkeğin evliliklerinden ve birbirlerinden duydukları memnuniyet annelik ve babalık davranışlarını doğrudan etkilemektedir. Modern kent ailesinde eş seçiminin bireylerin kendisinin yapması ve evlenmeden önce eşi tanıma isteği ilişkideki mutluluğu artırmaktadır. Bunun yanında anne olan kadının ocuk bakımında eşine olan desteği, babalık algısı, evlilikten ve eşinden beklentileri babanın tutumunu etkilemektedir.

5.2.3. Annelerin Babalık Algısı

Geleneksel ataerkil erkeklik ve babalık rollerinin yeniden üretilmesinde kadınların etkisi oldukça fazladır. Anne olan kadının baba olarak eşinden beklentileri, ideal baba algısı, kendi babasıyla olan ilişkisi, ev içi işler ve ocuk bakımında cinsiyetçi tutumu gibi pek çok unsurdan etkilenmektedir. Kadının baba olan eşinden beklentileri erkeğin davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Örneğin, anne bebeğin fiziksel bakımının kendi sorumluluğunda olduğunu düşünürse eşinden bebeğin bakımına katılmasını beklemeyecektir.

Kocatepe ve Bilgi’nin (2018) “Toplumsal bir İnşa Olarak Babalık: Annelerin Yaşam yklerinde Baba İmgesi” başlıklı makalesi, Batı Karadeniz bölgesinde yaşayan on beş annenin günlük yaşam deneyimleri anlatılarından oluşan, bu annelerin babalığı tanımlama biçimleri ve kendilerini nasıl konumlandırıdıklarını inceleyen çalışmadır. Bu annelerin çoğu babayı güven veren ve koruyan kişi olarak

tanımlarken, cinsiyetçi rollerin aile içinde devam ettiği görülmektedir. Babanın kamusal alanla ilişkilendirildiği ev içi işlerin kendi sorumluluklarında olduğunu belirtmişlerdir. Babalar çocuklarıyla keyifli vakit geçiren, parka giden, oyunlar oynayan kişi rolünderken anneler kendilerini evin tüm işlerinden ve çocukların bakımından sorumlu kişi olarak belirtmişlerdir. Yeni babayı ev işlerine yardımcı olan, çocuklarıyla sıcak ve yakın ilişki kurabilen, oyunlar oynayan kişi olarak betimlerken kendi eşlerini bunları yaptığı için yüceltmekte ve böylece eşitsiz cinsiyet rejiminin devam etmesine neden olmaktadır.

Bir diğer çalışmada Özyürek, Teke, Özgan ve Kışlı (2020), 0-10 yaş arası çocuğu olan 131 annenin katıldığı anket çalışmasında annelerin gözünden babaların çocuklarının gereksinimlerini karşılamalarıyla ilgili rollerini incelemeyi amaçlamışlardır. Babaların çocuk bakımında, eğitim ihtiyaçlarında ve etkili zaman geçirme etkinliklerinde çocuklarının yaşının önemli bir etken olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle bebeklik döneminde çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasında annenin daha fazla sorumluluk üstlendiği görülmektedir.

Altaş (2019), 15 anne ile yaptığı derinlemesine görüşmelerde, annelerin anlatılarından babaların çocuk bakımı ve sorumluluğunu üstlenmesinde kendi babasının etkisi, annesinin yetiştirme esnasındaki öğretileri, babanın yetiştiği ortamdaki değerler, normlar, babanın kişiliği gibi faktörlerin etkili olduğu sonucuna varmıştır. Araştırma bulgularına göre, eşlerine destek olan kocalar, iyi baba oldukları için eşleri tarafından daha da çok sevilmiş, bunu başaramayan kocaların ise evliliklerinde çatışmalar olmuştur. Katılımcılar eşlerinden çoğunlukla babalık rolü açısından beklenti içinde olurken, kocalık rolü beklentileri anne-baba olduktan sonra daha az önemli olmuştur. Bunun yanında katılımcılar babalık desteğini ve rolünü çoğunlukla çocuğun sosyal ve psikolojik gereksinimleri ile tanımlamaktadır. Yani babanın çocukla oyun oynaması, iyi vakit geçirmesi, kendisinin yetişemediği zamanlarda da fiziksel bakımına yardımcı olmasını beklemektedirler.

5.2.4. Kuşaklararası Babalık

Erkeklerin kendi babalarıyla olan yaşantılarının ve ilişkilerinin, zihinlerinde oluşan babalık rollerinin kendi babalıklarına olan etkilerini araştıran çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bilinçli veya bilinçdışı olarak gerçekleşen bu etkilenme,

bireyin babalık motivasyonu ve davranışlarını oluşturduğu söylenmektedir (Boratav, Fişek ve Ziya, 2018: 19).

Karadayı (2001), Çukurova Üniversitesinde farklı bölümlerde okuyan 204 öğrencinin babalık rolü algılarını, kendi babalarının davranışlarını algılama biçimlerini ve bu gençlerin geleneksel ve modern tutumlarının farklılıklarını incelemiştir. Araştırma bulgularına göre gençlerin okuduğu bölüm, sınıf ve cinsiyeti babalık algısı üzerinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Kız öğrenciler pek çok boyutta daha çağdaş baba rolü algısına sahiptir. Babanın eğitimi ve mesleği çocuklarının babalık algısı üzerinde etkilidir. Babası ticaretle uğraşan gençlerin daha geleneksel baba algısına, babasının eğitim seviyesi yüksek olan gençlerin daha modern babalık rolü algısına sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca babanın ailede eşitlikçi ve paylaşımcı olması, yakın ve sıcak ilişkiler kurması gencin daha modern baba rolü algısına sahip olmasında ve kız ve erkek çocukların eğitiminin öneminin kavramasında önemlidir.

Erkeklerin kendi babalarıyla olan iletişimi kendi babalıklarını olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Kendi babasıyla olan iletişimini aynen çocuklarına yansıtan babalar olduğu gibi kendi babalarında gördükleri eksikleri tamamlama eğiliminde olan yani çocuklarıyla daha ilgili daha katılımcı baba olunması gerekliliğini savunan babalar da bulunmaktadır. Boratav, Fişek ve Ziya (2018)'nın "Erkekliğin Türkiye Halleri" adlı çalışmalarında, katılımcı erkeklerin, babalarıyla olan iletişimsizliğini kendi çocuklarına yansıtmak istemedikleri ve çocuklarıyla kurdukları ilişkilerinde kendi babalarıyla olan ilişkilerinin etkisi olduğu görülmektedir. Neredeyse tüm babalar çocuklarının iyi bir eğitim almasını istemektedir. Kız ve erkek çocuk fark etmeksizin tüm babalar çocuklarına karşı sevgi duyduklarını dile getirmişlerdir. Bulgulara göre katılımcı erkeklerin en çok kendi çocukları konusunda esneyebildikleri ve kendi babalarına göre ilgili baba olmaya daha yatkın oldukları görülmüştür. Babalar artık sadece evin geçimini sağlama rollerinin yeterli olmadığıнын, çocuklarının gelişiminde ve eğitiminde önemli rol oynadıklarının farkındadırlar, ancak nasıl bir değişim geçirmeleri gerektiği konusunda bilgi sahibi değillerdir.

Naz ve Hıdır (2016) çalışmalarında, Türkiye’de (pro)feminist babaların, erkekliklerini ve babalık rollerini nasıl inşa ettiklerini incelemek için baba olan 22 erkekle derinlemesine görüşme yapmışlardır. Bu babaların çocuklarıyla kurdukları ilişkide ve babalık algılarının oluşumunda geçmişte kendi babalarıyla olan iletişimlerinin etkisinin büyük olduğu görülmüştür. Çocuk bakımının annenin görevi

olduğunu savunan ataerkil geleneksel görüşün sorgulanabilmesi için mevcut yapının değiştirilmesi gerektiği öne sürülmüştür. Araştırmada babaların çocuk bakımına katılmalarının babalığın dönüşümü için yeterli olmayacağı, cinsiyet eşitliğine duyarlı çocuklar yetiştirilmesi, anti-militarizm, şiddet ve savaş karşıtlığı, milliyetçilik karşıtlığı ve çevreye duyarlılık gibi birçok konunun çocuklara benimsetilmesi gerektiği belirtilmiştir. Görüşme yapılan babalar kendilerini cinsiyetçi işbölümüne karşı olarak konumlandırmalarına rağmen bazı ev işlerini ve çocuk bakımını eşlerin üstlendiğini dile getirmişlerdir. Bu durum geleneksel erkeklik rollerinin yavaş değişim geçirdiğini göstermektedir.

Sancar (2016), farklı babalık modellerinin farklı erkeklik modellerine karşılık geldiğini söylemektedir. Farklı erkeklik ve babalık modelleri en başta kır-kent ayrımı, sınıfsal farkların oluşmasına neden olan eğitim ve aile biçimlerine dayalı kültürel sermayeyle ilişkilidir. Türkiye’de egemen babalık modeli geçimi sağlayan aile babası modelidir. Hande Bolak’ın (1990), ailenin geçimini sağlaması beklenen erkeğin, istikrarlı bir işe sahip olmayışının hane halkına ne gibi etkileri olduğunu belirlemek amacıyla, İstanbul hane halkı üzerine yaptığı çalışması da dikkat çekicidir. Aile geçimini üstlenen kadınlar ve kocaları ile yoğun görüşmelerin gerçekleştirildiği bu araştırmaya göre; yaşanan durum toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüne uygun bir biçim değildir. Geçim sağlama konusunda ikinci plana itilen erkekler, kendi babalarıyla olan ilişkilerini olumsuz olarak aktarmışlardır. Kendi çocuklarıyla ilişkilerine babalarıyla olan çatışmaları taşıdıklarına dair izler olmasına rağmen, bu erkekler kendilerinin daha iyi ebeveyn olduklarını ifade etmişlerdir. Eşlerinin çocukları için yaptıkları bazı alışverişleri gereksiz olarak yorumlamışlardır; bütçe denetimi ve paranın harcama öncelikleri konusunda eşleriyle çatışmalar yaşadıklarını dile getirmişlerdir (aktaran Kandiyoti, 2015: 214).

Bozok (2018a), Türkiye’de babalığın ataerkil ve kapitalist ilişkiler tarafından biçimlendiğini belirtmektedir. Babalık erkekliğin tam olarak gerçekleştirildiği alandır yani bir erkek baba olduğunda hem evin geçimini sağlamaktadır hem de çocuklarının bakımına ve bazı durumlarda ev işlerine yardımcı olan yetişkin bir birey olmaktadır. Türkiye’de baba evin reisidir ve ona dışarı ile ilgili işler atfedilmiştir. Ailenin geçimini sağlama rolü başta olmak üzere bu rolleri gerçekleştiremediğinde erkeklik krizleri ortaya çıkmaktadır.

Özyeşer Cinel ve Tezel Şahin (2021), 3-6 yaş arası çocuğu bulunan Ankara’da yaşayan 40 baba ile kendilerinin ve babalarının babalık rollerine bakış

açısını incelemek amacıyla nitel bir araştırma yapmışlardır. Araştırmanın temel amacı, babaların, baba olduktan sonra hissettikleri, kendisinin ve babasının babalık rolleri arasındaki farklılıkları, var olan bu farklılıkların nedenleri, kendi babalarından çocukları için beklentileridir. Katılımcı babalar kendi babalarını eve para getiren ve sıkıntıları olan kişiler olarak görürken, kendi babalıklarını çocuklarının yaşamında daha etkin olarak görmektedirler. Bunun nedeni kendi babalarının yaşadıkları dönemin günümüzden farklı olması, geniş aile içerisinde kendi ailesiyle birlikte yaşamaları, kadınların çalışma yaşamında olmamasından dolayı geçim sıkıntısının yaşanmasıdır. Günümüz babalarının çocuk gelişiminde ve eğitiminde önemli role sahip olduklarının düşünülmesi, çocuklarıyla daha çok zaman geçirip onlarla oyunlar oynayan ve çocuklarına ilgi ve sevgi gösteren babalar olmaları ise onları kendi babalarından ayırmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre, büyük babaların çocuklarına ve torunlarına yaklaşımlarının farklı olduğudur. Torunlara daha fazla zaman ayırıp, onlarla oyunlar oynadıkları ve daha sevgi dolu davrandıkları ifade edilmektedir. Bu durumun büyük babaların çocuk üzerindeki sorumluluğunun az ve emekli olmaları nedeniyle zamanlarının fazla olmasından, sosyo kültürel değişimlerden ve büyük babaların kendi çocuklarında yaşamadıkları duyguları torunlarında gidermeye çalışmak istemelerinden kaynaklanıyor olabileceği ifade edilmiştir.

Erkeklerin kendi babalıklarını nasıl algıladıkları, tanımladıkları, ideal babalığa ilişkin görüşleri ve kendi babalıklarının ideal babalıkla uyumlu olup olmadığını ve babalık algısını etkileyen etmenleri inceleyen araştırmalar bulunmaktadır. Güngörmüş Özkardeş ve Arkonaç (1998), İstanbul'da oturan 40'ı ilkokul mezunu ve 40'ı yüksekokul mezunu olan 80 kişi ile yüz yüze görüşme yaparak kendi babalıklarını nasıl algıladıklarını, ideal babanın özelliklerini ve bu özelliklerin kendilerinde olup olmadığını sormuşlardır. Araştırmada eğitim düzeyinin babalık algısını etkilediği sonucuna varılmıştır. Eğitim düzeyi düşük olan babalar kendileri ve ideal baba arasında herhangi bir fark görmemekte yani ideal babanın tanımını yaparken kendi babalıklarından bahsetmektedirler. Yüksekokul mezunu babalar ideal babayı tanımlarken kendilerini tanımlamalarından başka çocuklarına ve ailesine daha çok zaman ayıran, hoşgörülü, destekleyici olma özelliklerini belirtirken, ilkokul mezunu babalar ideal babayı ekonomik durum ile diğer bir deyişle çocukla ilgili sorumluluğu kazandığı para ile anlatmaktadırlar.

Zeybekoğlu (2013a), “Günümüzde Erkeklerin Gözünden Babalık ve Aile” araştırmasının nitel kısmını 2012-2013 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde görev yapan ve çocuk sahibi olan 29 öğretim üyesiyle gerçekleştirilen mülakatlar; nicel kısmını ise aynı üniversitenin erkek öğrencilerine yöneltilen anket formu uygulaması oluşturmaktadır. Çalışmanın bulgularına göre erkeğin annesinin ve babasının eğitim düzeyi babalığa ilişkin tutumları üzerinde etkili olmaktadır. Bunun yanında ailenin yaşadığı yer ve sosyo ekonomik durumları babalık algısını ve aile ile ilgili tutum ve düşünceleri etkilediği görülmüştür.

Demiriz ve Baran (2018) çocuk bakımına eşit sorumluluk olarak bakan katılımcı baba tanımlamasını kabul etmeyen beş blogger babanın anlatıları üzerinden yaptıkları çalışmada, bu erkeklerin kendi babalık deneyimlerini incelemişlerdir. Araştırmacılar, blogger babaların babalık deneyimlerinin anlatılarının, iyi baba ve iyi erkek olmak için hegemonik erkeklikler ve ideallerden etkilenecek yeni bir erkek özne yarattığını ve bu deneyimlerin ataerkil ideolojiyi devam ettirdiğini ifade etmişlerdir.

Farklı yıllarda yapılan üç araştırmanın (Güngörmüş Özkardeş ve Arkonaç, 1998; Zeybekoğlu, 2013a; Demiriz ve Baran, 2018) sonuçlarını toparlayacak olursak; erkeklerin kendi babalıkları ile ilgili babalık algısının eğitim seviyesi, anne ve babasının eğitim seviyesi, erkeğin ailesinin yaşadığı yer ve ekonomik düzeyden etkilendiği söylenebilir.

Evans (1997) İstanbul’da düşük sosyo ekonomik seviyede ve ilkökul mezunu bireylerin kendi babalık rollerine ilişkin tutum ve davranışlarını incelediği çalışmasında, 60 baba ile görüşmüştür. Araştırmanın bulgularına göre, çocuğun fiziksel bakımının annenin yapması gereken bir iş olduğu, çocuğun eğitimi ile ilgili kararları babanın vermesi gerektiği, para kazanma görevinin erkeğe ait olduğu belirtilmiştir. İncelenen iki çalışmadan da anlaşıldığı üzere (Güngörmüş Özkardeş ve Arkonaç, 1998 ve Evans, 1997) gelir seviyesi ve eğitim seviyesi düştükçe babanın en temel görevinin evin geçimini sağlamak için çalışması gerektiği görüşü etkin olmaktadır. İlkokul mezunu olan babalara göre ev işleri ve çocuk bakımı annenin göreviyken, çocukların eğitimi ve ahlaki olarak yetiştirilmesi babanın sorumluluğundadır (aktaran Güngörmüş Özkardeş, 2010: 26-27).

Türkiye’de babalık rollerinin geçmişten günümüze gelişimini, nelerden etkilendiğini, nasıl şekillendiğini anlayabilmek için daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Modernleşme, bireylerin geleneksel hayat tarzlarını değiştirerek yeni bir hayat tarzı benimsemesidir. 18. ve 19. yüzyıllarda yaşanan toplumsal ve ekonomik olaylar bireylerin hem yaşamlarında hem de düşüncelerinde değişime yol açmıştır. Eşitlik, adalet ve demokrasi fikirleri etkisini gösterirken sanayileşme sonrasında hızla kırdan kentlere göç başlamıştır. Bireyselleşme fikrinin yayılması, insanların kendi kendine yetebileceği inancı, daha iyi bir yaşam arayışı kişileri daha büyük şehirlere göç etmeye itmiştir. Bu durum gelenek ve görenekleri değiştirirken dinlerin insanlar üzerindeki yaptırım gücünü de zayıflatmıştır. Kentleşme farklı kültürlerden bireylerin bir araya gelmesini sağlayarak var olan homojen yapıyı yok etmiştir.

Modernleşme, yaşamı özel alan ve kamusal alan olarak ikiye ayırmıştır. Özel alan kadınla ilişkilendirilirken kamusal alan erkeklere atfedilmiştir. Aile ve akrabalık ilişkileri biçim değiştirerek geleneksel geniş aileden çekirdek aileye geçilmeye başlanmıştır. Ülkemizde pederşahilik olarak adlandırılan en yaşlı erkeğin, hane içinde yaşayan diğer erkek, kadın ve çocuklar üzerinde her konuda karar ve söz hakkının bulunduğu aile yapıları ortadan kalkmıştır. Bunun sonucunda evlendikten sonra baba evinden ayrılan her genç erkek aile reisi olmaya başlamıştır. Yaşlı erkeğin genç erkek üzerindeki baskısı ve söz hakkı ortadan kalksa da kadınlar için durum eskisinden çok farklı olmamıştır. Yani kadın evdeki yaşlı erkeğin egemenliğinden kendi kocasının egemenliğine girmiştir.

Aile, sanayileşme ve kentleşmenin tüm dünyada hızla artması sonucunda toplumların politika geliştirmesi gereken önemli bir konu haline gelmiştir. Modernleşme ailenin işlevlerinde bazı değişimlere neden olmuştur. Çocukların eğitimi ve toplumsallaşması artık devlet kontrolünde planlanmaktadır. Bunun yanında çeşitli nüfus politikalarıyla ailenin üreme işlevinde değişimler yaşanmıştır. Ayrıca ailenin üretim işlevi de yok olmuş ayrı bir ekonomik birim olmaktan çıkmıştır.

Toplumsal değişimler evlilik biçimlerini değiştirirken bunun yanında evliliğe alternatif yaşam biçimleri ortaya çıkmaktadır. Önceleri evlenecek erkeğe kız bulma

işi gencin anne babasına aitken günümüzde kadın ve erkeğin tanışıp anlaşarak gerçekleştirdiği evlilik daha makbul durumdadır. Geleneksel ataerkil ailede uyum denilince kaynana gelin uyumu söz konusu olmaktadır ve oğluna kız bulma ve evlendirme işi erkeğin anne babası tarafından gerçekleştirilmektedir. Günümüz evliliklerinde kadın ve erkek evleneceği eşi seçmekte dolayısıyla birbirini seven ve daha uyum içerisinde olan evlilikler gerçekleşmektedir. Bu durum çocuk başta olmak üzere aile üyelerinin tamamını etkilemektedir. Eğitim seviyesinin yükselmesi, kadınların ücretli iş gücüne katılması, evlilikten beklentilerin artması gibi nedenler boşanmaları artırmaktadır. Tek ebeveynli ailelerin sayısı artarken, yeniden evlenmeler ve eski evlilikten olan çocuklarıyla birlikte yaşayan yeni geniş aileler meydana gelmektedir. Bunun yanında bekar kalma veya farklı birlikte yaşama biçimleri de daha sık görülmektedir.

Türkiye’de baba çocuk ilişkisi ve babalık üzerine yapılan araştırmalar sayıca az olduğundan, babalığın tarihsel süreçte hangi aşamalardan geçtiğini, nelerden etkilendiğini, neleri etkilediğini söylemek zordur. Sosyal bilimler literatürü son dönemde babalığı oluşturan erkek olarak baba ve ebeveyn olarak baba arasındaki farklara ve bu iki kavramın anlamına odaklanmaya başlamıştır. Baba olmak ve babalık yapmak ayrımına bakılırsa, baba olmak erkeklerin çocuk sahibi olmalarını ve bununla birlikte babalıkla ilgili olan tüm statü, rol ve anlamları ifade etmektedir. Baba olmak, pek çok toplumda, eşin ve çocukların koruyucusu, ailenin geçimini sağlama, aile reisliği, çocukların gelişimi, eğitimi, bakımı gibi konularda ne kadar sorumluluk alacağının belirlenmesi gibi konularda babalığı tanımlamaktadır. Babalık yapmak kavramı ise erkeklerin ebeveynlik davranışlarını ifade etmektedir. Babalık, hem baba olmayı hem de babalık yapmayı içerir. İçinde yaşanan toplum ve toplumsal ilişkiler, bireylerin babalık yapma biçimlerini ve baba olmaya yüklediği anlamı şekillendirir ve gerçekleştirir. Sonuçta babalık bir taraftan bireysel bir deneyimken diğer taraftan sosyal ve kültürel etkiler aracılığıyla şekillendirilir (Bozok, 2018c: 9).

Babalık erkekliğin en önemli hallerinden biridir. Baba olan erkek yetişkinler dünyasına adım atmaktadır ve soyunun devamını sağlama görevini yerine getirdiği için önemli bir erkeklik krizini atlatmış demektir. Geçmişten günümüze babalık rolleri incelendiğinde, geleneksel ataerkil aile yapısında, erkeğin egemen olduğu, çocuk bakımı görevinin annede olduğu, evin geçim parasını kazanma görevinin babada olduğu, babaların çocuklarıyla geçirdiği zamanın oldukça az olduğu

görülmektedir. Sanayileşme, kentleşme, bireylerin eğitim seviyelerinin artması, çekirdek aile yapısına geçiş, kadınların çalışma yaşamına katılmasıyla babaların çocuk bakımında daha fazla sorumluluk alması, babalık rolü algısının hızla değişmesine ve yeniden biçimlenmesine sebep olmaktadır. Babalar, kendi babalarından edindikleri babalık rollerinden etkilenerek kendi babalık rollerini şekillendirmekte, çocuklarına olan yaklaşımlarını değiştirmektedirler. Toplumsal değişim eski ve yeni kuşak babalık rolleri arasında önemli boyutta farklar yaratmaktadır.

Geleneksel geniş ailede çocukların eğitimi ve onları sevmek, onlarla vakit geçirme hakkı evin yaşlı erkeğindeyken, günümüz ailesinde artık anneler ve babalar çocukları üzerinde daha fazla söz sahibidirler. Evi geçindirme sorumluluğunu taşıyan babanın uzun saatler evin dışında çalışıyor olması hem çocuklarıyla yeterince vakit geçirememesine hem de annenin çocuk bakımında rollerinin artmasına neden olmuştur. Günümüzde babanın ev içindeki yerinin ve öneminin değişmesi, baba katılımı ve ilgili babalık kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Baba katılımını, babanın eğitim seviyesi, mesleği, ekonomik durumu, cinsiyet rolüne ilişkin tutumu, eşi ile olan ilişkisi, eşinin çalışma durumu, çocuğun yaşı, cinsiyeti, babanın kendi babasıyla olan ilişkisi gibi pek çok faktör etkilemektedir. Erkeklerin, kendi babalarıyla olan ilişkileri de babalık davranışlarını etkilemektedir. Kendi babasıyla olan ilişkisini aynen çocuklarına uygulayan babalar olduğu gibi, kendi babasıyla yaşadığı olumsuzlukları ve iletişimsizliği çocuklarına yansıtmak istemeyen babalar da bulunmaktadır. Geçmiş dönemlere göre baba katılımı artsa da özellikle bebeklik döneminde çocuğun fiziksel bakımı sorumluluğunun annede olduğu görülmektedir. Bebeğe bakması gerekenin anne olması gerektiği görüşü kadınlar arasında da oldukça yaygındır. Bu durum geleneksel cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesinde kadınların etkili olduğunu göstermektedir.

Cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutumların değişmesi, aile içi rollerin yeniden tanımlanması, ilişkilerin daha eşit hale gelmesini sağlayacak ve bu durum öncelikle çocuklar olmak üzere tüm aile bireylerini olumlu etkileyecektir. Aile yapısının değişmesi ve modernleşmenin getirilerinin sonucunda çocuğun değerinin değişmesi ve çocukluğun icadı tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de annelik ve babalık rollerini yeniden tanımlamıştır; ancak babalık rolleri biçim değiştirmiş olsa da geleneksel etkilerden kurtulamamıştır. Baba evin reisi olarak görülmekte ve en temel görevi evin geçimini sağlamaktır. Ancak çocukluğun icat edilmesi ve kendine

özgü özellikleri olan bir dönem olarak kabul edilmesiyle birlikte anne baba açısından çocuk manevi bir değer kazanmıştır. Bunun sonucunda annelik ve babalık rolleri de yeniden tanımlanmıştır. Babalar artık çocuklarının gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Babasıyla yakın ve sağlıklı ilişkiler kuran çocukların hem akademik hem zihinsel hem de sosyal başarılarının yüksek olduğu her geçen gün daha fazla vurgulanmaktadır.

Üzerinde durulan diğer bir konu ise baba katılımı ve ilgili babalığı etkileyen faktörlerdir. Özellikle bebeklik yaşında baba katılımı oldukça az görülürken çocuğun ilerleyen yaşlarında babaların gerek eğitim gerekse bakımına daha fazla katılım gösterdikleri görülmektedir. Çocuğun cinsiyeti eski önemini kaybetmiştir, artık kız çocuklar da babaları tarafından seilmekte ve erkek çocuklardan ayrılmamaktadır. Babanın ekonomik durumu ve çalışma saatleri çocuğuyla ilgilenmesini doğrudan etkilemektedir. Uzun saatler ev dışında çalışan babanın çocuğuna ayıracağı vakit neredeyse yok denecek kadar azalmaktadır. Erkeğin eşi ile olan ilişkisi, eşinin eğitim seviyesi, babalık algısı kocasının babalığını doğrudan etkilemektedir. Hem annenin hem babanın cinsiyet rollerine ilişkin tutumu babalık algısı üzerinde etkilidir. Babalık literatüründe kuşaklararası ilişkileri inceleyen çalışmaların sayısı oldukça azdır. Türkiye’de babalık rollerinin gelişim sürecini, nelerden etkilendiğini, neleri etkilediğini, günümüzde benimsenen babalık rollerini belirleyebilmek için aşağıdaki soruların cevaplarını içeren çalışmalar yapılmalıdır.

Babalar, kendi babasından öğrendiği hangi davranışları çocuğuna uygulamaktadır yani babasının hangi davranışlarını takdir ederek devam ettirmektedir?

Kendi babasının hangi davranışlarını eleştirmekte ve çocuğuna uygulamaktan kaçınmaktadır?

Baba katılımı, ilgili babalık ve çocuğun gelişiminde babanın önemi söylemlerinden ne kadar ve nasıl etkilenmiştir? Bu etkilenme babalık davranışlarına nasıl yansımıştır?

Babasının aileye bakışı ve kendisinin ailesine bakışı arasındaki farklar nelerdir?

Babasının eşi ile olan ilişkisi ve kendisinin eşiyle olan ilişkisinin babalık rollerine ilişkin tutumlarında nasıl farklar yaratmıştır?

Kendi babasının çocuk ve çocukluk kavramlarına yönelik algısı ve kendisinin bu kavramlara yönelik algısı arasındaki farklar nelerdir?

Kendi babasının ideal baba algısı ve kendisinin ideal baba algısı nasıldır? Farklar nelerdir?

Babalığın dönüşümü; kadının toplumsal konumunun değişimi, bakım emeğinin değişimi ve annelik ile nasıl ilişkilendirilebilir?

Bu sorular ve yanıtları Türkiye’de babanın ailedeki yerinin, eş seçiminin, çocukluğun değerinin değişimi ve sonuçları, dolayısıyla babalık rollerinin değişim süreci hakkında bizlere ipucu niteliğinde olacaktır.

KAYNAKÇA

AÇEV (2017). Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi I: Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri Ana Raporu. İstanbul.

Adak, N. (2011). “Toplumun Temel Yapı Taşı Aile”, S. Güçlü (Ed.), *Kurumlara Sosyolojik Bakış* içinde, (ss. 27-62). İstanbul: Birey Kitabevi.

Adak, N. (2018). Evlilik mi? Birlikte Yaşama mı?. N. Adak (Ed.), *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar* içinde (ss. 221-246). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Akkaya, C. (2018). Eş Seçimi ve Evlilik. N. Adak (Ed.), *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar* içinde (ss. 147-162). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Akkoç, H. B. (2020). *Boşanma, Erkeklik Krizi ve Babalık*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel Çalışmalar ve Medya Bilim Dalı.

Aksoy, A. B. ve Tatlı, S. (2019). Okul Öncesi Dönem Çocuğu Olan Babaların Çocuklarıyla Olan İlişkileri İle Babalık Rolü Algıları Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ Journal of Institute of Social Sciences* 10(1): 1-22.

Altaş, B. (2019). Annelikle Birlikte Aşkın Değişen Yönü: "İyi Babaysan Seni Daha Çok Severim Kocacım!". *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*. 2(2): 174-210.

Altunek, N.S. (2001). Türkiye Üzerine Yapılmış Evlilik ve Akrabalık Araştırmalarının Bir Değerlendirmesi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 18(2): 17-28.

Aslan, S. B. (2018). Değişen Dünyada Aile Politikaları. N. Adak (Ed.). *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar* içinde (ss. 261-279). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Atay, T. (2004). Erkeklik En Çok Erkeği Ezer. *Toplum ve Bilim*. S.101, s. 11-30.

Atmaca Koçak, A. (2004). *Baba Destek Programı Değerlendirme Raporu*. İstanbul: AÇEV.

Aydın, O. ve Baran, G. (2010). Toplumsal Değişme Sürecinde Evlenme ve Boşanma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 21(2): 117-126.

Aytaç, A.M. (2015). *Ailenin Serencamı*. (3. Basım). Ankara: Dipnot Yayınları.

Aziz, A. (1982). Toplumsallaşma ve Kitle İletişim, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu, Yayın No. 2, Ankara.

Badinter, E. (1992). *Annelik Sevgisi*. (Çev. Kamuran Çelik). İstanbul: Afa Yayınları.

Bakar, Ü. (2019). *Aile, Evlilik ve Gelenek: Kuşaklararası Farklılığın Analizi (İnegöl'de Yaşayan Erzurumlular Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Barutçu, A. (2015). Bir Erkeklik Stratejisi: Özel Alanda Eril Suskunluk. *Fe Dergi*. 7(1): 131-145.

Barutçu, A. ve Hıdır, N. (2016). Türkiye'de Babalığın Değişen Roller: (Pro)feminist Babalar. *Fe Dergi*. 8(2): 27-45.

Baş, E. (2019). *Modernleşme Sürecinde Evliliğin Kuşaklar Arası Dönüşümü: İzmir Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Başaran Alagöz, S. (2009). Çocukerkil Aile Sisteminde Satın Alma Davranışı. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 8(16): 316-338.

Beauvoir, de S. (2010). *İkinci Cins 'Evlilik Çağı'*. (Çev. Bertan Onaran). (8. Basım). İstanbul: Payel Yayınevi.

Boratav, H. B., Fişek, G. O. ve Ziya, H. E. (2018). *Erkekliğin Türkiye Halleri*. (2. Basım). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bozok, M. (2009). Feminizmin Erkekler Cephesindeki Yankısı: Erkekler ve Erkeklik Üzerine Eleştirel İncelemeler. *Cogito*. (58): 269-284.

Bozok, M. (2018a). “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetler, Erkekler ve Erkeklikler Üzerine”. *K24, Dosya: Satır Arasındaki Erkeklik*. <http://t24.com.tr/k24/yazi/siddet-erkekler-ve-erkeklikler-uzerine>, 1626 (1.3.2018).

Bozok, M. (2018b). Türkiye’de Ataerkillik, Kapitalizm ve Erkeklik İlişkilerinde Biçimlenen Babalık. *Fe Dergi*. 10(2): 31-42.

Bozok, M. (2018c). Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi II. *Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye’de Babalık*. İstanbul: AÇEV Yayınları.

CAN, İ. (2013). Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü, Bugünü ve Yarını. Mustafa Aydın (Ed.) *Sistemik Aile Sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitapevi.

Connell, R. W. (2019a). *Erkeklikler*. (Çev. NagihanKonukcu). Ankara: Phoenix.

Connell, R. W. (2019b). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. (Çev. Cem Soydemir). (4. Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Çabuklu, Y. (2007). *Toplumsal Kurgular ve Cinsiyetçilik*. İstanbul: Everest Yayınları.

Çağdaş, A. (2015). *Anne-Baba-Çocuk İletişimi*. (3. Basım). Ankara: Eğiten Kitap.

Çağırkan, B. (2018). Kimlik Ögesi Olarak Erkeklik Kavramı ve Postmodern Toplumlarda Farklı Erkeklik Algıları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi, Araştırmaları Dergisi*. 5(5): 93-105.

Çoştı, Y. (2009). Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IX, S. 3, s. 117-140.

Demiriz, G. ve Baran, B. H. (2018). Babalık Deneyimleri'nde Erkeklerin Değiş(mey)en Yüzü: Blogger Babaların Anlatıları Üzerinden Bir Analiz. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 17(3): 1074-1089.

Demren, Ç. (2008a). Kadınlık Dolayımıyla Erkeklik Öznelliği. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*. 32(1): 73-92.

Demren, Ç. (2008b). Ortadoğu'da Ataerkillik ve Erkeklik İlişkileri. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*. 32(2): 321-329.

Delaney, C. (2018). *Tohum ve Toprak*. (Çev. Selda Somuncuoğlu ve Aksu Bora). (7. Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

Donovan, J. (2016). *Feminist Teori*. (Çev. A. Bora, M. Ağduk Gevrek, F. Sayılan). (11. Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

Dökmen, Z. Y. (2018). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. (9. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Duben, A. (1984). "19. Ve 20. Yüzyıl Osmanlı-Türk Aile ve Hane Yapıları". (Drl. T. Erder), *Türkiye'de Ailenin Değişimi* (ss. 92-111), Ankara: *Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları*.

Dumon, W. (1991). Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikaları. (Çev. Dr. M. Ruhi Esengün). *Aile ve Toplum*. 1(2): 5-15.

Elnur, A. (2019). Refah Rejimleri Bağlamında Babalık Yönelimli Aile Politikaları. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*. 2(1): 48-66.

Erdoğan, M. (1997). Klasik Liberalizmde Birey, Topluluk ve Toplum, *Liberal Düşünce Dergisi*, 2(7): 58-63.

Giddens, A. (2018). *Mahremiyetin Dönüşümü Modern Toplumlarda Cinsellik, Aşk, ve Erotizm*. (4. Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gittins, D. (2011). *Aile Sorgulanıyor*, (Çev. Tuna Erdem). (2. Basım). İstanbul: Pencere Yayınları.

Gökçe, B. (1976). “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 8(1-2): 45-67.

Gön, A. (2014). Tepenin Ardı: Homososyallik, Aile ve Erkeklik. *Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*. 5(1): 53-74.

Güneş, F. (2011), “Aile, Evlilik, Akrabalık ve Hane”, A. Kasapoğlu ve N. Karkıner (Ed.) *Aile Sosyolojisi* (ss. 29-48). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.

Güneş, H. N. (2016). Erkeğin Ataerkil Rejime Entegrasyonu: Yabancılaşma ve Uyum. *Akademik Bakış Dergisi*. S.58, s.266-284.

Güngörmüş Özkardeş, O. ve Arkonaç, S. (1998). İki Farklı Eğitim Düzeyinde Baba Olma Algısı. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 10(10): 253-263.

Güngörmüş Özkardeş, O. (2010). *Baba Olmak*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

İmamoğlu, O. (1993). Değişen Dünyada Değişen Aile İçi Roller. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. 0(1) : 58-68.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2020). Kültür ve Ana Babalık: Kuram ve Uygulama Çıkarımları. (drl. M. Sayıl ve B. Selçuk). *Ana Babalık Kuram ve Araştırma* içerisinde. (ss: 61-79). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun Değeri-Türkiye’de Değerler ve Doğurganlık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi.

Kandiyoti, D. (2015). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*. (Çev. A. Bora, F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınç ve F. Özbay). (5. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.

Karadayı, F. (2001). Gençlerin Babalık Rolüne İlişkin Tutumları, Kendi Babalarının Davranışı ve Sosyo Demografik Faktörlerle İlişkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 8(8): 165-188.

Kart, E. (2018) .Lişisel Alanda Değişen Döngüler. N. Adak (Ed.). *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar* içinde. (ss. 115-146). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Kavas, A. (2018). Türkiye’de Babalar Çocuk Bakamıyor, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Değerlendirme Notu, N. 201828, Temmuz https://tepav.org.tr/upload/files/1533037517-6.Turkiye___de_Babalar_Cocuk_Bakamiyor.pdf, Erişim Tarihi: 06.03.2021

Kıvılcım, Z. (2009). İnsan Hakları ve Karşı Hegemonya. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XIII, S.1-2, s.217-240.

Kocatepe, B. ve Bilgi, S. (2018). Toplumsal Bir İnşa Olarak Babalık: Annelerin Yaşam Öykülerinde Baba İmgesi. *Fe Dergi*. 10(2): 43-59.

Köse, B. (2018) . Geçmişten Günümüze Aile. N. Adak (Ed.). *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar* içinde. (ss. 15-38). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Kurt, A. (2006), “Dünden Bugüne Türk Ailesi”, M. Zincirkıran (Ed.). *Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Ankara: Nova Basım Yayın.

Kuzucu, Y. (2011). Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 4 (35): 79-91.

Maral, E. (2004). İktidar, Erkeklik ve Teknoloji. *Toplum ve Bilim*. S. 101, s. 127-143.

Marshall, G. (2005), *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

Mercan, Z. ve Tezel Şahin, F. (2017). Babalık Rolü ve Farklı Kültürlerde Babalık Rolü Algısı. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*. 2(2): 1-10.

Onur, B. (2020). Çocukluğun ve Çocuk Yetiştirmenin Tarihi. (drl. M. Sayıl, B. Selçuk) *Ana Babalık Kuram ve Araştırma* içerisinde. (ss:19-59). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Özbay, C. ve Balıç, İ. (2004). Erkekliğin Ev Halleri. *Toplum ve Bilim Dergisi*. S. 101, s. 89-103.

Özbay, C. (2015). Türkiye’de Erkeklik ve İktidar. *Evrensel Kültür*. S.279, s. 76-78.

Özbay, F. (2017). *Dünden Bugün Aile, Kent ve Nüfus*. (2. Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

Özyeşer Cinel, N. ve Tezel Şahin, F. (2021). Babaların Kendilerinin Ve Babalarının Babalık Rollerine Bakış Açılarının İncelenmesi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*. 7(15): 107-129.

Özyürek, A., Teke, Y. T., Özgan, N.N. ve Kışlı, Z. (2020). Çocuklarının Gereksinimlerini Karşılamada Babaların Rollerini, *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*. 5(2): 21-30.

Russell, B. (2014). *Evlilik ve Ahlak*. (2. Basım). İstanbul: Cem Yayınevi.

Sabancı, T. (2018). Fenomenolojik Bir Çalışma: Erkeklik ve Kimlik Çatışması, Türkiye’de Müslüman Erkeğin Değişimi Üzerine Bir Değerlendirme. *International Journal Of SocialSciences*. 2(2): 50-63.

Sancar, S. (2016). *Erkeklik İmkansız İktidar – Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. (4. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.

Sancar, S. (2017). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*. (4. Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

Saygılı, S. ve Çankırlı, A. (2017). *Baba Olma Sanatı Çocuk Eğitiminde Babanın Rolü*. (7. Basım). Zafer Yayınları: İstanbul.

Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.

Seçer, Z., Çeliköz, N. ve Yaşa, S. (2007). Bazı Kişisel Özelliklerine Göre Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden Çocukların Babalarının Babalığa Yönelik Tutumları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (18): 425-438.

Sezal, İ. (2002). “Toplum ve Aile”, İ. Sezal (Ed.). *Sosyolojiye Giriş* (ss. 161-198). Ankara: Martı Yayınevi.

Sezen, L. (2005). Türkiye’de Evlilik Biçimleri, A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (27): 185-195.

Sığın, A. ve Canatan, A. (2018). Connell’ın “Erkeklikler” Teorisinde İşbirlikçi Erkek, Madun Erkek ve Marjinal Erkek: Hegomanik Erkekliğin Kavramsal Hegemonyası. *Sosyal Bilimler Dergisi*. (32): 163-175.

Süleymanov, A. (2009). Çağdaş Türk Toplumlarında Aile ve Evlilik İlişkileri. *Aile ve Toplum*, 5(17): 7-17.

Şahin, M. (2018). *Türkiye’de Erkekliğin Dönüşümü*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Tezel Şahin, F. Ve Özbey, S. (2009). Okul Öncesi Eğitim Programlarında Uygulanan Aile Katılım Çalışmalarında Baba Katılımının Yeri ve Önemi. *Aile ve Toplum*. 5(17): 30-39.

Timurturkan, M. (2018) . Aile Birliğinin Bozulması: Boşanma ve Yeniden Evlenme. N. Adak (Ed.). *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar* içinde. (ss. 201-219). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Tol, U. U. ve Taşkan, D. (2018). Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi III. *Erkeklik ve Babalık Halleri*. İstanbul: AÇEV Yayınları.

Topal, M. (2019). *Günümüzde Babalık algısının Dönüşümü: Kentli, Orta Sınıf, Dindar Baba Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Din Sosyolojisi Bilim Dalı.

Tunca, T. (2018) . Türkiye’de Değişen Aile ve Çocuğa Yüklenen Anlamlar. N. Adak (Ed.). *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar* içinde. (ss. 163-176). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Türkoğlu, D. ve Gültekin Akduman, G. (2015). Okul Öncesi Dönem Çocuğu Olan Babaların Babalık Rolü Algısı İle Çocuklarının Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(3): 224-241.

Uçan, G. (2012). Post-Modern Erkek(lik). *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(2): 262-271.

Ünal, F. ve Kök, E. E. (2015). 0-6 Yaş Çocuğu Olan Ebeveynlerin Babalık Rolüne İlişkin Görüşleri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*. Online, <http://dergipark.gov.tr/ijsser> 1(4): 1142-1153.

Ünal, S. (2009). Ailenin Temel Özellikleri ve İşlevleri. *Aile Psikolojisi ve Eğitimi*. Malatya: İnönü Üniversitesi, İnuzem, Uzaktan Eğitim Yayını, S. 001.2, s. 1-12.

Üşür, S. (1994). Liberalizmin ‘Cinsiyetten Arındırılmış Birey’i ve Feminist Eleştiri. *Mürekkep*, S.1, s. 57-61.

Yavuzer, H. (2007). *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi*. (30. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yörükoğlu, A. (2007). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. (7. Basım). İstanbul: Özgür Yayınları.

Zeybekoğlu, Ö. (2010). Toplumsal Cinsiyet Rollerinde Türk Toplumunun Erkeklik Algısı. *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*. 3(1): 1-14.

Zeybekoğlu, Ö. (2013a). Günümüzde Erkeklerin Gözünden Babalık ve Aile. *Mediterranean Journal of Humanities*. 3(2): 297-328.

Zeybekoğlu, Ö. (2013b). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik Olgusu*. Ankara: Eğiten Kitap.

Zeybekoğlu Dünder, Ö. (2018) . Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı Türleri, İşlevleri. N. Adak (Ed.). *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar* içerisinde.(ss. 39-64). Ankara: Siyasal Kitabevi.